

emek araştırmaları ve ekonomi dergisi

OKNOS

ISSN 1302-2989

OKNOS

Yıl : 2002

Cilt :

Sayı : 15-16

Not :

UR 2741

DN: 20050761

artık
yeter!
bu ülke
bizim...

cilt.4, sayı: 15
2002

15

IMF

ABD

AB

UAB

İGKNOS

Ücret ve Sendikal Araştırmalar Dergisi

ISSN: 1302-2989

2002 : c.4, no.1 (15)

İGMEDYA YAYINCILIK

Adına Sahibi

İbrahim GÜLER

Sorumlu Yayın Yönetmeni

yayınclık reklam araştırma

Dizgi
N. BEDRELİ

İGMEDYA

Bülbülderesi Cad. 15/5
Küçükesat / ANKARA

TEL & FAKS
0 -312 - 433 79 08

E-POSTA
bguler@isbank.net.tr

Hesap No.
T.C Ziraat Bankası
Kolej Şubesi 841-141366

İki ayda bir yayınlanır.
Abonelik ve reklam koşulları için
İgmedya Yayıncılık adresine
başvurabilirsiniz.

2	Artık Yeter ! Bu Ülke Bizim	UR 2741
4	TÜRK – İŞ Başkanlar Kurulu	DN: 20050761
9	Türkiye'nin Temel Sorunları
Nihat YURDAKUL
BELEDİYE – İŞ SENDİKASI Genel Başkanı	
16	KARDEMİR'in Bacaları Tütecektir
Hikmet Ferudun TANKUT
ÖZÇELİK – İŞ SENDİKASI Genel Başkanı	
27	Özerk Kurullar, Yönetişim ve Devlet
Doç.Dr.Birgül Ayman GÜLER
KİGEM Yön.Kur.Üyesi	
40	Türkiye Şeker Sektörü
Gökhan GÜNAYDIN
ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI MYK Üyesi	
52	Sanayide Çalışan Çocuklar ve TİSK
Deniz Zübeyde ÇELEBİOĞLU
TİSK Eğitim ve Araştırma Uzmanı	
52	İş Güvencesi Yasa Tasarısı Üzerine
Mehmet Ali CANDAN
BELEDİYE – İŞ Eğitim Uzmanı	

"Artık Yeter ! Bu Ülke Bizim"

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu Bildirgesi (11 Şubat 2002, Ankara)

Hükümetlerin uyguladığı IMF Dünya Bankası programlarıyla, ülkemizin sorunları her geçen gün daha da artmakta, işsizlik, yoksulluk ve hatta açlık yaygınlaşmaktadır. Yatırımlar durmuştur. 2002 yılı Bütçesi bir borç ödeme bütçesidir; yatırım öngörülmemektedir. İşyerleri kapanmaktadır. Çalışan her kişi, evinde birkaç işsize bakmak zorundadır. Halkımız, yolsuzluklar ve IMF - Dünya Bankası programları nedeniyle, geleceğe ilişkin umutlarını yitirme noktasındadır. Siyasetçiye güven yıpranmıştır.

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu,

Hükümetin ulusötesi sermayenin, IMF'nin ve Dünya Bankası'nın talepleri doğrultusunda izlediği politikanın Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter devlet yapısının bütünlüğü ve bağımsızlığı, ulusal egemenliğimiz, ulusal çıkarlarımız ve başta işçi sınıfımız olmak üzere tüm çalışanların çıkarları, hakları ve özgürlükleri ile temelden çeliştiğini tespit ederek, bu politikaların değiştirilmesi amacıyla **"ARTIK YETER, BU ÜLKE BİZİM"** kampanyasını başlatmıştır.

Hükümetin bu yanlış politikalarının

- ulusal çıkarlarımız ve çalışanların talepleri doğrultusunda değiştirilmemesi;
- İş Güvencesi Yasası'nın çıkarılmaması;
- 6772 sayılı Yasayla verilmesi öngörülen ilave tediye'nin ertelenmesinden ve istek-dışı emeklilik planlarından vazgeçilmemesi;
- yıllardır yılda 12 ay çalışan geçici işçilerin bu yıl da 12 ay çalışmasının temin edilmemesi;
- 4447 sayılı Yasanın Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen maddelerinin TÜRK-İŞ'in talepleri doğrultusunda yeniden düzenlenmemesi
- özel sektörde işverenlerin sendika karşıtı politikalardan vazgeçmemesi durumunda;

TÜRK-İŞ'in meşru ve demokratik eylemleri, halkımızın da en geniş desteği ile, daha yaygın, kapsamlı ve etkili biçimlerde kararlı olarak sürdürülecektir.

"ARTIK YETER, BU ÜLKE BİZİM" kampanyasının ilk adımı olarak, belirlenen tarihlerde ve illerde, çevre illerden geleceklerin de katılımıyla, bölge toplantıları düzenlenecektir. TÜRK-İŞ'in ilkeleri ve politikaları doğrultusunda ve yönetimi ve disiplini altında düzenlenecek bu toplantılara, TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu üyeleri, Sendikalarımızın Genel Merkez Yöneticileri, toplantının yapılacağı bölgedeki şube yöneticileri, işyeri sendika baştemsilcileri ve temsilcileri ve üyeleri ile Emek Platformu'nu oluşturan kuruluşların bölgedeki temsilcileri katılacaktır.

Türkiye'nin Temel Sorunları ve Çözüm Yolları...¹

Nihat YURDAĞUL
Genel Başkan
BELEDİYE - İŞ SENDİKASI

Ülkemizin demokratik sosyal hukuk devleti olması için mücadele eden demokratik kitle örgütlerinin değerli başkanları ve yöneticileri,

Saygıdeğer Diyarbakır halkı,

Sendikamızın değerli şube başkanları

Basınımızın ve Televizyon kanallarının değerli çalışanları,

Sözlerime başlarken sendikam Belediye-iş adına "Türkiye'nin temel sorunları ve çözüm yolları" panelimize "hoş geldiniz" diyor, şahsım ve arkadaşlarım adına hepinizi saygı ile selamlıyorum.

Değerli konuklarımız,

Siyasi iktidarların yıllardır uyguladıkları IMF ve Dünya Bankası destekli sermaye yanlısı politikalar sonucu ülkemiz, tarihinin en ağır ekonomik, siyasi ve toplumsal krizini yaşamaktadır.

Milli gelirimizin rekor düzeyde gerilediği, iç borcumuzun 78, dış borcumuzun 119 milyar dolara ulaştığı, alınan yeni kredilerle dünya borçlular liginde, liderliğe oynadığımız günleri yaşıyoruz.

Yaşanan krizler öncesi, 200 milyar dolarlık bir büyüklükle dünyanın en büyük 20'inci ekonomisi olan ülkemiz, 145 milyar dolara gerilemiş ekonomisiyle artık dünya ekonomisinde 25'inci sırada.

Yaşanan krizler öncesi, kişi başına düşen milli gelir açısından, dünyada 43. sırada olan ülkemiz, şimdi 53'üncü sırada.

Yani, ülkemiz, dünya liginde hem ekonomik büyüklük açısından, hem de kişi başına düşen milli gelir açısından daha da fakirleşmiştir. Değerli konuklarımız,

Uluslararası düzeyde yaşadığımız yoksullaşmanın ülkemizdeki fotoğrafı da ürkütücü boyutlardadır.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri, toplumun tüm kesimlerinde bir yoksullaşma yaratmıştır. Ancak, krizden en fazla etkilenen kesimler, ücretliler, çiftçiler, esnaf, devletin yardımına muhtaç emekli, dul ve yetimlerdir. Ülkemiz bu yoksullaşmaya ek olarak; tarihinin en yoğun işsizliğini de yaşamaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE)'nin işgücü anketi sonuçlarına göre kentteki işsiz ve eksik istihdam edilenlerin oranı, 2000 yılında yüzde 16 iken, 2001 yılı ortasında yüzde 17'ye çıkmıştır.

Kentlerde eğitimli gençler arasında işsizlik oranı ise, yüzde 23'ü bulmuştur. Bu oran ülkemizin Batısından Doğusuna doğru gittikçe daha da artmaktadır.

Ülkemizin geleceği olan gençler, işsiz ve umutsuzdur.

Yine, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE)'nin verilerine göre, 2001 yılının ilk yarısında, 800 bini aşkın çalışan işinden olmuştur. Bu rakam 2001 sonunda, 1,5 milyona ulaşmıştır. İşkolumuzda da, kriz nedeniyle işsiz kalanların sayısı 40.000'i aşmıştır.

Kısacası, son krizlerde 1,5 milyon insanımız işsiz kalmış, yaklaşık olarak 4 milyonu aşkın insanımız da, açlığa ve sefaletle terkedilmiştir.

Değerli arkadaşlarım,

Ülkemizde yaşanan ekonomik krizlerin bir diğer boyutu da üretim alanında yaşanan daralma ve iflaslardır. Kriz döneminde kurulan her 100 işyerinden 72'si kapanmıştır.

Binlerce firma, haraç mezat satılmayı beklemektedir.

İrili ufaklı bu firmaların, bankaların çoğu; çokuluslu dev firmalarca, krizi fırsata dönüştüren büyük holdinglerce ucuz fiyatlarla satın alınmaya başlanmıştır.

Ülkemizin lokomotif sektörleri yabancı sermayenin eline geçmektedir.

Yani, bir yandan halkımız yoksullaşırken diğer yandan da sermaye el değiştirmeye başlamıştır.

Değerli arkadaşlarım,

2001 yılı içinde sayıları 50.000'i geçmeyen bireysel ve kurumsal rantiyeye bütçe aracılığı ile 40 katrilyon lira aktarılırken, 7 milyon tarım üreticisine verilen destek sadece, 1 katrilyon, sayıları 4 milyonu bulan esnaf ve sanatkarlara kamu bankaları aracılığı ile verilen destekleme ise yaklaşık olarak 500 trilyon civarındadır.

2002 bütçesi, 2002'nin de 2001'den farklı olmayacağını göstermektedir.

98 katrilyonluk bütçenin, 22 katrilyon Lirası personele, 6 katrilyon Lirası yatırımlara ayrılırken; 43 katrilyon Lirası ise faize ayrılmıştır.

Değerli arkadaşlarım,

Ülkemizin yaşadığı ekonomik krizler nedeniyle, işçimiz, memurumuz, emeklimiz, kısacası halkımız çok ciddi sorunlarla ve sıkıntılarla karşı karşıyadır.

Üretimin düştüğü, fabrikaların kapandığı, firmaların iflas ettiği ve yüzbinlerce çalışanın işsiz kaldığı bu ortamda halkımız geleceğe ilişkin ümitlerini kaybetmiştir.

Bu krizlerin nedeni ne işçidir, ne memurdur, ne emeklidir, ne esnaftır, ne de çiftçidir.

Krizin temel sorumlusu küçük hesaplarla ülkemizin geleceğini karartan, kendi yandaşlarına ülkeyi talan ettiren siyasiler ve IMF'dir.

¹ Sendika tarafından 12 Ocak 2002 tarihinde Diyarbakır'da düzenlenen Panel'in açış konuşması

Değerli arkadaşlarım,

Son günlerde kamuoyunda en çok tartışılan konulardan birisi de Arjantin krizi ve Arjantin halkının IMF politikalarına ve yoksullaşmaya karşı tepkisidir.

Bazı yorumcular, "halkımız sağduyuludur, dayanışmacıdır Arjantin halkı gibi sokaklara çıkmaz" diyor.

Oysa, sabahın beşinde altısında, kışın soğukunda yazın sıcaklığında, ucuz ekmek alabilmek için ekmek kuyruklarında bekleyen insanlar,

Diyarbakır da, bir parça ekmek, bir paket erzak alabilmek için; el açan, birbirini ezen insanlar,

Aşevlerinde uzayan kuyruklarda çaresizce haykıran yardım isteyen insanlar,

Borcunu ödeyemediği için banka basanların, Başbakanlık önünde eylem yapanların, üniversiteyi bitirmiş çocuğuna iş arayan anaların babaların feryatları...

İşte bunlar, bu ülkede yaşayan her vatandaşımızın bildiği, ama bizi yöneten siyasilerimizin ve IMF destekçilerinin bilmediği veya bilmek istemediği gerçeklerdir.

Bu, anlayana yorumlayana halkın haykırışıdır, sessiz çığlığıdır.

Kendi halkının çılgınlıklarına kulak tıkayanlar, emek karşıtı IMF politikalarını uygulayanlar, boyun eğmeyi, ekonomik ve siyasi bağımsızlığı ayaklar altına almayı bir erdem gibi sunmaya çalışmaktadırlar.

Siyasi iktidarlar; halkımızın, sivil toplum örgütlerinin ve sendikaların verdiği mesajları anlamakta ve yorumlamakta daha fazla gecikecek olursa, ödeyeceğimiz fatura Arjantin'e kesilen faturadan daha da ağır olacaktır.

Bizler bu gerçekleri siyasetçilerimiz anlayınca kadar söylemeye, taleplerimizi yerine getirinceye kadar mücadele etmeye devam edeceğiz.

Değerli arkadaşlarım,

Ülkemizin en temel sorunların birisi demokratikleşmedir.

Ülkemiz, doğusundan-batısına, kuzeyinden-güneyine, zaman zaman artan, zaman zaman azalan ama her dönem değişik düzeylerde varlığını sürdüren anti-demokratik uygulamalarla karşı karşıyadır.

Bir yanda gününü gün eden mafya çete artıkları, banka hortumcuları, diğer yanda ise, 16. yüzyıl koşullarında çalışmaya ve yaşamaya çalışan, çöpten ekmek ayıklayan, aşevlerinde bir kap sıcak yemek için saatlerce bekleyen insanlarımız... İşte bu nedenlerle demokrasiye en fazla ihtiyacı olan, emeğiyle alınteriyle geçinen işçidir, memurdur, köylüdür kısacası emekçi halkımızdır.

Değerli arkadaşlarım,

Demokratikleşme konusunda yerel düzeyde atılacak en önemli adımlardan birisi de Yerel Yönetimler Yasa Tasarısıdır. Yerel yönetimler, yöre halkının ortak gereksinimlerini karşılamak üzere ortaya çıkan kurumlardır. Bu kurumların işlevini yerine getirmesinin temel koşulu demokratik ve etkin olmalarıdır. Çünkü, yerel yönetimler demokrasinin beşiğidir.

Son yıllarda siyasi iktidarlarca, "yerel yönetimlerde reform yapacağız, demokratikleşmeyi gerçekleştireceğiz" iddiasıyla onlarca kanun tasarısı hazırlanmış, ancak, değişik gerekçelerle hiçbiri yasalaşmamıştır.

Son olarak, "reform" ve "demokratikleşme" iddialarıyla hazırlanan Yerel Yönetimler Yasa Tasarısı, TBMM'de bekletilmektedir.

Yasa tasarısı, belediyelerin gelirlerini kısmi olarak arttırsa da varolan sorunları çözmekten uzaktır.

Diğer yandan yasa tasarısı, hazırlanışı itibarıyla en temel demokratik unsurları bile taşımamaktadır.

Tasarının hazırlanması sırasında, yerel yönetimlerin temel unsur olan çalışanlar ve onların öz örgütleri olan sendikaların tüm

girişimine rağmen görüşleri alınmamıştır. Oysa belediye çalışanı memuruyla işçisiyle belediye hizmetlerinin hem üreticisi hem de tüketicisidir. Belediye çalışanı bu niteliği ile belediyelerin, kötü yapılanmasından ve kötü işleyişinden iki kez zarar görmektedirler.

Diğer yandan, ülkemizin hemen hemen her yerinde belediyeler, işçilerine ve işçilerin öz örgütü olan sendikamıza borçlu durumdadır. Bu borç trilyonlarla ifade edilmektedir. İşte bu nedenle Yerel Yönetimler Yasa Tasarısı'nda öncelikli olarak işçi alacakları güvence altına alınmalıdır.

Yasa tasarısı, bir yandan belediyelere yeni ek görevler getirirken diğer yandan da, belediye bütçesi içindeki personel giderlerine sınırlama getirerek, kamu hizmetini ticarileştiren dolayısıyla özelleştirmeyi ve sendikal örgütsüzlüğü teşvik eden bir içerektir.

Sendikamız, üyelerinin ekonomik haklarının korunması yanında, çalıştığımız kurumların geliştirilmesi, çağdaştırılması, demokratik değerlerin ve ilkelerin etkin kılınması için çalışmaktadır ve tüm engellere rağmen çalışmakta kararlıdır.

Değerli arkadaşlarım,

Hukukun en temel kavramlarının bile, ayaklar altına alındığı,

Varolan yasaların hakkaniyet içinde uygulanmadığı,

Güçlünün güçsüzü ezdiği,

Talancının, soyguncunun, hortumcunun ülke kaynaklarını tükettiği,

Mafyanın, çete artıklarının kol gezdiği,

İktidarların, işverenlerin, yasalara ve mahkeme kararlarına uymadığı,

Demokratik bir Türkiye talebiyle meydanlara çıkan işçi ve memurların sürgün ve soruşturmalarla yıldırılmak istendiği,

Özerk demokratik üniversite talebiyle meydanlara çıkan öğrencilerin, onlarca yıllık hapis cezası istemi ile yargılandığı,

Ekonominin rantiyeye, adaletin mafyaya, halkın sefalete mahkum edildiği,

bu sistem değişmelidir.

Değerli arkadaşlarım,

Sistemin halkımızın çıkarları ve geleceği gözetilerek yeniden kurulması ancak ve ancak, laik-demokratik cumhuriyet rejimi altında mümkündür.

Sistem, halkımızın refahını ve mutluluğunu sağlayacak zemine, yani; Laik-demokratik-sosyal hukuk devleti niteliklerine yeniden kavuşturulmalıdır.

Bunun yolu, 12 Eylül Anayasası'nın tüm toplumsal kesimlerin katılımıyla tamamen değiştirilerek, halkımızın ihtiyacını karşılayan yeni bir Anayasa hazırlamaktan geçmektedir.

Değerli arkadaşlarım,

Geçtiğimiz günlerde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri, olumlu ancak yetersiz değişikliklerdir.

Parti genel başkanlarının gözetiminde kurulan "uzlaşma komisyonu"nda yapılan pazarlıklarla, "Ulusal Program"da verilen sözlerle, yasak savma anlayışıyla yapılan değişiklikler, halkımızın ihtiyacını karşılamaktan uzaktır.

Anayasa değişikliklerinde fikri alınan tek kesim işverenler ve onların örgütleridir.

Anayasa'da yapılacak değişikliklerde temel ilkemiz, "özgürlüklerin asıl, kısıtlamaların istisna" olmasıdır.

Çalışma yaşamına ilişkin düzenlemelerde de aynı anlayışla, sendikal özgürlükleri kısıtlayan, örgütlenme özgürlüğünün önündeki engeller ortadan kaldırılmalıdır.

Tüm eksikliklerine rağmen, İş Güvencesi Yasa Tasarısı bir an önce yasalaştırılmalıdır.

Sendikamız Anayasanın demokratikleştirilmesi konusunda hazırladığı raporları, cumhurbaşkanımızdan siyasi parti liderlerine

kadar tüm siyasilere ulaştırıp taleplerimizi dile getirmiştir.

Bu taleplerimizin gerçekleşmesinin tek yolunun, Türkiye işçi sınıfının, sadece çatı düzeyinde değil, tabanda da birliğinin sağlanmasıyla mümkün alacağının bilincindeyiz.

Demokratikleşmeden, ülkemizin aydınlık yarınları taşınmasından yana olan tüm kesimler, üyelerini bu talepler noktasında harekete geçirmelidir.

Değerli arkadaşlarım,

Ülkemizin yaşadığı ekonomik krizden yararlanmak isteyen, ABD ve onların güdümündeki bazı finans çevreleri kredi karşılığında ülkemizden diyetler istemektedir. Bu diyetlerin başında Kıbrıs gelmektedir.

Ülkemiz kamuoyuna buradan bir kez daha seslenmek istiyorum. Kıbrıs, Kıbrıs halkının ve ülkemizin menfaatleri dışında, dayatmalarla şantajlarla çözülemez.

ABD ve güdümündeki bazı finans çevrelerinin bir diğer talebi de, Irak'a ABD müdahalesi ve müdahalede ülkemizin aktif desteğidir.

Türkiye işçi sınıfı savaşa karşıdır.

Ülkemiz, alınan veya alınacak yeni borçların diyeti olarak; ABD'nin Ortadoğu'daki menfaatlerini korumaktan başka bir anlam taşımayan, olası operasyonlarında yer almamalıdır.

Çünkü savaş, ölüm, açlık, yoksulluk, işsizlik, insan haklarının çiğnenmesi ve demokrasi-nin ayaklar altına alınmasıdır.

Bizler, sorunların barış koşullarında çözülmesi gerektiğini inanıyoruz.

Bizler, bir avuç dolar karşılığında evlatlarımızın ölüme gitmesini asla istemiyoruz.

Değerli arkadaşlarım,

Yurdumuzun bu güzel bölgesinde, yıllardır büyük acılar, büyük sıkıntılar yaşandı. Çocuklarımız, olağan dönemler görmeden, gençlik çağına geldiler, evlendiler.

Artık, varolan huzur ve güven ortamında tüm bu yaşanan olumsuzlukları bir tarafa bırakarak bu ülke için, işçisiyle, işvereniyle, devlet görevlileri ile kaynaşma, kucaklaşma ve yaraları sarma zamanıdır.

Artık, olağanüstü dönemleri bir tarafa bırakarak, devletiyle, özel sektörüyle yeni yatırımlar yapma ve bölge insanına yeni istihdam alanları yaratma zamanıdır.

Artık, yaşanan göçler nedeniyle; köyünden, kasabasından, şehrinde uzaklaşan insanları, evlerine yurtlarına kavuşturma zamanıdır.

Artık, ülke olarak çeşitli gerekçelerin arkasına saklanmadan, yaraları sarma, acılarına sıkıntıları mutluluğa dönüştürme zamanıdır.

Değerli arkadaşlarım,

Ülkemizin yaşadığı tüm bu sorunlar, çözümsüz değildir. Çözüm;

Borçlanma yolu ile değil, reel sektöre yatırımı öngören plânlı kalkınma modelinin benimsenmesiyle,

Vergi tabanının genişletilmesi, gelir ve varlığa göre vergilerin artırılmasıyla,

Bütçeden eğitime ve sağlığa daha çok pay ayrılması ve bölgelerarası dengeli bir kalkınmanın benimsenmesiyle,

Mali sermayenin kamu çıkarına kontrol altında tutulması ve kayıt dışılığa son verilmesiyle,

Demokrasi ve insan haklarına bağlı kalınması ve sosyal devlet uygulamalarının eksiksiz sağlanmasıyla,

İş Güvencesi Yasası'nın çıkarılması ve sendikalaşma önündeki yasal engellerin kaldırılması ile sağlanacaktır.

Değerli arkadaşlarım, Bir kez daha, "Türkiye'nin temel sorunları ve çözüm yolları" panelimize hoş geldiniz diyor, saygıları sunuyorum.

OKNOS : ulusal-sınıfsal politikalar

**KARDEMİR'in Bacaları Tütecektir !
Aksini Düşünenler Varsa Gök Kubbeyi
Başlarına İndiririz....¹**

Hikmet Ferudun TANKUT

Genel Başkan

ÖZÇELİK - İŞ SENDİKASI

20 yılı aşkın görev yaptığım ÖZÇELİK-İŞ Sendikası'nın 13 Ağustos 2001 tarihindeki toplantısında, 14 Şube Başkanı ve 4 Genel Merkez Yöneticisi'nin aldığı ortak kararla ÖZÇELİK-İŞ Sendikası Genel Başkanlığı görevine getirildim.

Benim KARABÜK sevdam, benim KARDEMİR sevdam 1975 yılında stajyer işçi olarak çalıştığım bu tesislerde başladı. 1979'dan başlamak üzere bütün sendika yöneticiliğim sırasında da kendimi Kardemir' in bir neferi olarak kabul ettim, tüm gücümle sorunlarını çözmek için uğraştım.

Kurucusu olduğum bu şirketin yaşaması, bu bacaların tütmesi, işçi arkadaşlarımla işsiz kalmaması ve Kardemir' in ayakta tuttuğu

Karabük ekonomisinin yaşaması benim boynumun borcudur.

Şunu herkes bilmelidir ki, ezberlemelidir ki Kardemir' in bacaları tütecek ve sonsuza kadar çalışmaya devam edecektir. Aksini düşünenler, kapattırmak için gayret gösterenler varsa gök kubbeyi başlarına indiririz.

Değerli Arkadaşlarım;

Kardemir 1995 yılında 5.982 Milyon \$, 1996 yılında 30.217 Milyon \$, 1997 yılında 43.592 Milyon \$ kar etmiştir.

1998 yılında Asya ve Rusya'da yaşanan ekonomik krizler, Türkiye'deki çelik sektörünü

¹ Genel Başkan'ın KARDEMİR Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmanın tam metnidir

büyük sıkıntıya sokmuştur. Bu kriz, özelleştirme sonrası tesislerini modernize ederek yatırımlara başlayan Kardemir'i yatırımlarını bitiremeden yakalamıştır.

Çelik fiyatlarının hızla düşmesi, üretim maliyetlerinin satış fiyatlarının üzerinde kalmasına; Kardemir' in ihtiyacı olan kömür ve demir cevherinin yurt içinden alınması ve dünya fiyatlarının üzerinde Kardemir' e satılması Kardemir' in zarar etmesine yol açmıştır.

Türkiye için, gerek istihdam, gerekse yarattığı katma değer açısından büyük önem taşıyan Kardemir ; devlet kuruluşlarından satın aldığı hammadde ve hammaddenin taşınmasında talep ettiği kolaylıklar ne yazık ki sağlanmamıştır.

Elektrik Ark Ocakları'na elektrikte sübvansiyon sağlamış ve Kardemir haksız rekabet karşısında kalmıştır. Kardemir gibi bir entegre tesis olan İsdemir' in devlet desteğini arkasına alarak ucuza demir-çelik ürünleri satması, Kardemir' i de ucuza demir-çelik ürünleri satmaya zorlayarak zararını artırmıştır.

Özçelik-İş Sendikası olarak 1998 yılı başından itibaren hazırlanan paneller, mitingler ve toplantılarla ulusal demir-çelik sanayinin korunması gerektiği bütün Türkiye'ye anlatılmıştır. ABD ve Avrupa Devletleri'nin bile entegre Demir Çelik Tesislerini koruduğu ve önlemler alınması gerektiği belirtilmiş, buna rağmen hükümetler tarafından hiçbir önlem alınmamıştır.

Tüm bunlar Türkiye'nin gözü önünde olurken, Türkiye'de 1,5 yılda 2 milyon kişi işsiz kalırken, fabrikalar kapanıp, şirketler iflas ederken ve Demir-Çelik Sektörü'nde her sektörden daha fazla kriz yaşanırken , bugün kamuoyunda Kardemir konusunda,

sanki buranın çalışanlar tarafından zarar ettirildiği ve sanki çok yüksek ücretler alındığı gibi bir hava yayılmak istenmektedir. Kardemir çalışanları ve onun örgütlü sendikası ÖZÇELİK-İŞ; bugüne kadar gerekli tüm özverilerde bulunmuştur. 1995 yılında, 1 yıl boyunca 0 zamma imza atılmış, her türlü tasarruf önlemlerinde şirketin yönetimiyle paralel hareket edilmiştir.

Kardemir her şeye rağmen kriz döneminde ve sonrasında da yatırımlarına devam ederek, ülkemizde hiçbir yere çivi çakıl mazken, bankalar milyarlarca dolar mevduatı batırırken, 206 Milyon dolarlık yatırımlarını tamamlamış ve yarattığı modern tesislerle dünya ile rekabet edecek duruma gelmiştir. Üretimini % 25 arttırmış ve sektörün en büyük yatırımını yaparak, kaliteli çelik üretilmeye başlanmış ve ISO 9002 Belgesi almıştır. Bugün tamamı yurt dışından alınan ve DDY'nin ihtiyacı olan ray üretimini kendi tesislerinde karşılayabilecek hale gelmiş ve DDY 10 Bin ton ray siparişini Kardemir'e vermiştir. DDY 5 yıllık ihtiyacı olan 290.000 ton ray için Hazine ile gerekli görüşmelerde devam etmektedir.

Sevgili Arkadaşlar;

Göreve geldiğim günden bu yana gerek hükümet, gerekse kurum ve kuruluşlar bazında sayısız görüşmeler yaptım. Karabük'te kaybolduğuna inandığım sosyal barışı sağlamak, kurum ve kuruluşları gerek Kardemir ile gerekse sendikayla barıştırmak için tüm gayretimi sarf ettim.

13 Ağustos 2001 tarihinde Özçelik-İş Sendikası adına beyaz bir sayfa açtığımı hepinize ilan ettim.

Kardemir şu anda, ÖZÇELİK-İŞ Sendikası'nın en öncelikli hedefidir. Biz Kardemir' i kurtaracak her formülde sonuna kadar varız.

İster yapısal değişim, ister Erdemir ilişkilendirmesi, ister kiralama, ne olursa olsun, ciddi çözüm önerileri olsun; bizim hedefimiz bu tesislerin yaşamasıdır.

ÖZÇELİK-İŞ SENDİKASI olarak, çalışanlar olarak, bugüne kadar her türlü özveri ve fedakarlığı gösterdik.

22 Ağustos'ta Karabük'e geldim. Valimizden Belediye Başkanı'na, Parti İl Başkanları'ndan Emekliler Cemiyeti'ne kadar her yeri ziyaret ederek; artık birlik ve beraberlik zamanı, bütünleşme zamanı, sendikam adına geçmişteki her şeyi unutun, biz beyaz bir sayfa açtık dedim.

27 Ağustos 2001 tarihinde Mühendisler Kulübü'nde yaptığımız bilgilendirme toplantısıyla sendikadaki yeni dönemde Kardemir Yönetim Kurulu'nun üzerinde "Demokles'in kılıcı" olmayacağımızı, gözetim ve denetim görevini yerine getireceğimizi açıkça belirttim.

Kardemir Yönetim Kurulu'na güven sorunu olduğunu, yüz binlerce insanın aylarca 100 Milyon dolarlık dış kredi yutturmacası ile oyalandığını anlattım.

Toplantı sonrasında önerim üzerine; Sendika, TSO ve Haddeciler Derneği'nden oluşan üçlü komisyon kurduk.

5 Eylül 2001 tarihinde Karabük TSO tarafından yapılan Karabük' lü Sanayici ve Demir Tüccarları'nın yaptığı toplantıda kiralama olayına sıcak bakılmadığı bize iletildi.

Eylül ayında talebimiz üzerine Kardemir' in geleceği için Devlet Bakanı Hasan GEMİCİ önderliğinde Bakanlar Kurulu tarafından çalışma başlatıldı.

07 Eylül 2001 tarihinde Enerji Bakanı Sn. Zeki ÇAKAN, KARDEMİR ziyaretinde TEAŞ ve TEDAŞ Genel Müdürlüğü ile ilgili olan sıkıntılar hafifletildi.

25 Eylül 2001 tarihinde Devlet Bakanı Sn. Hasan GEMİCİ, KARDEMİR' e gelerek incelemelerde bulundu. Yazılı basın duyurusunda " Özçelik-İş Sendikası'nın oluşuma açık ve her türlü özveride bulunmaya hazır olduğu memnuniyetle müşahade edilmiştir "denildi.

22 Ekim 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından görevlendirilen Tarım ve Köy İşleri Bakanı Sn. Hüsnü Yusuf GÖKALP, Kardemir' de brifing aldı. " Sendikanıza teşekkür ediyorum. Elinizi taşın altına koydunuz. 1994-95'te hiç ücret artışı almadan çalıştınız. Fedakarlık gösterdiniz. Yine aynı fedakarlığı göstereceğinize inanıyorum." dedi.

24 Ekim 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu Kardemir' i görüştü ve Koordinatör Bakanlardan somut öneriler istedi.

30 Ekim 2001 tarihinde İşçi Lokali'nde Sn. Valimiz başkanlığında yapılan toplantıyla 5 kişilik komisyon tarafından hükümete sunulmak üzere rapor hazırlanmasına karar verildi.

7 Kasım 2001 tarihinde aldığımız randevu ile Valimiz ve Milletvekillerimizle Başbakan Yrd. Sn. Hüsamettin ÖZKAN, Sn. Devlet BAHÇELİ ve Sn. Mesut YILMAZ' ı ziyaret ederek Kardemir' i bir kez daha anlattık. Devlet Bakanı Sn. Kemal DERVİŞ' e çözüm önerilerimizi verdik.

8 Kasım 2001 tarihinde yapılan Bakanlar Kurulu Toplantısı'nda, Kardemir kapsamlı bir şekilde ele alındı ve Kardemir' in kurtarılması için seçenekler sunuldu.

4 Aralık 2001 tarihinde Kardemir Yönetim Kurulu yeni bir yapılanmaya giderek, Enerji ve Tabii Kaynaklar Eski Bakanı Sn. Şinasi ALTINER Yönetim Kurulu Başkanlığı'na getirildi. Kendisi ile hükümet kanadıyla yapılan görüşmelerde paralel bir çalışma ortamı yarattık.

29 Ocak 2002 tarihinde Bakanlar Kurulu; Kardemir, İsdemir ve Sivas DÇ için Sn. Hüsamettin ÖZKAN başkanlığında, Devlet Bakanı Sn. Kemal DERVİŞ, Sn. Hasan GEMİCİ, Sn. Yılmaz KARAKOYUNLU ve Tarım ve Köy İşleri Bakanı Sn. Hüsnü Yusuf GÖKALP' ten oluşan bir komisyon kurdu.

Hükümet henüz somut bir çözüme ulaşmadı. Ulusal DÇ Sanayi Stratejisini artık hükümetimiz oluşturmaktadır. Stratejik önem taşıyan entegre DÇ tesisleri korunmalıdır. İSDEMİR' in ERDEMİR 'e devri sonrası yassı mamül üretimine geçecek olması, KARDEMİR' i uzun mamül üretiminde stratejik öneme haiz tek entegre tesis olarak bırakmaktadır.

Değerli arkadaşlarım, örgütlü sendikası olduğumuz işçi arkadaşlarımızın alın terlerinin karşılıklarını alabilmeleri için ne gerekiyorsa yapacağız. Fakat Karabük'te yalnızca Özçelik-İş Sendikası yok. TSO var, Haddeciler var, demir komisyoncuları var. Kardemir' de dolaylı yoldan gelir sağlayan 30 bin insan var. Onlar da buranın sahibi olmalı. Esnaf da, halk da buranın sahibi olmalı. Herkes kayıtsız ve şartsız desteğini vermeli.

Kardemir' in içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıdan kurtulabilmesi için her kapıyı çaldık ve çalmaya devam ediyoruz. Hükümet, Milletvekilleri, Erdemir, DDY, SSK, TEK ve daha sayamadığım bir çok yerle birebir Kardemir için görüştüm. Hiçbir ön yargı ve kompleks içinde olmadan yalnızca

Kardemir' in bacalarının ilelebet tütmesini sağlayacak formülü arıyoruz.

Ülkemizde halen faal durumda 3 entegre tesis ve 15 ark ocaklı tesis bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerin tersine toplam çelik üretimimizin % 70'ini ark ocaklı tesisler, % 30'unu ise entegre tesisler gerçekleştirmektedir.

Ark ocaklı tesislerin ana girdisi olan hurda ithalatımız yılda 1 Milyar \$'dır. Bu oranda bir hurda ithalatı, dünyanın hiçbir ülkesinde mevcut değildir.

Tesis bazında dünyanın aksine yaşanan dengesizlik, ürün bazında da vardır. Dünyada yassı ürün kullanımı % 65, uzun ürün kullanımı % 35'dir. Ülkemizdeki plansız büyüme sonucu bunun tam tersine, yassı ürün kullanımı % 19, uzun ürün kullanımı % 81'dir.

Bugün Türk Demir Çelik Sektörü hızlı ve plansız büyümenin getirdiği yapısal sorunlarla, yurt içi taleple örtüşmeyen yapısıyla, her geçen gün daralan ihraç pazarlarıyla, dumpingli fiyatlarla yapılan mamul ithalatının iç piyasada yarattığı haksız rekabetle karşı karşıya zor günler geçirmektedir.

1997 yılı sonundan bu yana yaşanmakta olan global krizden en büyük darbeyi TÜRK DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ almıştır. Özellikle entegre tesisler arasında uzun mamül (inşaat çeliği) üreten KARDEMİR ve İSDEMİR en büyük zararı görmüş ve haksız rekabetle karşı karşıya bırakılmıştır. Hurda adı altında denetimsiz şekilde ülkemize giren kalitesiz kütük, ömrünü tamamlamış ray ve gemi saçlarından yapılan inşaat çelikleri (demirle-ri) ülkenin kullanımına sunulmuştur.

Kimyasal kompozisyonları ve mekanik özellikleri standart dışı olan bu çeliklerle yapı-

lan binalar 17 Ağustos ve 12 Kasım depremlerinde çökmüştür. Binlerce insanımız ölmüş ve büyük mali kayıplar olmuştur.

Şu anda tüm DÇ Sektörü araştırılırsa % 70'inin kapanmış yada hayatiyetini devam ettirmeyecek durumda olduğu görülecektir. Örneğin Iskenderun'da bir özel sektör Ark Ocağı tesisi olan Ekinciler DÇ'in bile bankalara 140 Milyon \$ borcu bulunmakta ve 14 Ağustos 2000 tarihinden bu yana kapalı durumdadır.

Sivas DÇ 1998 yılında özelleştirilmiş, özelleştirme sonrası 4.000 ton üretim yapmış ve faaliyetlerini durdurmuştur. Yıllık kapasitesi 400.000 ton olan bu tesis faaliyete geçmeye uğraşmaktadır. Bu örnekler bile sektördeki krizin ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Fakat bazı çevrelerce yalnızca Kardemir gündeme getirilmektedir.

Bütün bunlar kamuoyunca bilinirken, son günlerde uluslararası tekeli sermayenin ve onun Türkiye uzantılarının nasıl bir oyun içinde olduklarını süreç içinde Türk Halkı görecektir.

Ulusal Demir Çelik Sanayi hükümet tarafından korunmalıdır. Dünya'da başlayan çelik savaşları içinde, ABD Entegre Tesislerini nasıl koruyorsa, hükümetimiz de ulusal çıkarlarımız için DÇ entegre tesislerini korumak ve kollamak mecburiyetindedir. Son günlerde özellikle bazı medya gruplarında kasıtlı ve had-dini aşan haberlerin kime hizmet ettiğini artık kamuoyunun da bilmesini istiyoruz.

KARDEMİR'in her kurum gibi ekonomik krizden etkilenmesi, "İşçilerin işçi do-ğup, işçi ölmeleri, patronluğa yeltenmemeleri , hadlerini bilmeleri" gerektiği

mantığı ile ilişkilendirilmeye başlandı. Özelleştirmede işçi yerine "mucize patronlara" yapılan satışların sonucu ne oldu? Nerede Etibank, Sümerbank, Bank Ekspres ve daha 23 banka nerede? KARDEMİR' in satışı 1 lira, bugünkü borçlarının, zararının faturası bir ilin ekonomisi ile birlikte 100 Milyon, 150 Milyon dolar. Ama özelleşen holdinglerin, bankaların devlete faturası 52 Milyar dolar.

Karabük Vilayeti, KARDEMİR, KARDEMİR işçisi burada duruyor. Peki nerede buharlaşan 52 Milyar dolar? Nerede bu holdingler, bankalar? Bu çok iyi yöneten, süper patronlar nerede? Ya borsada zarar üstüne zarar açıklayan şirketlerimiz?

Yarın öbür gün gelir ve kurumlar beyan-nameleri verildiğinde her şey ayan beyan ortaya çıkacak.

Hadi devletin önce satıp, sonra misli bedelle, zararlar, batakla geri aldığı özelleşen kamu bankalarından vazgeçtik. Nerede koca Ceylan Holdingler, Toprak Holdingler, Cingilioğlu Holdingler, Bayındır Holdingler 'in Bank Kapital'i, Toprakbank' ı, Demirbank' ı, Bayındırbank 'ı, Kentbank' ı, Egebank' ı ve diğerleri...

Hepsinin patronları has ve has, halis muhlis patrondur, işçi değildir.

Koca koca TUSİAD'lar TOBB'lar inim inim inlemiyor mu? Battık, bittik, devlete yardım diye bağırıyorlar mı?

Peki neden KARDEMİR'e, KARDEMİR çalışanlarına bu kadar saldırılıyor. Her şeye rağmen ayakta kalmaya çalışan bu fabrikaya karşı kimler neden saldırılmasını istiyor?

KARDEMİR, milli ekonomiye bu kadar katkı verirken; devletin 52 Milyar dolarının buharlaşmasına sebep olanlar, maalesef bugün KARDEMİR'i batırmak isteyenlerle aynı cephede yer alıyorlar. Bu cepheye karşı hep mücadele verdik, bundan sonra da vermeye devam edeceğiz. Ve bu mücadeleye bizimle birlikte katılanları her zaman şükranla anacağız.

Şu anda reel sektörün % 98'nin Hükümetten yardım beklediği unutulmamalıdır.

2001 yılı bilançoları açıklandı. Borsa verilerine göre şirketlerin 14.2 Milyar dolarlık öz kaynakları 7.5 Milyar dolara indi. Herkes Kardemir zarar etti diyor. 2001 yılı içinde borsa şirketleri 910 Trilyon TL zarar etti. Talebin en yoğun olduğu iletişim sektörü firması TurkCell' in 2001 yılı zararı 647 Trilyon TL. Çukurova Elektrik 213 Trilyon TL zarar etti. Erdemir 95 Trilyon TL, İzmir Demir Çelik 31 Trilyon TL zarar etti. Kısacası ekonomik kriz nedeniyle Türk Sanayiindeki bütün dev şirketler büyük zararlar etmiş ya da batma noktasına gelmişlerdir.

Geçen yıl Avrupa Birliği'ne bağlı ülkelerde çelik üretimi % 2.7 geriledi. Asya krizinin etkisiyle düşen demir-çelik ürün fiyatlarına paralel olarak hurda fiyatlarında da önemli düşüşler olması, son yıllarda ARK OCAKLI TESİSLER' in global krizden daha az etkilenmelerini sağladı. Ancak demir cevheri fiyatlarında da aynı oranda düşüş olmaması özellikle uzun mamül üreten ENTEGRE TESİSLER' i büyük zararlara soktu. Ülkemizde 2002 yılının ilk 2 ayında demir çelik üretiminde % 6.7, demir çelik ihracatında % 6.5 düşüş oldu. Ülkemiz dünya ham çelik üretiminin ancak % 1,83'ünü karşılıyor.

Yaşamakta olduğumuz kriz, savaş yılları hariç, Cumhuriyet tarihimizin en büyük ekonomik krizidir. Yaşadığımız bu kriz, yılların birikiminin bir sonucudur. 1998 yılına kadar yatırımların azalması, kamu israfı ve yüksek faizler sonucu reel sektör iyice daralmış, borcunu borçla finanse etmeye başlamıştır.

1999 yılına gelindiğinde, iç borçların artık, tekrar borçlanarak ödenmesi bile imkansız hale gelince, seçim sonrası kurulan yeni hükümet, IMF ile anlaşarak, kapsamlı bir "istikrar programı" nı uygulamaya koymuştur. Bu istikrar programı 10 aylık geçici bir rahatlama sağlamış; program sonucunda, TL aşırı olarak değerlenmiş, faizler öngörülenden fazla düşmüş, ihracat azalmış, ithalat artmış, dış ticaret açığı rekor bir seviyeye ulaşarak, bunun yarattığı devalüasyon beklentisi, yurtdışına sermaye çıkışını hızlandırmıştır.

Böylece on aylık geçici rahatlama dönemi sona ermiş ve 2000 yılı Kasım krizine gelinmiştir. Gecelik faizler, 10 Kasım 2000'deki yüzde 35 seviyesinden 4 Aralık 2000'de yüzde 2.000'lere çıkmıştır. 2000 yılı Aralık ayında açıklanan, IMF'in 7.5 milyar dolarlık ek rezerv kolaylığı krizin geçici olarak atlatılmasını sağlamıştır. İçten içe kaynaklı mali sistem, Şubat ayında küçük bir kıvılcımla bir anda çökmüştür. 21 Şubat 2001 tarihinde 1 gecelik faiz % 6.200'e çıkmış, borsa % 18 değer kaybetmiştir. Gelişmeler üzerine bankalar tüm kredileri durdurmuşlardır. Bankalar bu kez kredi faizlerini yükseltmişler, kredileri geri çağırmaya ve takibatlara başlamışlardır. Bütün bu gelişmeler reel sektörü ve dövizle endeksli kredi kullanan sanayi şirketlerini, özellikle Demir Çelik Sektörünü çok olumsuz bir şekilde etkilemiştir. 2001 yılının 12 aylık döneminde sanayi üretimi % 8,9 azalmış ve kapanan ticari kuruluş sayısı % 18'e ulaşmıştır. Yüz binlerce insan işsiz kalmıştır.

Sevgili Arkadaşlarım,

Dünyada çelik savaşları yeniden başladı. ABD'de 1987-2001 yılları arasında 30 çelik şirketi iflas etti. Daha geçen hafta ABD'nin en büyük şirketlerinden National Steel fiyat düşüşleri, yüksek emeklilik maliyetleri ve sıkı rekabet nedeniyle konkordatoya gitti.

ABD çelik ithalatındaki gümrük vergilerini % 30 artırıncı Avrupa Birliği ayaklandı. Türkiye'den ABD'ye nervürlü inşaat çeliği ihraç eden Diler, Yazıcı, Çolakoğlu, İçdaş, İzmir DÇ gibi kuruluşlar bu karardan etkilendi. ABD yıllık 50 Milyon \$'a yaklaşan nervürlü inşaat çeliği ihracatı limiti aştığı için 20 Mart'tan itibaren % 15 gümrük vergisi uygulamaya başladı.

Her şeye rağmen ABD hükümeti Amerikan Çelik Sektörünü kurtarmak üzere 2010 yılına kadar 21 Milyar dolar mali yardım yapmayı kararlaştırdı.

Kardemir' in örgütlü sendikası ÖZÇELİK-İŞ SENDİKASI Başkanı olarak buradan hükümetimize bir kez daha sesleniyorum. Dünya çelik savaşlarına sahne olurken, Avrupa Birliği ve ABD her gün çelik üretimi konusunda açıklamalar yaparken; uzun mamül üretimindeki tek entegre tesis olan, bu ülkenin demir cevherini, bu ülkenin kömürünü, bu ülkenin demiryollarını, bu ülkenin enerjisini kullanan KARDEMİR' i kurtarmak için daha ne bekliyorsunuz?

Son derece stratejik bir tesis olduğu son dünya çelik savaşlarıyla bir kez ortaya çıkan Kardemir' in dayanacak 1 günü, kaybedecek 1 dakikası bile yok.

Atatürk'ün emirleriyle kurulan bu tesislerin yaptığı yatırımlarla kaliteli çelik üretmeye başladığını, dünya ile rekabet edebilecek hale geldiğini görmüyor musunuz?

Koskoca bir ilin ekonomisinin atardamarı olan bu tesisin yarın olası bir savaşta bu ülkenin inşasının en kritik tesisi olduğunu anlayamıyor musunuz?

Sizlerden bir an önce kalıcı çözüm bekliyoruz. Pansuman tedavileri kabul etmiyoruz.

Değerli arkadaşlarım; Bizler bütün gücümüzle KARDEMİR' in sorunlarını gözler önüne sermeye ve çözüm aramaya devam edeceğiz.

Bugün yaptığımız Genel Kurulumuzun KARDEMİR' in ilelebet yaşatılmasına vesile olmasını diler, hepinize saygılar sunarım.

Devletin Yeniden Yapılandırılması Üzerine

Doç.Dr.Birgül Ayman GÜLER
KİGEM Yönetim Kurulu Üyesi
TODAİE Öğretim Üyesi

Sağlık, eğitim, tarım, sanayi ... tüm sektörlerde yaşanan gelişmeler birbirine koşuttur. Bütün sektörlerde sergilenen gelişmelerin özeti üç süreçte toplanır: Küreselleşme, özelleştirme, yerelleşme (ademi merkezileşme). Bu süreçlerin savunusu ise özerklik, katılımcılık, şeffaflık gibi hemen hiçkimse tarafından reddedilemeyecek sözcükler ile yapılır. Gerçekten de iktidarın tabana yayılmasını, bütün devlet örgütlenmesinde işleyişin katılımcılık esası üzerine yükseltilmesini, yetkilerin doğrudan ve kolayca denetlenebilir biçimde kullanılmasını ve potansiyelin her alanda serbest bırakılmasını sağlayacak özerklik statüsüne dayalı bürokratik örgütlenmeyi kim istemez? Üstelik bu hedefler, büyük ölçüde solun ve sosyal demokrat hareketlerin talepleri olmuştur. Ne var ki, yirmi yıldan bu yana, bu hedefler yeni sağcı devlet yapılanmalarında Dünya Bankası menşeli olarak kullanılır hale gelmiştir. Fikir akımlarının birbirlerinden farklılığı bulanıklaştırılmış, geleneksel sağ-sol tanımları çatlamıştır.

Milliyetçilik kavrayışının karşısına enternasyonalizmi koyan geleneksel sol yaklaşım, yeni sağın ulus-devletten vazgeçerek küreselleşmeyi yükseltmesi karşısında duraklamıştır. Devlet ve bürokrasiyi egemen sınıfın baskı aygıtı olarak tanımlayan bakış açısı, yeni-liberalizmin ulus-devletin tasfiye edilmesi ve iktidarın doğrudan "sivil toplum"a devredilmesi önerisi karşısında duraklamıştır. İktidarı sivil topluma devretme formülü olarak geliştirilen "yönetim değil yönetim" formülü, yönetime katılım kanallarını çeşitlendiren ve genişleten yapısı ile geleneksel sol anlayışın parçalanmasına yol açmıştır. Türkiye'de II. Cumhuriyetçilik ile Aydınlanmacılık karşıtlaşması, bu derin çatlağın adlandırması haline gelmiştir.

Küreselleşme, enternasyonalizm ya da onun yerine getirilmiş bir yaklaşım değildir; küresel sömürgeciliktir.

Ulus-devletten vazgeçiş "milliyetçilik"ten vazgeçiş değildir; uygulamada görüldüğü

üzere etnik-milliyetçilikler ve mezhepler döneminin yükseltilmesidir. Milliyetçilik gericiliği daha arkaik formlara büründürülerek kışkırtılmaktadır.

Bir uçtan küresel piyasalara diğer uçtan yerel parçalara dağıtılmış ulus-devlet yetkileri, "devlet"ten vazgeçiş değildir; devletin toplumsal hizmetlerden soyulması ve baskıcı karakterine geri çekilmesi demektir.

Katılımcı yönetim tarzı "governance" ya da Türkçe'ye çevrilişi ile "yönetişim", siyasal ve yönetsel iktidarın paylaşılması değildir; siyasal ve yönetsel iktidarın bu kez açık biçimde sermaye kesimine teslim edilmesidir.

Yeni-sağ, "özgürleşme" talebi ile gelmektedir; böylece sağın geleneksel talebini koruduğunu ortaya koymakta ve "eşitleşme" taleplerini 200 yıl önce yaptığı gibi yine görmezlikten gelmektedir. Sol anlayışı darmadağın eden yeni formülasyonların ipliği, belki de en kolay bu özellik ile pazara çıkarılabilir durumdadır.

Liberalizm özgürlüğü hep sermaye kesimi için talep etmiş, bu kesimin elde edeceği özgürlüklerin dalga dalga ya da damla damla tüm topluma yayılacağı varsayımı ile hareket etmiştir. Liberalizm bu şemada eşitlik sorununu hep ihmal etmiş, toplumu sermayeden ibaret saydığı ve eşitlik sorununa körleştirdiği için "Batı Demokrasisi" yalnızca batı için geçerli kalmıştır. Dünya genelinde topu topu 25 ülke için geçerli olan "Batı Demokrasisi", bu modeli hedefleyen 150 ülkede çeşit çeşit diktatörlükler haline dönüşmüştür. Son yirmi yılın liberal özgürleşme sürecinin, azgelişmiş ülkeler için yok-sullaşma ve sömürgeleşmeden ibaret olduğu pratikte ortaya çıkmış durumdadır.

Sorun, küreselleşme - ulus-devletten kurtulma - yerelleşme - katılım - özgürleşme formüllerinin sınıfsal içeriğindedir. Bu kavramların tümü, dünya genelinde küresel sermayenin ve küresel piyasaların hareket özgürlüğünü sağlama amaçlıdır; liberalizm bir kez daha, özgürleşen sermayenin zenginlik yaratacağını ve bunun dalga dalga ya da damla damla toplumsal arenaya yayılacağını ileri sürmektedir.

Sol kesim, bu süreç karşısında iki şey savunabilir:

Sistem kapitalizmdir; sistemin kurucu unsuru sermaye sınıfıdır. Sistemi ortadan kaldırmak olanağı olmadığına göre, gelişimi tarihsel ilerleme olarak kabul edilmeli ve desteklenmelidir.

Sistem kapitalizmdir; tüm diğerleri gibi bu sistemin de kurucu unsuru toplumsal mücadeledir. Sermaye kesiminin talepleri doğal ve toplumsal varoluşu tüketmektedir. Toplumsal mücadelenin tarafları harekete geçerek sermaye kesiminin sınırsız egemenlik taleplerine dur demelidir.

Tüm dünyayı kapsamına almış olan gelişmeler sınıf analizine tabi tutulduğunda, ilk bakışta karşılaşılan muazzam karmaşa silinmekte ve süreç kavranabilir hale gelmektedir.

Devletin yeniden yapılandırılması, bu tartışmaların tam göbeğinde yer almaktadır.

1980 - 2000 Döneminde Devletin Tasfiyesi

1999 yılı Kasım ayı sonunda ABD'nin Seattle kentinde toplanan Dünya Ticaret Örgütü, daha önce OECD bünyesinde başlayan "Çok Taraflı Yatırım Anlaşması - MAI" sürecini tamamlayacaktı. Amaç, mal - para - hizmet

ticaretinde dünya genelinde her sektörde tam serbestlik düzeninin kurulmasıydı. Güçlü protestolar ile karşılaşan bu toplantının adı *Millenium Round* idi. Gerçekte bu görüşme turu ilk değildi. Bir önceki 1980'lerin sonunda başlamış ve 1990'ların ilk yarısında tamamlanmıştı. *Uruguay Round* adını taşıyan bu görüşmelerin sonuçlarından biri, Dünya Ticaret Örgütü adlı yeni bir birimin kurulmasıydı. Türkiye bu örgüte kurulur kurulmaz üç ay içinde üye olmuştur. Tüm sektörlerde mal - para - hizmet ticareti ve yatırımlarında tam liberalizyon düzeni oluşturmayı amaçlayan bu görüşmeler GATT (Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması) süreci olarak biliniyordu. GATT süreci 1945 sonrasında 1947 Cenevre Konferansı ile başlamıştı. O tarihlerde ABD 10 civarında ülkeyi, belli malların aralarında serbestçe ticarete konu edilmesi amacıyla görüşmeye davet etmişti. Bu konu sonraki yıllarda, ülke sayısı ve liberalizasyona konu mal listesi artarak çeşitli tarihlerde yapılan çeşitli toplantılarla gündende kaldı. *Round'lar* bu sürecin ürünleri olmuştur.

Dünya genelinde liberalizasyon, az gelişmiş ülkelerde "dünya ile bütünleşme" ve "ihracata yönelik sanayileşme" hedefleri çerçevesinde gündeme gelmiştir. O tarihe kadar ulusal kalkınma iktisadı çerçevesinde içe dönük ithal ikameci politikalar temelinde yaşayan bu ülkeler, 1980 yılından başlayarak köklü yön değiştirmeler ile karşı karşıya kaldılar.

Yeni yönün dinamiği asıl olarak içsel değil, dışsaldı; buna bağlı olarak mimarı da dışarıdan oldu: Dünya Bankası.

Türkiye'de sürecin başlangıcında 1979 IMF Standby Anlaşması ve bunun ardından gelen 24 Ocak 1980 Kararları vardır. Küreselleşme zamanlarına açılımın başlangıcını anlatan bu kararların uygulanması, 12 Eylül

rejimi ile mümkün olabilmıştır. 12 Eylül rejiminin bu süreçle ilgisi Dünya Bankası tarafından açıkça ortaya koyulmaktadır. Dünya Bankası, bu tür karar ve politikaların uygulanabilmesi için ülkelerin bir iç ya da dış kriz ortamında olmasını zorunlu görmektedir. Bu, 12 Eylül rejimini yaratan bir kriz ortamı olabileceği gibi, Körfez Savaşı ya da Yunanistan ile yaşanabilecek bir gerginlik ortamı da olabilir. [Bu saptama alışkanlık yapmış görünmektedir; Türkiye'de devlet yönetimi "kriz olur" gerekçesine dayalı yürütülür hale geldi.]

Devletin yeniden yapılandırılması, 1979 Stand by Anlaşması'nın ardından, Dünya Bankası ile imzalanan 5 SAL (Structural Adjustment Loan - Yapısal Uyarılama Kredisi) ile başlatılmıştır. Türkiye her biri bir mali yılda imzalanan bu beş anlaşma ile 1,6 milyar dolar kredi almıştır. KİT'lerin tasfiyesi, enerji sisteminde özelleştirme, Türkiye'de mali sermayenin küresel ilişkilerini kuracak para ve sermaye piyasalarının kurulması ve işletilmesi, tarım sektöründe gübre, tohum, ilaç, makine gibi girdilerde devlet tekelinin kırılması... bu anlaşmalar ile başlatılmıştır. Makro düzeyde zemin, son yirmi yıldan bu yana yürüyen politikalar için bu anlaşmalar ile hazır hale getirilmiştir. Bu iş bitince, Dünya Bankası ile SECAL adlı "sektörel yapısal uyarılama kredileri" için anlaşmalar imzalanmaya başlanmıştır. SAL'lar 1984'de bitmiş, 1985 yılından itibaren Tarım SECAL, iki Mali SECAL ve Enerji SECAL imzalanmıştır. Aynı dönemde adlarında SECAL olmasa da, sektörü düzenlemeye dönük *eğitim, sağlık ve yerel yönetim* sektörlerinde yeniden yapılanma amaçlı proje kredileri anlaşmaları devreye girmiştir.

Bu kredi anlaşmaları, Türkçe ve İngilizce olarak Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır. 1980'li yıllarda yapılan anlaşmalar okundu-

ğunda, her birinin konu ile ilgili kamu kurumlarının modernizasyonu, bilişim teknolojisi ile donatılması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amaçlı olduğu görülmektedir. Örneğin 1985 yılında imzalanan Tarım SECAL'de, ülkede gübre tekeli elinde tutan Türkiye Ziraat Donatım Kurumu'nun (TZDK) modernize edileceği ve geliştirileceği yazılır. Oysa aynı tarihte, gübrede devlet tekeli kaldırılmıştır. Nitekim, 1990'lı yılların ilk yarısında Türkiye'de TZDK diye bir dev kamu kurumunun ortadan kalktığı görülür. Bu nedenle, Dünya Bankası anlaşmalarında bir kurum için "geliştirmek"ten söz edil-yorsa orada durmak ve "bir kurum daha elden gidiyor" diye düşünmekte tereddüt göstermemek gerekir.

Et-Balık Kurumu'nun özelleştirilme süreci, kamuoyuna yansıma tarzı ile ilginç bir örnektir. Bu kurum, "devlet köftecilik yapıyor" diye aşağılandı. Ve bu şiddetli saldırılara karşı, Et-Balık Kurumu görevlileri çıkıp "ne köteciliği! Bunu söylemek cahilliktir. Köftecilik dediğiniz Türkiye'de hayvancılık sektörünün yönetimi işidir!" demedi. Günümüzde sonuç ortadadır. Bu sektörün kombinalarını özel sektöre devretmek arzusu, ülkede hayvancılık sektörünün çökmesine ve ülkenin ithalatçı haline gelmesine yol açmıştır.

Bu dumura uğratma oyununun, kamu sektöründe çalışan nitelikli işgücünün "beceriksiz", "tembel", "bürokratik çıkar ile körleşmiş" gibi çeşitli aşağılamalar ile kendine güvenini yitirmesini sağlayan psikolojik saldırılar ile tamamlandığı henüz taze anılarımız arasındadır.

Dünya Bankası öncülüğünde yürüyen devleti yeniden yapılandırma, kamu sektörünün KİT'lerle başlayan tasfiye süreci olmuştur. Kamu sektörü sosyo-ekonomik kalkınmada öncülük pozisyonundan alınmıştır.

Yeni modelde öncülük özel sektöre verilmiş, kamu sektörü ardçı olarak yeniden tanımlanmıştır. Küreselleşmeye koşut olarak özel sektör "ulusal" değildir; yerli - yabancı şirket ayırımının hızla ortadan kaldırıldığı bu dönemde özel sektör "küresel"dir.

KİT'lerin tasfiyesi ile hemen tüm yaptırım ve yönlendirme gücünü yitiren devlet örgütlenmesinde, kamu sektörünün daralması kamu yönetiminin kendisinde de kapsamlı bir daralma başlamasına neden olmuştur. Bürokratik varlığını, kendisine bağlanmış ya da kendisi ile ilgilendirilmiş KİT'lerden kazanan merkezi yönetim aygıtı temelsiz ve araçsız kalmıştır. 1990'lı yıllarda bakanlıkların merkezde ve taşradaki birimleri işlev ve yetki boşluğuna düşmüşlerdir. Mevcut görev tanımlarının içi boşalmış ve tasfiye sırası bakanlıklara gelmiştir.

Devletin merkezi yönetimi, 2000'li yıllarda bakanlıkların küçültülmesi ve merkezi yönetim yerine yerel yönetimlerin ön plana çıkarılması ile kapsamlı operasyonlara tabi tutulmaya hazırlanmaktadır.

2000'li Yıllarda Yeniden Yapılanma

1980'li yıllarda KİT'ler tasfiye edildikçe, bakanlıkların altı boşaldı. Ülkedeki idari örgütlenmenin başlıca dayanakları KİT'lerdi. Bunlar kapatıldıkça, ortadan kalktıkça, kamu yönetiminin ana bünyesinde işlevlerin yeniden tanımlanması zorunluluğu doğdu. Yeni sağcı yeniden yapılanma hareketi, tasarımını bölük pörçük ortaya koymaya başladı. Tasarımın başlıca özellikleri şunlardır:

Kamu hukuku ve idare hukukunun geriye itilmesi ve özel hukuk egemenliğinin sağlanması. Bunun anlamı, (1) kamu yönetiminin ticarileştirilmesi ve özel sektör esasları

na göre çalışmasının güvence altına alınmasıdır. (2) Devletin özel sektör karşısında "i-darenin üstünlüğü" ilkesi ile sağlanan avantajlı konumuna son verilmesidir.

Kamu kesimindeki örgütlerin her birinin özerkleştirilmesi. Özerkleştirmenin anlamı, (1) her kurumun görev alanı itibarıyla piyasa unsurları ve kuralları ile bütünleştirilmesi ve (2) kamu kesiminin bütünlük ve büyüklükten gelen avantajlarının ortadan kaldırılmasıdır.

Planlama ve sosyo-ekonomik yapıyı bir bütün olarak kavrama yerine, kamu yönetiminin projecilik ilkesi ile parçacı kavramaya yönlendirilmesi. Beş Yıllık Kalkınma Planı anlayışı terkedilerek, Plan'ların kendisi bile "projeler demeti" haline getirilmiştir.

Kamu istihdamında memurluk - daimi işçilik yerine bireysel sözleşme hukukunun yerleştirilmesi. Bunun anlamı, (1) bürokrasinin toplumun genel çıkarını sağlamak üzere çalışmak ile yükümlü bir güç odağı olmasını da sağlayan rütbe - kariyer sisteminin terk edilmesi ve (2) kamu kesiminde esnek istihdam çerçevesinin geçerli kılınmasıdır.

Bakanlık tipi örgütlenme yerine "kurul tipi örgütlenme"nin yerleştirilmesi. Bunun anlamı, (1) bakanlık tipi ile TBMM'ne bağlanan siyasal sorumluluk akışının ortadan kaldırılması, (2) piyasa unsurlarını içeren yeni bağlar ile kamu gücünün doğrudan yerli-yabancı ayırımı yapılmaksızın ilgili sektör piyasalarına aktarılmasıdır. Bu aktarımın mekanizması, kurulların oluşma ve çalışma ilkesi olan "governance" - "yönetişim" sistemi ile kurulmak istenmektedir.

Hem merkezi hem yerel düzeyde "yönetişim" formülünün egemen kılınması. Yönetişim (1) bürokrasi, (2) şirketler, (3) NGO olmak üzere eşit ağırlıklı üç ortak tarafından dol-

durulan sandalyelerden oluşan karar mekanizmasıdır. Siyasal ve yönetsel iktidarın doğrudan bu ortaklara devredilmesi amaçlanmaktadır.

Devlet örgütlenmesinin merkeziyetçilik ilkesi terk edilerek ademi merkeziyetçilik ilkesine göre yeniden örgütlenmesi. Bu, merkeziyetçilik ilkesi korunurken yerel yönetimlerin güçlendirilmesi talebinden farklıdır; devlet örgütlenmesini federalizm esaslarına göre düzenlemeyi içermektedir.

Projeci Örgütlenme

1979 Stand by Anlaşması, 24 Ocak Kararları ve Dünya Bankası SAL'ları çerçevesinde hazırlanan politikaların yürürlüğe girmesi için, devlet örgütlenmesinde gerçekleştirilen ilk operasyon ekonomi örgütlenmesinin ikiye ayrılması olmuştur. Geleneksel bürokratik yapıda Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı mevcut yerlerinden alınarak birleştirilmişlerdi. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, yeni politikaların yürütücüsü yapılmış, diğer ilgili birimler basit uygulayıcılar haline getirilmişti.

Ekonomi yönetiminde yaratılan *ikili bürokrasi* yapısı, 1980'li yılların ikinci yarısında bakanlık düzeyinde de ortaya çıkmaya başlamıştı. Bir yanda *alternatif bürokrasi*, bir yanda *geleneksel bürokrasi*. Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İş ve İşçi Bulma Kurumu'nda... Proje Genel Koordinatörlüğü gibi adlarla yeni birimler kurulmuştur. Bunların özelliği, tümünün Dünya Bankası kredileri ile doğmuş olmaları ve alanlarında Türkiye için ulusal stratejilerin geliştirilmesini sağlamak ile görevlendirilmiş olmalarıdır. Ülke genelinde sektörü bir bütün olarak planlamak ve yönetmekle yükümlü bakanlıkların kendilerinde bütünlük bozulmuş, projeciler yüksek ücretler ve yabancılar indinde "yüksek prestij" ile beslenirken

geleneksel bürokrasi ödenek yetersizliği ve işlev boşluğu ile çökertilmiştir. Projeci bürokrasi, kendinden bekleneni ne kadar yerine getirmiştir? Bunu işverenleri değerlendirecektir. Ancak açığa çıkmıştır ki, bunlar geleneksel bürokrasinin yerine geçebilecek "yeni yapı nüvesi" olmayı başaramamışlardır. Çoğu bakanlıkta sönmüş durumdadırlar.

Parçalanmış Bütçe Yapısı

1980'li yıllarda bütçenin yanısıra yaratılan fonlar sistemi, 1990'lı yıllarda yön değiştirilmiştir. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin konsolide bütçesinden söz edilse de fiili olarak böyle bir bütünün varlığından söz etmek son derece güçtür.

Döner sermaye sistemi ile kamu kurumlarıncı kurulmuş dernek ve vakıflarda kullanılan kaynakların büyüklüğü hesaplanamamaktadır. Bu ülkede valilik ve kaymakamlıklar, emniyet örgütü, tapu-kadastro, nüfus birimleri, hemen her türlü kurum güzelleştirme derneği, yardımlaşma vakfı, vb. adlarla kendi örgütlerini kurmuşlardır. Ortaya atılan kimi iddialara göre, Türkiye'de bu araçlar sayesinde mevcut bütçe kadar büyük bir bütçe hareketi vardır.

Bu sistemlerin çok yönlü etkileri vardır. (1) Bu sistemler sayesinde bedelsiz kamu hizmetleri ücrete, giderek fiyata bağlanan ve ödenmeden alınamayan ticari işlere dönme başlamıştır. Kamu hizmetlerinde ticarileşme hemen her alana yayılmıştır. (2) Bu parçalanmış yapı nedeniyle, elde edilen gelirlerin harcanmasında öncelik sıralaması yapılamamaktadır. Bu sonuç, derin eşitsizlik sorunları yaşayan bir ülke için son derece önemlidir. (3) Kaynaklar ve harcamalar ne kamu denetim birimlerince ne de halk tarafından denetlenilebilmektedir. Yönetimde şeffaflık ve hesap verebilirlikten en çok söz

edilen dönem bu dönemdir; bu ilkelerden hiçbir dönemde bu kadar uzaklaşmamıştır. (4) Parçalanmış bütçe yapısı, devlet mali denetimini anlamsız ve etkinlikten uzak hale getirmektedir.

Mali denetimin anlamsızlaşması ve elbette genel bilinç bulanıklığı, cesaretleri umulmayacak ölçülerde artırmıştır. Örneğin kimi toplantılarda, "Sayıştay özelleştirilsin; mali denetim yetkisi yeminli murakiplara verilsin" önerilerine rastlamak mümkün olabilmektedir. Sayıştay tüm devlet örgütlenmesinin mali denetimini yapan kurumdur. Bu yetki kendisine anayasa ile verilmiştir. Ve bu kurum kendisine verilen anayasal yetkiyi "TBMM Adına", dolayısıyla halk adına kullanmaktadır. Devlet örgütlenmesinde "siyasal öz" bu tür kuruluş ve bağlantılarda saklıdır. Bu kuruluş ve bağlantılar unutulmuş, Amerikan pragmatizmi zafer kazanmış görünmektedir. Yeni sağcı yapılanma, kurumları ve işleyişi "siyasetten kurtarma" klişesi ile zaferi kolay elde etmektedir. Politikacıların işe karışması anlamında "sıcak siyaset" ile "toplumsal düzlem olarak siyaset" arasında hesapsız gitgeller, pragmatizmin yüzeyselliğine kolay zaferler sunmaktadır.

Bakanlık Tipi Örgütlenme Yerine Kurul Tipi Örgütlenme

Kamu yönetimi örgütlenmesinde yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan, ancak uygulama alanı hızla genişleyen gelişmelerden biri, geleneksel bakanlık tipi örgütlenmelerin yerine kurul tipi örgütlenmelerin geçmesidir. Enerji Üst Kurulu, Tarım Üst Kurulu, Telekomünikasyon Üst Kurulu, Sivil Havacılık

Üst Kurulu¹, Rekabet Kurulu, Reklam Kurulu... kurul örgütlenmelerinden birkaçıdır.

Bakanlık tipi örgütlenmenin esprisi, bürokrasinin gücünü TBMM'nden alması ve bu gücü yine bu organa hesap vermek üzere siyasal sorumluluk ilkesi gereğince kullanmasıdır. Bakanlıkların yerine üstlerine-kurul tipi örgütlenmenin getirilmesi, öncelikle bu bağın zayıflatılması anlamı taşır. Daha önemli olan ise, ilgili sektörde uygulanacak politikaları geliştirmek, stratejileri belirlemek ve sektörü denetlemek gibi üst düzey kamu yetkileri kullanacak olan bu yapıların, kurullarda sandalyelerin paylaşımı ile yeni bir yönetsel iktidar yapısı kurma özelliği taşımasıdır.

Öngörülen yeni yönetsel iktidar yapısına "governance" adı verilmiştir. Bu formül, kamu gücünü birtakım atanmış kişilerin tekeline almak ve katılımcı mekanizma sayesinde doğrudan topluma devretmek olarak sunulmaktadır.

Governance, yalnızca bakanlık tipi örgütlenmelerin yerine geçirilmeye çalışılan kurullar eliyle değil; örneğin yerel yönetimlerde henüz adı tam koyulmamış komisyonlar, kurullar, kurultaylar, vb... yapılar eliyle; özerkleştirilmek istenen devlet hastanelerinde mütevellî heyetler uygulamasıyla; yine özerkleştirilen ve yerelleştirilen okul

¹ İlgili sendikanın bir basın açıklamasında yer alan şu saptama, tüm kurul oluşumları için geçerlidir: "...Yeni teşkilat yasasında incelendiğinde açıkça görülmektedir ki özerklik adı altında özel sektör işverenlerinin bile en yetkili sivil havacılık otoritesi olarak öngörülen *Sivil Havacılık Yüksek Kurulu* oluşumunda yer almasına rağmen, çalışanları temsil eden kurumlar dışlanmaktadır. Bu temel mantık, [yeniden yapılandırmanın] yukarıda bahsettiğimiz sivil havacılıktaki uluslararası gelişmelerle örtüşüğünü göstermektedir. Yani baş belası sendikalardan ve toplu sözleşmelerden kurtulmak."

yönetimlerinde idare heyetleri yapılarıyla yaygınlaştırılmak istenmektedir.

Governance Nedir?

21. yüzyıl devlet örgütlenmesini çizen, Dünya Bankası'dır. Çizim işleri, 3. Binyılda kapitalizmin tam zaferi varsayımı üzerine ve her türlü sınırlamadan kurtulmanın verdiği rahat bir ortamda gerçekleştirilmektedir. Dünya Bankası liderliğindeki ideoloji geliştirme süreci, Birleşmiş Milletler'in tam desteği ile meşrulaştırılarak pratiğin içinde kavramlaştırma biçiminde ilerlemektedir. Türkiye'de HABITAT çerçevesinde "Governance Ulusal Raporu" hazırlanmaya başlanmış, Birleşmiş Milletler governance uygulamasını gerçekleştirmek için bir proje geliştirmiş bulunmaktadır. Dergilerde ve çeşitli toplantılarda sol ve sosyal demokrat kimlikleri ile tanınan kimi yazarlar bu düşünceye destek vermektedirler.

Siyasal ve Yönetsel İktidarın Yeni Biçimi

Ortaya koyulan çerçeve şöyledir:

Government (yönetim), yöneten ile yönetilen taraflarını varsayan bir kavramdır. Bu karşılıklı ilişkisinde yönetilenin yöneten üzerinde etkide bulunma olanakları sınırlı kalmıştır. Taraflar arasındaki uzaklık, demokratikleşme sürecini sekteye uğratmıştır. Oysa günümüzde, yöneten ile yönetilen taraf ayırımı ortadan kaldırılmalıdır. Governance (yönetişim), bu ayırımın ortadan kaldırılmasıdır.

Burada kritik olan, kamu gücünün devredileceği "toplum"un ne olduğudur? Yönetişim yaklaşımında toplum (1) bürokrasi, (2) şirket, (3) NGO olarak belirlenmiştir. Bunlar arasındaki ilişki eşitlik ilişkisidir; biri diğeri-ne üstün değildir.

Bürokrasi, iktidar sandalyelerinin üçte birini devlet örgütlenmesinin gücünü temsil eden taraf olarak dolduracaktır. Diyelim ki oluşturulan kurul, komisyon, vb. yapı tarım sektöründedir; devleti tarım bakanlığı adına görev verilecek bürokrat temsil edecektir.

Üç eşit ortaktan şirketler, özel sektörün öncülüğünün kabul edildiği bugünkü kalkınma ideolojisinin bir gereği olarak görülmektedir. Şirket, bilindiği gibi, sosyolojik olarak sermaye adı verilen toplumsal kesimlerden birinin hukuki biçimidir. Sandalyelerin ikinci bölümü doğrudan sermayeye ayrılmıştır. Küreselleşme sürecinin yerli - yabancı şirket arasında ayırımları kaldırdığı bir ortamda, şirketin yabancılığı da sorun olmaktan çıkmıştır. Tarım sektöründe yapılandığını düşündüğümüz örnekte, "şirketler" tarafında artık sektördeki konumlarına göre Cargill, Nestle, Koç ya da Sabancı şirketleri sandalyelere oturacaktır.

NGO, şirket gibi ticari çıkar bağı olmayan çeşitli toplumsal örgütlenmeleri içermektedir. Bunların arasında TTB, TMMOB gibi serbest meslek uzmanlık odalarının yanısıra TOBB, Esnaf ve Sanatkarlar gibi işveren meslek odaları, TİSK gibi işveren konfederasyonunun yanısıra DİSK, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ gibi işçi konfederasyonları, TÜSİAD gibi işveren derneklerinin yanısıra ilçe güzelleştirme dernekleri, vakıflar, çeşitli toplumsal örgütlenmeler yer almaktadır. Cargill, Nestle, Sabancı'nın kurucu oldukları bir "Tarımı Geliştirme Vakfı"; toprak sahiplerinin örgütü Ziraat Odaları; TÜRK-İŞ'in Tarım-İş Sendikası bu kategoride sandalye sahibi olabilmektedir.

Yönetişim formülünde "ortaklar" böyle belirlenmiştir. Bu, gerçekten de bürokrasinin tek başına karar aldığı mevcut sistemlerle oranla katılımcıdır. Gerçekten de, yönet-

sel iktidar bürokrasiden - devletten topluma devredilmiştir.

Formülün sorunları ve formüle eleştiri üretme noktaları şunlardır:

Tanımlanan toplum sermaye kesiminden ibarettir.

Şirketler - sermaye siyasal ve yönetsel iktidarın açık sahibi kılınmaktadır.

İktidar formülünde sermayenin toplumsal karşıtı işçi-emekçi kesimlerine yer verilmemektedir.

İşçi sınıfı ve emekçi kesimler, NGO torbasına atılmıştır. Bunlara şirketler - sermaye ile denk ağırlık verilmemiştir.

Sermaye dışı kesimlerin örgütlülük dereceleri son derece düşüktür. Üstelik, bu kesimlerin mevcut örgütlülüğü de günümüzde esnek üretim teknikleri ve toplam kalite gibi yönetim teknikleri ile hızla kırılmaktadır. Bunlar, NGO torbası içinde herhangi bir etkinlik gösteremeyeceklerdir.

NGO niteliği taşıyan örgütlenmeler, asıl olarak yine sermaye kesiminin güç sergilediği örgütlenme tarzlarıdır. Dolayısıyla sermaye, bürokrasi karşısında ikinci eşit ortak olarak kalmamakta; üçüncü kategoride de gizli ortak olarak ağırlık kazanmaktadır.

Sermaye kesiminde yerli - yabancı ayırımının ortadan kalkmış olması nedeniyle siyasal ve iktidar doğrudan yabancı unsurlara açılmakta; kamu gücü yabancı sermayenin iktidar alanı haline getirilmektedir.

Bürokrasi, rütbe - kariyer sistemi ve iç bütnüklü yapılanmadan uzaklaştırılmaktadır. Bireysel sözleşme esasına ve piyasa mantığına göre örgütlenen bu yapının sermaye

karşısında genel kamu çıkarını gözetme potansiyeli ortadan kaldırılmıştır. Bu nedenle, üç eşit ortaktan biri, öncülüğünü kabul ettiği özel sektör mekanizmasının doğal unsuruna dönüşmüştür. Açık sermaye iktidarının devlet zorunu uygulayan aktörden başka bir konuma yerleşmesi olanaksız hale gelmiştir.

Yönetişim Bir Karşı Devrimdir

Yönetişim formülü, yaratıcılarına göre bir "devrim"dir. Formülün yaratıcılarına ve savunucularına haksızlık etmemek gerekir. İddiyayı hafifletmemek gerekir.

Yönetişim, gerçekten de 21. yüzyıl kapitalist devletin siyasal ve yönetsel iktidar yapısının adıdır. 1980'li yıllarda post-modernizmi önceleyen "Elveda Proletarya", "İdeolojilerin Sonu", "Temsili Demokrasinin Krizi", sermayenin açık ve ortaksız iktidarı için ilan edilmişti. Kapitalizmin 21. yüzyıl iktidar yapısı, yönetim formülü sayesinde temsili demokrasinin her türlü ağırlığından, masraflılığından, ve zaman zaman sermaye tarafınca belirlenmiş amaçlardan sapmaya yol açabilen zaafılarından arınmıştır.

Yönetişim formülü ulus-devleti aşmakta; emekçi kesimleri toplumsal mücadele alanlarından ve araçlarından etkili biçimde mahrum bırakmakta; sermayenin insanlığı boyunduruğu altına almasını mümkün kılmaktadır.

İşte bu nedenlerle, yönetim bir karşı-devrimdir. Yönetişim formülünün katılımcılığı, şeffaflığı, devletten topluma akışları, hakim sınıfları yönetici sınıf haline getirmekten başka bir anlam taşımamaktadır. Bu sınıfsal saldırı, ulusal varlık ve çıkarları ortadan kaldırarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle yönetim karşı-devrimi, sınıfsal ve ulusal çıkarların çözülmez bir biçimde bir-

birine bağlandığı yeni bir savaşım alanı yaratmıştır.

Ademi Merkeziyetçilik Üzerinden Federalizme Doğru

Devletin yeniden yapılanmasında karşı karşıya kalınan gelişmelerden biri de yerelleşme politikası olmuştur. 1980'li yıllarda yerel yönetimlerin harcama kapasitesini ve yetkilerini artırmak biçiminde ortaya çıkan gelişmeler, 1990'lı yıllarda devlet örgütlenmesi yapısını ademi merkeziyetçilik ilkesine göre yeniden yapılandırma hedefine yönelmiştir.

"Küresel düşün yerel davran!"

"Ankara küçülmeden Türkiye büyümez!"

Dünya Bankası'nın 1999-2000 Yılı Raporu'nda aşağıdaki şema yer almaktadır.

Dünya Bankası bu şemada resmettiği gelişmeyi kendi arzu ettiği gelişme olarak değil, olayların kendiliğinden yöneldiği ve pek çok konuda olduğu gibi yine "kaçınıl-

maz" yine "zorunlu" olduğu mutlak gerçek olarak sunmaktadır. Gelişmeler bu yönde olduğuna göre, Banka'ya göre yapılacak birşey yoktur. Bunun gerçekten zorunluluk olup olmadığını tartışmak bile değişmeye direnme olarak görülmekte, bu tavır akılsız-

lık olarak değerlendirilmektedir. [Değişmeyen ya deli, ya ölüdür!]

Türkiye'de 1994 yılında hızlanan yasa hazırlıkları, 1998 yılında bir taslağın TBMM gündemine kadar gelmesi ile belli bir aşamaya ulaşmıştır. Bu taslak komisyonlardan geçmiş, TBMM tatile girince kadük olmuştur. 2000 yılında bir taslak daha hazırlandı; Mayıs ayında Bakanlar Kurulu'nda imzalanma aşamasında iken süreç durdu. 2000 yılı yaz aylarında ortaya bir "kanun hükmünde kararname" çıktı. 1998 ve 2000 yasa taslaklarının bir karması ve asıl olarak 1998 Taslağı'nın yeniden diriltilmesi anlamını taşıyan bu kanun hükmünde kararname şimdilik son duraktır.

Anılan hazırlıkların özelliği, devlet örgütlenmesinde merkeziyetçilik ilkesinin terk edilmesini teşvik etmesi ve yerine ademi merkeziyetçilik ilkesinin yerleşmesi için zemin temizliği yapmasıdır.

ABD Anayasası'nda federal devletin görevleri nasıl maddelenerek belirlenmişse, bu tasarılar da merkezi yönetimin görevleri aynı tarz ile sıralanmaktadır. Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki işbölümü, üniter devlet yapılanması gereğince değil, federal devlet yapılanması gereğince düzenlenmektedir. ABD benzeri eyalet sistemine ulaşmaya bir küçük adım kalmaktadır; valilerin seçimle işbaşına getirilmesi.

Taslakların bir diğer ortak özelliği, il özel idaresi ve belediyelerin ve köylere dönük "ilçe köy birlikleri"nin ticari esaslara göre çalışacak kurumlara döndürülmesidir. Kamunun elindeki topraklar bu birimlere devredilmekte; devir mantığı topraklar üzerinde yapılacak ticaret ile gelir elde etmek olarak belirlenmektedir. Toprak politikasında kamu çıkarı ve doğal varlıkların korunması değil, mali krizin aşılması

hedeflenmektedir. Yerel yönetimlerin "yerel halkın kendi kendini yönettiği demokrasi okulu" olarak kutsanması çoktan unutulmuş durumdadır. Bu metinlerde her yerel yönetim birimi, kamu varlıkları üzerine kurulmuş birer holding olarak algılanmaktadır.

Yerel yönetimlerde holdingleşme, bu sektörün doğrudan Dünya Bankası yönetimine çekilmesi ile birlikte yürümektedir. Türkiye'de yerel kamu altyapısı 1933 yılından bu yana Belediyeler Bankası / İller Bankası kanalı ile kamu kredileri temelinde finanse edilmiştir. Dünya Bankası 1980'li yıllarda Çukurova Kentsel Gelişim Projesi ile sektöre girmiş, bu proje sonunda İller Bankası'nın ortadan kaldırılması gerektiği sonucuna varmıştır. Büyükşehir modeli ile asıl yatırımcı kuruluşlar İller Bankası'ndan uzaklaştırılmış; İller Bankası'nın beslendiği Belediyeler Fonu ve hazine yardımları kesilmiş; Banka kaynaklarından belediyelere verilen kredi faizleri %55 düzeyine yükseltilmiştir. Banka'nın alındığı kısa günümüzde en üst derecede sıkışmıştır. Dünya Bankası Türkiye Temsilcisi Ajay CIBBER, Antalya'da Akdeniz Belediyeler Birliği'nin yaptığı bir toplantıda İller Bankası'nı ortadan kaldıracaklarını, çünkü bu kurumun hantal ve verimsiz olduğunu ilan edebilmiştir. CIBBER, Dünya Bankası içinde bir "belediyeler ortak fonu" oluşturma hazırlığı içinde olduklarını; Türkiye'de belediyelerin projelerini doğrudan Dünya Bankası'na vereceklerini ve krediyi doğrudan kendilerinin sağlayacaklarını açıklamıştır.

Ulusal planlayıcı ve yürütücü bir kurumun yerini Dünya Bankası Türkiye Temsilciliği almaktadır. Böylece belediyeler ile küresel mali piyasalar arasında doğrudan bağlantı kurulacak; belediyelerin merkezi bütçe ile bağlantıları kesilecektir. Dünya Bankası belediyeler için özerkliği bu kayış aksamadan

işlesin diye talep etmektedir. Mali özerklik vesayet ile kısıtlandıkça, küresel bankacılığın elindeki fonlar şişmektedir. Belediyeler, mali piyasaların krizine çözüm makamlarıdır; ancak tam çözüm bunların "özgür iradeli" ve "yerel kaynaklar üzerinde tam hükümler" hale getirilmelerine doğrudan bağlıdır.

Dünya Bankası yerel özerklik, vesayetten kurtulma, kısacası "demokrasi" istemektedir!

Avrupa Birliği de Türkiye'de demokrasi istemektedir. Bunun için daha fazla yerel özerklik, vesayet ilişkilerinin daraltılması, yerel yönetimlere vergi koyma ve vergi oranlarını belirleme yetkisi verilmesi, personel istihdamında tam serbestlik gerekmektedir. Bunlar da yeterli görülmemekte, yerel yönetimlerin topluluk din, kültür ve eğitim işlerinde daha fazla serbest irade kullanmaları gerektiği ısrarla belirtilmektedir. Avrupa Konseyi Bölgesel ve Yerel Yönetimler Kongresi 1996 yılında Türkiye için aldığı 29 numaralı Tavsiye Kararı'nda² istediklerini net bir biçimde dile getirmiş ve yerel yönetim yasası değişiklik çalışmalarını doğrudan denetler bir konuma yerleşmiştir.³ Kısacası, Dünya Bankası'nın küreselleşme ve yerelleşme ikiz güçleri ile Avrupa Konseyi'nin ademi merkezîyetçi Avrupa hedefi, Türkiye için federalist devlet örgütlenmesini davet etmektedir. Yasa ve kanun hükmünde kararname bu davetleri kabul etmiş görünmektedir.

² Bu karar internette şu adreste bulunabilir: [http://www.coe.fr/cplre/textad/rec/1997/rec29\(97\)e.htm](http://www.coe.fr/cplre/textad/rec/1997/rec29(97)e.htm)

³ Bu konu daha ayrıntılı olarak şu makalede işlenmiştir: "Yerel Yönetimleri Güçlendirmek mi? Ademi Merkezîyetçilik mi?" Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Nisan 2000.

SONUÇ

Yeni sağ akımın devleti yeniden yapılandırma projesi genel özellikleri ile ortaya çıkmıştır. Bu proje, sol ve sosyal demokrat motiflere el koyularak geliştirilmiştir. Görüntüye takılıp, bu projenin sınıfsal bakımdan karşı-devrimci ve ulusal bakımdan sömürgeci özü dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Özü yakalamak için kullanılacak yöntem sınıfsal ve ulusal bakış açılarıdır; her iki bakış açısı çağımızın ilerici amaç ve araçlarını üretmeyi sağlayacak uygun zeminler sunmaktadır.

OKNOS : ulusal şeker sektörü

Türkiye Şeker Sektöründe Değişim Özelleştirme, Yabancılaştırma ve Özerk Kurul

Gökhan GÜNAYDIN
Yönetim Kurulu Üyesi
ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Türkiye 1980'li yıllarla birlikte girdiği "yapısal uyarlanma" structural adjustment sürecinde, önemli değişimler yaşıyor. "Minimal devlet" tasarımı çerçevesinde Türkiye'nin kazanımları olan KİT'ler özelleştiriliyor, alan çokuluslu şirketlere açılıyor. Oluşturulan "Bağımsız İdari Otoriteler" geniş düzenleme ve denetleme yetkileriyle donatılıyor; meşruiyet temeli "siyaset ile ekonominin bağının kopartılması" argümanına dayandırılarak kamu yönetimi ve bürokrasi işlevsizleştiriliyor. Süreç, "kamu yararı" kavramını tasfiye ederek, piyasanın kutsanmışlığı içinde yurttışı müşteri ile değiştiriyor: İyi yönetim (good governance) ilkesi uyarınca, şirketlerce sağlanan hizmetin bedeli faturalara yansıtacak ve hizmetten ancak parası olanlar yararlanacaktır !..

Bu genel çerçeve, Türkiye'de hemen tüm sektörlerde uygulamaya konulmuştur. IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar, "makro ekonomi ve kamu yönetimi reformlarının" genel ilkelerini ortaya koymakta, anlaşmaların yapısal kriterleri yasama organını ve kamusal planlama erkini adeta uygulama mercii haline getirmektedir.

Sürecin tüm sektörlerde tanımlanması ve deşifre edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma, Türkiye şeker sektöründeki değişimin analiz edilmesi amacıyla özgülenmiştir.

Türkiye şeker sektörü

Şeker sektörü, Türkiye'de tarıma dayalı sanayiinin en önemli ve başarılı örneğini oluşturmaktadır. Sektör, kalkınma için seçilecek sektörlerde aranan en temel özellik olan ileri ve geri bağlantılara (linkages) sahiptir. Yalnız çıktı (şeker) üretmek için tarımsal hammadde (şeker pancarı) kullanmakla kalmaz, aynı zamanda ürettiği yan çıktılar da (pancar posası-melas) hayvancılık sektörü için önemli bir girdi kaynağıdır.

Dünyanın önemli şeker üreticileri arasında yer alan Türkiye, dünya pancar şekeri üretiminde Fransa, Almanya ve Amerika'dan sonra % 8 ile 4 üncü, Avrupa pancar şekeri üretiminde % 10 ile 3 üncü sıradadır. Orta Doğu pancar şekeri üretiminde % 65 paya sahip olan Türkiye, Avrupa Birliği ülkelerinin % 15'i kadar şeker üretmektedir.

Şeker pancarı

Şeker sektörünün hammaddesini şeker pancarı ve şeker kamışı oluşturmaktadır. Ayrıca nişasta bazlı şekerler, mısırdan da üretilmektedir. Daha ucuza şeker elde edilebilmesine olanak tanıyan şeker kamışı, bitkinin istediği ekolojik özellikler nedeni ile daha çok dünyanın ekvator kuşağına yakın yörelerinde yetiştirilebilmekte olup, bu nedenle Türkiye'de üretilmemektedir. Şeker pancarı açısından kendine yeten ve bazı yıllarda gereksiniminin üzerinde üretime sahip bir ülke konumundaki Türkiye, mısırdan ise yıllara göre değişmekle birlikte gereksiniminin 2/3'ünü üretebilmekte, geriye kalan 1/3'ü oluşturan yaklaşık 1 milyon ton açığını dışalım ile karşılamaktadır.

Şeker pancarı, Türkiye kırsalının en önemli endüstri bitkisidir. TŞFAŞ fabrikalarına bağlı olarak, 1999 yılı itibariyle, 64 il sınırı içindeki 5.840 köyde, 347.293 çiftçi ailesi tarafından 420 bin hektar sulanır arazide pancar tarımı yapılmaktadır. ¹ Özel fabrikalara yönelik ekim yapılan 10 il ve 935 köy ilave edildiğinde, Türkiye'nin 74 ilinde ve 6.775 köyünde pancar ekildiği ortaya çıkmaktadır. Sektörde, tarımsal istihdama ek olarak sanayi kesiminde de 22 bin dolayında kişiye tam istihdam yaratılmaktadır.

Sulu koşullarda ve üstün tarım teknikleri kullanılarak üretilen bitki, aynı zamanda Türkiye kırsalının en önemli gelir kaynağıdır. Üreticiye mekanizasyonu, gübreyi ve tarım ilacını kullanmayı öğreten pancar tarımı, kendisinden sonra aynı tarlaya ekilen tüm ürünlerin verimlerini artırır. Taşımacılık sektörüne yılda 14 milyon tonun üzerinde "yük" sağlar. Fabrikalardan bedelsiz ya da düşük

bedellerle posa – melas alan üretici, dibe vurmuş olan hayvancılıkta yem açığını kapatmaya çalışır.

Ekim nöbeti gereksinimi nedeni ile üç yılda bir şeker pancarı ekebilen 450.000 üretici, borçlarını ödeyebilmek ve evlilik gibi temel bazı sosyal olayları gerçekleştirebilmek için pancar sırası gözler. Türkiye'de kişi başına ulusal gelir ortalamasının ancak 1/3'ü civarında olan 1000 \$ ve altında gelire sahip Türkiye köylüsü, artık pancar ekiminin kendisine sağladığı olanaklardan giderek daha az oranda yararlanabilecek. 1998'de 17.6 milyon ton şeker pancarı üretilen ülkede, getirilen kotalarla bu yıl 11.5 milyon ton üretime izin veriliyor. Bunun anlamı, 100.000 üreticinin şeker pancarı tarımından çıkarılmasıdır. Alternatifiniz varsa, Türkiye köylüsü olarak bunu sorun etmezsiniz. Ama alternatifiniz yoksa, tarımsal kamu yönetimi bugüne kadar bir üretim planlaması gerçekleştirememiş ve size alternatifler sunamamışsa, şeker pancarı tarımından uzaklaştırılma sizin için yoksulluğunuzun derinleşmesi anlamını taşımaktadır. Üstelik ne pahasına: sizin yerinize, Amerikalı ve Arjantin'li mısır üreticilerinin desteklenmesi için...

Kota getirilmesinin nedeni olarak, Türkiye'nin artan şeker stokları gösterilmektedir. Ancak bu yalnızca bir "durum"dur ve nedenlerinin analiz edilmesi gereklidir. 1990'lı yılların başında şeker pancarı için açıklanan destekleme fiyatlarının yetersizliği, üreticinin yeterli pancar ekmemesine yol açmış, sonuçta oluşan açık, 1995 – '96 yıllarında yapılan dışalım ile karşılanmıştır. Ancak bu iki yılda ülke gereksiniminin çok üzerinde ve 1 milyon tonun üzerinde yapılan şeker dışalımı, yalnızca karar vericilerini yargı karşısında mahkum etmekle kalmamış, daha da önemlisi ülke şeker sektörünün dengelerini de bozmuştur. Bu gereksiz ve abartılı dışalım, bugüne yansıyan stokların önemli bir kay-

nağını oluşturmaktadır. Bunun dışında, stokların artmasında bir diğer önemli etken olan ve 300.000 ton civarında olduğu tahmin edilen yıllık kayıt dışı pancar şekeri ticareti, iki yolla gerçekleşmektedir. Dahilde işleme rejimi kapsamında dışsatım yapma koşulu ile ucuza satın alınan hammaddenin şekerle dönüştürüldükten sonra, dışsatıma konu edilmeyip yüksek rantlarla ve yasal olmayan şekilde iç piyasaya yönlendirilmektedir. Kontrol yetersizliği artık herkesçe bilinen Türkiye gümrüklerinden kaçak yollarla Türkiye'ye sokulan şekerler de iç piyasaya girmektedir. Bu sorunların üstüne gitmek yerine, üretime kota getirilmesi, Türkiye'nin kendine özgü politika üretme becerisine bir yenisini daha eklemektedir.

Nişasta Bazlı Şekerler

Türkiye'de stok fazlalığı gerekçe gösterilerek şeker pancarı üretimine kota getirilirken, diğer taraftan nişasta bazlı şeker üretimine geniş olanaklar sunulmaktadır. Hammadde olarak mısır kullanan nişasta bazlı tatlandırıcılar doğrudan tüketilmemekte, daha çok şekerli ürünler sanayiinde girdi olarak kullanılmaktadır. Bu tatlandırıcıların başlıca kullanım alanları şekerlemeler, şekerli ve unlu ürünler, geleneksel tatlılar, dondurma, helva, reçel ve marmelat, alkollü ve alkolsüz içeceklerdir.

Anılan sektörde kurulu bulunan ve üretim yapan şirketlere ilişkin bilgiler aşağıda verilmektedir;

Kuruluş adı	Yeri	Üretim Konusu	1998 Yılı Kapasitesi	İşçi Sayısı
Cargill	Bursa	Nişastua ve NBŞ	135.000	190
Pendik Nişastua	İtueaobum	Nişastua ve NBŞ	90.000	150
Amylum	Adana	Nişastua ve NBŞ	180.000	174
Sunar	Adana	Nişastua ve NBŞ	51.000	131
Tat	Adana	Nişastua ve NBŞ	30.000	80
TOPLAM			486.000	725

Kaynak : VIII: Beş Yıllık Kalkınma Planı, Nişasta ve Nişasta Tabanlı Tatlandırıcılar Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, S. 6

Yukarıda belirtilen şirketlerden ikisi yabancı, ikisi yerli ve biri de yerli-yabancı sermaye ortaklığından oluşmaktadır. Bursa Orhanga-zi'de nitelikli tarım toprakları üzerine kurulması planlandığında, tarım alanlarının korunması ve iznik Gölü üzerindeki kirlenici etkilerinin önlenmesi amacıyla demokratik kitle örgütlerince başlatılan idari yargı sürecinde alınan iptal kararlarına karşın; özel sektör – bürokrasi – yerel yöneticiler ve merkezi siyasetçilerin "son derecede başarılı işbirliği" ile üretime geçen fabrikanın sahibi Amerikan Cargill şirketi, halen 57 ülkede faaliyet göstermekte olup, 90.000 çalışanı ile tarım alanında dünyanın en büyük şirketi niteliğindedir. .

İngiliz Cerestar şirketi ve Ülker'in yarı yarıya ortaklığında yönetilen Pendik Nişasta işe, yurtdışında gerçekleştirilen bir operasyon ile Cargill firmasının yönetimine geçmiştir.

¹ Türkiye Şeker fabrikaları A.Ş., Şeker Sanayii İstatistik Özetleri, 1999/00, Aralık 2000, Ankara, S.19

Yazılı basına yansıyan habere göre ² Cargill, Cerestar şirketinin % 56'sını satın almak üzere prensipte anlaşmıştır. Resmi işlemlerin iki ay içerisinde tamamlanması bekleniyor. Bu durumda Cargill, doğrudan Pendik Nişasta Sanayii A.Ş'nin % 50'lik hissesine sahip olacak.

Gelişmeler, mülkiyet yapısındaki yabancılaşmayı açıkça ortaya koyuyor.

NBŞ üretimi, 1995 – 1998 aralığındaki 4 yılda, % 150 oranında büyümüştür. Sektörün NBŞ için koyduğu 2005 yılı üretim hedefi 430.000 tondur. Bunun gerçekleşmesi halinde, 10 yıllık üretim artışı % 700'ün üzerinde olacaktır. Buna yönelik olarak, sektör, ilave kapasite artırımı yatırımlarına girişmektedir.

Bu grupların kontrolsüz büyümeleri, 2005 yılında şeker fabrikalarının mevcut üretimlerine göre 600 bin ton daha az şeker üretmelerini, yani kurulu kapasitelerini % 25 eksik kullanmalarını gerektirecektir. Dolayısıyla pancar üreticileri de 4-4.5 milyon ton daha az pancar üretecek ve yaklaşık 1 milyon dekar eksik ekim yapacaklardır. **Sektörün istihdam kapasitesinde ise 35 bin tam/yıl işgücü azalması, diğer bir ifade ile yaklaşık 100 bin pancar üreticisi ailenin de pancar tarımından vazgeçmesi söz konusu olacaktır.** Şeker Kanunu, nişasta kökenli şekerler için % 10'luk bir üst kota sınırı koymuştur. ³ Ülke bitkisel üretim de-

² Dünya Gazetesi, 20 Mart 2002: Nişastada Ülker – Cargill ortaklığı

³ Şeker Kanunu Madde 3.- "Şeker üretimi ve arzında istikrarı sağlamak amacıyla pazarlanacak şeker miktarı, sakaroz kökenli ve diğer şekerler için ayrı ayrı olmak üzere şeker türlerine göre, gerektiğinde dönemsel olarak kotalar ile belirlenir. Nişasta kökenli şekerler için belirlenecek toplam A kotası, ülke

seninin şeker pancarına dayalı yapısı göz önüne alındığında, bu kotanın oldukça geniş tutulduğu açıktır. Avrupa Birliği ülkelerinde söz konusu kotanın % 2 civarında olması, Türkiye kotasının yüksekliğini ortaya koyan bir başka göstergedir. Ayrıca, NBŞ'lere tanıyan her kota, yukarıda da anlatıldığı gibi, Türkiye köylüsünün pancar ekim alanlarının, dolayısıyla gelir olanaklarının daha da kısılması anlamına gelmektedir.

Ancak, NBŞ üreticisi yabancı sermaye şirketleri, böylesine yüksek tutulmuş bir kotadan dahi hayli rahatsız olmuş durumdadırlar. Amerikan-Türk İş Konseyi Heyet'inin 2001 yılı sonlarında Türkiye'ye yaptığı "ziyarette", Heyet Başkanı Emekli General Brent Scowcroft'un sözleri oldukça net ve hayli çarpıcıdır;

*"Türk Hükümeti'nin mevcut tarım politikaları Amerikan tarım ürünlerinin Türkiye'ye ihracatını engelliyor. İthalat sertifikaları ve sağlık karnelerinde ya zorluklar yaşıyor ya da hiç verilmiyor. Amerikan malı peynir, soya unu, mısır, buğday, meyve, muz, pirinç ve biranın Türkiye'ye ihracatında ciddi sorunlar var. **Şeker sektörünün liberalizasyonu sırasında mısır bazlı tatlandırıcıların üretimine sınırlama getirilmesi Türkiye'de bu alanda yapılan 200 milyon dolarlık Amerikan yatırımlarını kaybolma noktasına getirdi.** Türk Hükümeti'nin tarım alanında şeffaf olmayan ve istikrarsız politikalarının bir an önce düzeltilmesi gerekir."*

toplam A kotasının % 10'unu geçemez. Bakanlar Kurulu bu oranı, Kurumun görüşünü alarak % 50'sine kadar artır-maya, % 50'sine kadar eksiltmeye yetkilidir".

Yabancı sermayenin alanla ilgili eylemi, şikâyet düzeyinden ötedir. Yasa, tanınan kotanın Bakanlar Kurulu kararı ile % 50 artırılabilceğini öngörmektedir. Bakanlar Kurulu'nun bu yetkisini kullanması amacıyla başlatılan "girişimler", Amerikan tarafının Türkiye'ye "Nitelikli Endüstri Bölgesi" kolaylığı sağlaması karşısında verilecek bir taviz olarak pazarlık masasına getirilmiş durumdadır. Bu zemin üzerinde, **nişasta kökenli şeker için konulan kotanın % 15'e çıkartıldığı-nın açıklanması, kimse için sürpriz olmamalıdır.**

Türkiye, mısır ürünü açısından kendine yetemeyen bir ülkedir. Yıllara göre değişmekle birlikte, 2 milyon tona yakın üretiminin, yarısına yakın miktarlarda mısır, dışarıya konu olmaktadır. Nişasta ve NBŞ sektörü, ülkenin fazlası olan şeker pancarı kullanımını sınırlarken, dışalım mısırını hammadde olarak kullanmaktadır. Bu sürecin "doğal" bir sonucu olarak, şeker pancarı üretimine kota getirilmektedir.

Oysa Türkiye'nin, bu alandaki politikalarını yalnızca maliyet değerlerini düşünerek kurgulaması doğru olmayacaktır. Kendi kırsalının ürettiği şeker pancarına dayalı üretimin giderek daraltılarak; ülkenin kendi gereksinimini karşılayamayan mısır dışalımına dayalı üretimin artırılması, dışal etkiler ve alternatif maliyetler düşünüldüğünde, ekonomik rasyonaliteye de uygun bir yaklaşım değildir.

Şeker Fabrikaları

Türkiye'de halen 30 adet şeker fabrikası bulunmaktadır. Bunlardan üçü, daha evvel özelleştirilmiş ve sürekli zarar etmekte olan Konya, Kayseri ve Amasya şeker fabrikaları-

dır ⁴. Diğer 27 fabrikanın tümü TŞFAŞ kapsamında olup, bunlardan ikisi bağlı ortaklık (Adapazarı ve Kütahya) niteliğinde, 25'inin ise mülkiyeti kamuya aittir.

2000 Yılı itibarıyla TŞFAŞ kristal ve küp şeker ortalama maliyetinin 467.479,51 TL/kg. dir. Bu rakamın 66.235,79 TL/kg'ının faaliyet ve finansman giderinden kaynaklanmaktadır. Şeker maliyeti; fabrikanın kuruluş yeri, kapasitesi, teknolojisi gibi birçok etmen tarafından belirlenmektedir. Bu bağlamda TŞFAŞ fabrikaları, 3 ana grup altında toplanabilirler;

(i) **Birinci Grup Fabrikalar** : Bu gruba giren fabrikalar, TŞFAŞ ortalamasının altındaki maliyetlerde şeker üretmektedirler. Kalitesi yüksek pancar üretiminin geniş üretim alanlarında gerçekleştirildiği bölgelerde kurulmuşlardır. Genellikle 5.000 ton/günün üzerinde işleme kapasitesine sahiptirler. Bu gruba giren fabrikalar olarak **Ereğli, Eskişehir, Burdur, Iğın, Çorum, Afyon, Bor, Yozgat, Turhal Elbistan ve Ankara** olarak gösterilebilir. Halen içlerinden üçü – Çorum, Bor, Turhal – kar etmekle birlikte, bu fabrikaların tümünün karlı olarak çalıştırılmaları olanaklıdır.

(ii) **İkinci Grup Fabrikalar** : Bu gruba giren fabrikalar; üretim bölgelerinde pancar kalitesinin yüksek olmaması, pancar ürününe rakip ürünlerin varlığı, ölçek e-

⁴ Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş'ne bağlı Amasya, Kayseri ve Konya şeker fabrikaları, 1991 yılı sonunda TŞFAŞ'ne verilen tevdir yetkisi kaldırılarak özelleştirilmişlerdir.

konomisine uygun olmamaları sorunlarından bazılarını ya da tümüne sahiptirler. Bu fabrikalar arasında **Kastamonu, Uşak, Sursuluk, Alpullu, Kırşehir, Adapazarı, Kütahya ve Çarşamba** sayılabilir. Karlı olarak çalıştırılabilirmeleri, teknolojilerinin yenilenmesi, tüm sektörleri kapsayan rasyonel bölgesel planlamanın yapılması – yaşama geçirilmesi ve tarım tekniklerinin geliştirilmesi ile olanaklı olabilir. Bu fabrikalardan Kırşehir, 2000 yılını karla kapatmıştır.

(iii) **Üçüncü Grup Fabrikalar** : Bu gruba giren fabrikaların tümü Doğu Anadolu Bölgesi'nde kurulmuşlardır: **Erzincan, Erzurum, Muş, Erçiş, Ağrı, Malatya, Elazığ ve Kars**. Bu fabrikaların, ekolojik – coğrafi koşullar nedeni ile karlı çalışmaları hemen hemen olanaksızdır. Ancak kuruluş alanları düşünüldüğünde, ulusal ekonomiye ve yöreye katkıları oldukça önemlidir. Kırsal kesimde istihdam yaratılması, göçün yavaşlatılması, bölgesel kalkınmışlık farklarının azaltılması gibi sosyal işlevleri de yerine getirmektedir.

Şeker fabrikalarının devre dışı bırakılmasına yönelik girişimler, fabrikaların zarar ettiği argümanına dayandırılmaktadır. Gerçekten de, Çorum, Bor, Turhal ve Kırşehir dışındaki tüm TŞFAŞ fabrikaları zarar etmektedir. Bu 4 fabrikanın merkezle birlikte toplam karı 14 trilyon TL civarında iken, TŞFAŞ'nin toplam zararı 61 trilyon TL düzeyindedir. Sonuç olarak, TŞFAŞ 2000 yılı zararı 47 trilyon TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Zarar eden fabrikalar arasında, bağlı ortaklık

niteliğinde olan ve 1999 yılında yaşanan depremler nedeniyle çalışmayan Adapazarı Şeker Fabrikası 14.8 trilyon ile en başta yer almaktadır.

Bununla birlikte zarar etme durumu, TŞFAŞ için bir süreklilik değildir. Sürekli zarar eden bağlı ortaklık fabrikaları Adapazarı ve Kütahya bir tarafa bırakıldığında, **TŞFAŞ 1995, 1996 ve 1998 yıllarını karla kapatmıştır.**

Türkiye şeker sektörünün karlılığı, dünya şeker sektöründeki gelişmelere doğrudan bağlıdır. Bu bağlamda, sektörün karlılığı ya da zarar edışı, içsel etkenlerin dışında, dünya konjonktürüne bağlıdır. Son birkaç yıldır üretim fazlalığı ile tüketimdeki düşüş bir araya gelince stoklar hızla artmış ve dünya beyaz şeker fiyatları uzun yıllar ortalamalarının en düşük değerine inmiştir. Londra Beyaz Şeker Borsası'ndaki ortalama fiyatlar (\$ / ton) 1995 yılında 396.64 iken, bu tarihten itibaren 1999 yılına kadar sürekli bir düşme eğilimi göstermiştir: 1996 yılı 366.77 \$/ton, 1997 yılı 315.83 \$/ton, 1998 yılı 255.33 \$/ton, 1999 yılı 200.53 \$/ton. Ancak fiyatlar 2000 yılında yükselerek 221.73 \$/ton olmuş, 15 Ocak 2001 tarihi itibarıyla ise 247.40 \$ / ton'a yükselmiştir.

Bu bilgiler, Türkiye şeker sektöründeki zararların bir kaynağını oluşturan dünya konjonktürünün değişmekte olduğunu ortaya koyuyor.

Pancardan şeker üreten ve sektörde yaklaşık % 80 paya sahip 500 trilyon sermayeli bir iktisadi devlet teşekkülü olan Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. faaliyetlerini,

- **27 şeker fabrikası** : Bunlardan 25'inin sermayesinin tamamı devlete aittir. Bağlı ortaklık statüsündeki Adapazarı ve Kütahya şeker fabrikalarının sermayelerinde sırasıyla %

50.42 ve % 59.15 oranında kamu payı bulunmaktadır.

- **4 alkol fabrikası** : Yıllık 57.6 milyon litre üretim kapasitesi vardır.
- **6 makine fabrikası** : Toplam imalat kapasitesi 15 bin ton / yıl dır. Yurtdışına anahtar teslimi fabrika kuracak bir teknik düzey yakalamıştır.
- **1 tohum işleme fabrikası** : Yıllık işlenmiş tohum üretim kapasitesi 1200 tondur.
- **2 tarımsal işletme** : Afyon ve Sarmısaklı'da bulunan iki işletmenin toplam arazi varlığı 2100 hektardır. Her iki işletmede de bitkisel ve hayvansal üretim gerçekleştirilmektedir.
- **1 araştırma enstitüsü**

ile sürdürmektedir.

Türkiye Şeker Sektöründeki Düzenlemeler: Niyet Mektupları, Yasa ve Yönetmelikler

Sektördeki "yeniden yapılandırma", IMF'ye verilen Niyet Mektupları ile hazırlanan ortamda, Şeker Kanunu ile biçimlendirilerek, sektör özelleştirmeye hazır hale getirilmiştir. Bu bölümde, süreç kronolojik olarak izlenecektir.

IMF'ye verilen **09 Aralık 1999 tarihli Niyet Mektubu'nda**, şeker sektörü ile ilgili olarak aşağıdaki taahhütlerde bulunulmuştur;

- 2000 yıl için pancar üretim kotaları tahsis edilecektir.
- Şeker pancarı destekleme fiyatı hedeflenen enflasyon oranında artırılacaktır. Ancak bu artış, destekleme fiyatının açıklanacağı 2000 yılı Ağustos ayına kadar gerçekleşen 12 aylık TÜFE enflasyon oranının % 75'inden az olamayacaktır.
- 2001 – 2002 yıllarında TŞFAŞ'nin şeker pancarı üretim desteği, bütçe den-

geleri gözetilerek, şirket zararı sabit bir miktarı geçmeyecek şekilde yürütülecektir.

- Bu durum TŞFAŞ fabrikalarına, fiyatları ve üreticilerle yapılan anlaşmalardaki miktarı belirlemekte daha büyük serbesti sağlayacak, fabrikalar daha ticari bazda çalışabilecektir.
- Kotaların kullanılması durumunda bunlar, hedeflenen zararlar tutarlı olarak belirlenecektir.

İkinci Gözden Geçirme'ye ilişkin olarak IMF'ye verilen **22 Haziran 2000 tarihli Niyet Mektubu'ndaki** şeker sektörü taahhütleri ise aşağıdaki gibidir;

- 2000 yıl Ağustos sonu itibarıyla Özelleştirme İdaresi'ne devredilecek işletmeler portföyüne TŞFAŞ'nin bazı fabrikaları alınacaktır.
- Faiz dışı dengeler performans kriteri bağlamında, genel dengeleri endikatif hedef tanımına dahil edilecek kit'ler arasında TŞFAŞ'de yer alacaktır.

IMF'ye verilen Üçüncü ve Dördüncü Gözden Geçirme'ye yönelik Niyet Mektubu olan **18 Aralık 2000 tarihli Mektup'ta**, şeker sektörü ile ilgili ayrıntılı taahhütlerde bulunulmaktadır;

- 2001 yılında şeker pancarı kotaları 12.5 milyon tondan 11.5 milyon tona düşürülecek ve şeker pancarı destekleme fiyatı en çok % 12 oranında artırılacaktır.
- TŞFAŞ'nin en az altı şeker fabrikası, özelleştirilmelerinin 2001 sonuna kadar tamamlanması amacıyla 20 Aralık 2000'e kadar Özelleştirme İdaresi portföyüne transfer edileceklerdir.
- Geriye kalan şeker fabrikaları, 2002 sonuna kadar özelleştirilecek ve bu amaçla 2001 yılı içinde Özelleştirme İdaresi portföyüne transfer edileceklerdir.
- Şeker piyasası reformunu sağlayacak Şeker Kanunu, 15 Şubat 2001'e kadar Parlamento'ya sunulacak ve 15 Mart 2001'e kadar onaylanacaktır.

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 20.12.2000 tarih, 2000/92 sayılı Kararı'nda ise şöyle denilmektedir;

- "TŞFAŞ'nin özelleştirme kapsamına alınarak hazırlık işlemine tabi tutulmasına, hazırlık işlemlerinin Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve TŞFAŞ tarafından Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ile işbirliği içerisinde yürütülmesine, hazırlık işlemlerinin 6 ay içerisinde tamamlanmasına karar verilmiştir"

Hazırlanan zemin üzerinde, **4 Nisan 2001 tarihinde Şeker Kanunu**⁵ oluşturulmuştur. 15 madde ve 8 geçici maddeden oluşan yasanın getirdiği başlıca düzenlemeler şöyle özetlenebilir;

- Yasa, TŞFAŞ'ne bağlı şeker fabrikalarının özelleştirilmesine zemin hazırlamaktadır.
- Kamu tüzel kişiliğine sahip bir Şeker Kurumu kurulmuştur. Bu kurum, yeni oluşturulan bir Şeker Kurul'u ve hizmet birimlerinden oluşmaktadır. Ancak Kurum, Şeker Kurulu tarafından yönetilecektir.
- Şeker Kurul'u 7 kişiden oluşturulmuştur. Gösterilen 2'şer aday arasından Bakanlar Kurul'unca seçilip atanacak üyeler, aşağıdaki kuruluşların temsilcisi olacaklardır;

- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,
- Dış Ticaret Müsteşarlığı,
- TŞFAŞ,
- Pancar Üreticileri Kooperatifleri Birliği,

⁵ 4.4.2001 tarihinde kabul edilen Yasa, Cumhurbaşkanı tarafından da "aynı hızla" onaylandı ve 19.4.2001 gün, 24378 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

- Sakkaroz kökenli şeker üreten fabrikalar,
- Nişasta kökenli şeker üreten fabrikalar,

- Ülke pancar üretimine, Kurul'un belirleyeceği bir kota getirilmekte, NBŞ'ler için de bu kotanın en fazla % 10'u oranında kota tahsis edilmektedir. Toplam kotanın şirketlere dağıtımında da yine Kurul yetkili olmaktadır.

- Şeker Pancarı fiyatı 2001 yılında da Bakanlar Kurulu tarafından belirlendikten sonra, izleyen yıllar için, şeker fabrikası işleticileri ile üreticiler arasında varılacak mutabakata bırakılmaktadır.

- Şeker satış fiyatları serbest bırakılmaktadır.

Şeker Yasası'nın yürürlüğe girmesinden hemen sonra, **3 Mayıs 2001 tarihli Mektup**, Altıncı ve Yedinci Gözden Geçirme'nin tamamlanması için hazırlanmıştır. ⁶ Mektupta şekerdeki özelleştirmenin hazırlıklarının 2001 yılı sonuna kadar tamamlanacağını belirttikten sonra, aşağıdaki belirlemeleri yapmaktadır;

- Şeker piyasasını reforma tabi tutan kanunun Nisan ayında kabul edilmiştir.
- Şeker özelleştirmesi 2002 yılı sonuna kadar tamamlanacaktır.

⁶ 3 Mayıs 2001 tarihli Mektup, niyet mektuplarının dili konusunda önemli bir ipucu taşımaktadır. Mektup, 2001 yılının kalan kısmında çoğunluk hisselerinin özelleştirilmesi için gerekli hazırlık işlemlerinin tamamlanılmasına odaklanılacak KİT'lerin kısa adını vermekte ve parantez içinde de açıklama yapmaktadır. Bu sayım şöyle yapılmaktadır; ERDEMİR (çelik), TEKEL (tütün ve alkollü içecekler), ŞEKER (sugar), TEDAŞ (elektrik dağıtım).. Görüldüğü gibi mektup, şeker sözcüğünü İngiliz dilindeki karşılığı ile açıklamaktadır. Bazı şeyler, açıklama yapmaya gerek bırakmayacak kadar açık...

- KİT'lerin faiz dışı dengesinde iyileşme kaydedebilmek için, şeker pancarı kotaları 12.5 milyon tondan 11.5 milyon tona indirilecek ve şeker pancarı destekleme fiyatı hedeflenen enflasyon oranından fazla artırılmayacaktır.

15 Mayıs 2001 tarihli "Türkiye'nin Cüçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın "Şeker Kanunu" başlıklı 59. maddesi aşağıdaki gibidir;

- **Şeker üretiminde, fiyatlandırılmasında ve pazarlanmasında usul ve esaslar getirerek piyasadaki istikrarın sağlanması amaçlanmaktadır. 2002-2003 üretim döneminden itibaren devlet tarafından fiyat açıklanmayacaktır. Şeker piyasası, Şeker Kurulu tarafından düzenlenecektir. İhtiyaç fazlası şeker üretimine son verilerek devletin zarara uğraması engellenecektir. Üretici ekim öncesinde fiyatı bile rek ekim kararı verecektir. Türk insanı daha ucuza şeker tüketecektir. Tüm çiftçilere doğrudan gelir desteği verilerek gelir kaybı giderilecektir. Şeker fabrikalarının özelleştirilmesinin önü açılacaktır.**

Dokuzuncu Gözden Geçirmeyi tamamlamayı amaçlayan 31 Temmuz 2001 tarihli Niyet Mektubu, şeker sektöründeki özelleştirme sürecini hızlandırmaya çalışmakta, çiftçilerin artan yoksulluğuna yönelik sosyal önlemler geliştirmeyi denemektedir;

- Özelleştirme İdaresi TEKEL ve Şeker Fabrikaları'nın özelleştirilmesine ilişkin olarak, Ekonomik Reform Kredisiz altında Dünya Bankası'na verilen taahhütlerimiz ile tutarlı, özelleştirme planlarını 2001 yılı sonuna kadar hazırlayacaktır.

- **Dünya Bankası desteğiyle yürütülecek sosyal politika önlemleri arasında, 2001 yılının kalanında çiftçilere yapılacak doğrudan gelir desteği ödemeleri de bulunmaktadır.**

Onuncu Gözden Geçirmeye ilişkin **20 Kasım 2001 tarihli Niyet Mektubu** ise, gecikmeden şikayet etmektedir;

- Özelleştirme İdaresi Başkanlığı TEKEL'in ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin özelleştirme planlarını, her ne kadar sözkonusu planların tamamlanması yasamaya ilişkin gecikmeler nedeniyle orijinal son tarih olan 2001 yılı sonunun ötesine kalabilecek olsa da, tamamlamaya çalışmaktadır.

IMF ile, 2002-2004 yıllarını kapsayan yeni bir stand - bu Anlaşması'na yönelik **Niyet Mektubu 18 Ocak 2002 tarihinde** imzalanmış ve IMF İcra Direktörleri Kurulu'nun 4 Şubat 2002 tarihli onayı ile yürürlüğe girmiştir. Sözkonusu Niyet Mektubu'nda şeker sektörü ile ilgili aşağıdaki ifadeler yer verilmiştir;

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin özelleştirilme çalışmaları, ilk adım olarak 2002 Mayıs ayına kadar bir özelleştirme planının kabulü suretiyle sürdürülecektir. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ve TEKEL'in başarılı bir şekilde özelleştirilmesinin öncesinde büyük çaplı operasyonel yeniden yapılandırma gereklidir, bu kapsamda, Dünya Bankası ile yakın işbirliği içinde çalışarak operasyonel yeniden yapılandırmalar hayata geçirilecektir.

4634 sayılı Şeker Kanunu'nun 12. maddesi, idareye, yasanın yayımı tarihinden itibaren 4 ay içinde, yasanın öngördüğü "Şeker Kurumu" nun çalışma usul ve esaslarını düzenlemek üzere bir yönetmelik yayımlama yükümlülüğü getirmiştir. ⁷ 4 Nisan 2001 tarihli

⁷ Madde 12.- Kurumun yönetim ve temsili, Kurulun çalışma usul ve esasları ile Hizmet

yasa 19 Nisan 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayımlandığından, yasanın yönetmelik yayımlama için öngördüğü süre 19 Ağustos 2001 tarihinde sona ermiştir. İlgili idare olan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı süresi içinde Yönetmeliği yayımlamamış olmakla birlikte, Kurul üyelerini atama teklifini yapmayı ihmal etmemiştir. Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'nca 11 Haziran 2001 günü alınan 2001/2559 sayılı atama kararı⁸ ile Kurul üyelikleri doldurulmuş, boşalan üyeliğe ise yine Bakanlar Kurulu'nun 16 Kasım 2001 gün, 2001/3345 sayılı kararı ile atama yapılmıştır.⁹

Daha sonra, **14 Şubat tarihinde, "Şeker Kurumu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" yayımlanmıştır.**¹⁰ "Amaç" başlıklı birinci madde hükmüne göre yönetmeliğin amacı; "4634 sayılı Şeker Kanunu ve ilgili diğer mevzuatın uygulanmasını sağlamak, uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak, Kanunda verilen yetkiler çerçevesinde düzenlemeler yapmak ve Kanunla verilen diğer görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmak maksadıyla kurulan Şeker Kurumu'nun kuruluş, görev, çalışma usul ve esaslarını belirlemektir".

Kamu tüzel kişiliğine sahip olan Şeker Kurumu Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile ilişkili olup, Şeker Kurulu ve hizmet birimlerinden oluşmaktadır (madde 5). Kurul, Kurumun karar

Birimlerinin çalışma usul ve esasları, depolama kesinti ve primi ile ilgili düzenlemeler ve diğer hususlar, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren 4 ay içinde Bakanlık tarafından çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir.

⁸ 20 Haziran 2001 gün, 24438 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2001/2559 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurul üyeliklerine; Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan sorumlu Devlet Bakanlığı, T.Şeker Fabrikaları A.Ş., Pankobirlik S.S. Pancar Ekiciler Kooperatifleri Birliği, Konya Şeker Fabrikası A.Ş. ve Amylum Nişasta Sanayi A.Ş. temsilcilerinden oluşan yedi kişi 20 Haziran 2001 gün, 24616 sayılı Resmi Gazete

¹⁰ 14 Şubat 2002 gün, 24671 sayılı Resmi Gazete

organı niteliğindedir (madde 6). 7 kişilik kurul üyelerinin görev süresi 5 yıldır (madde 11). Hizmet birimleri ise Hukuk Müşavirliği, Ekonomik Araştırma - Planlama ve Değerlendirme, İzleme Koordinasyon ve Denetleme ile Personel; İdari ve Mali İşler olmak üzere 4 ana birimden oluşur (madde 23). Hizmet birimlerinde istihdam edilecek personelin Şeker Kurulu tarafından tespit edilecek ücretleri, KİT'lerde II sayılı cetvele tabi personelin en yüksek sözleşme ücretinin iki katından fazla olamaz (madde 25).

Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun denetimine tabi olan Kurum'un karar organı olan Şeker Kurulu, geniş bir görev ve yetki alanı ile donatılmıştır. Bunlardan bazıları şöyle sayılabilir¹¹

- Kota tespit etmek ve uygulamak,
- Pazarlama yılı içerisinde uygulanacak önlemleri belirleyip uygulanmasını denetlemek,
- İdari para cezaları uygulamak,
- Gerekli her türlü bilgiyi ilgililerden talep etmek,
- Araştırma ve denetleme yapmak,
- Yasa ve yasaya dayanılarak çıkarılacak yönetmeliklerle verilen her türlü görevi yapmak,
- Genel düzenleyici işlemler yapmak

Görüldüğü gibi, Şeker Kurulu sektörle ilgili hemen tüm yürütme yetkilerine sahip olmanın yanında, genel düzenleyici işlem yapma yetkisi ile yasama; idari para cezası uygulama ve denetleme yetkisi ile de yargı gücüne sahip biçimde donatılmıştır. Bu güçlü Kuruluş yapısının Sanayi ve Ticaret Bakanlığı karşısındaki konumu niteliği anlaşılmaz

¹¹ Adı geçen Yönetmelik'in, Kurul'un görev ve yetkilerini açıklayan bölümü, hukuki bir metinde asla olmaması gereken bir karmaşa taşımaktadır. Görev ve yetkiler kendi içinde hiyerarşi taşıyacak şekilde dizilmemişlerdir, "bölümleme" yapılmamıştır. Ayrıca sayım tekrarları söz konusudur, tanımlamalar açık değildir.

bir "ilişkili" kavramı ile açıklanmıştır. Ancak açık olan şudur ki, Anayasa'nın 123. maddesindeki "idare kuruluş ve görevleriyle bir bütündür" ilkesine karşın; "bir idari kuruluş olması gereken" Kurum, Bakanlığın idari vesayet denetimine kapalıdır.

"Bağımsız İdari Otorite"¹² niteliğindeki Şeker Kurulu, kendisine tanınan yetki çerçevesinde, 1 Eylül 2002 - 31 Ağustos 2003 pazarlama dönemi için 2 milyon 360 bin ton şeker üretimine izin vermiştir. Basına yansıyan bilgilere göre, bu miktarın 2 milyon 107 bin tonu A kotası kapsamında olup, şeker pancarından üretilen şeker miktarı 2 milyon 149 bin ton olacaktır.¹³ Bunun anlamı, 13 milyon ton civarında şeker pancarı üretimine yönelik izin verileceğidir. Özellikle NBŞ üreticilerinin kota artırımını istemlerinin olumlu sonuçlanması durumunda, Türkiye'de sulu alanlarda getiri olanağı açısından rakipsiz olan şeker pancarı üreticisi köylüler, giderek daha az şeker pancarı üretebilecek ve zaten kısıtlı olan gelirleri daha da düşecektir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme :

Türkiye KİT sisteminde gayri safi karın net ögeleri; vergi, faiz ve kur farkı (KİT'lerin dış borçlanmalarında, devalüasyondan doğan zarar) dır. Bunları düştükten sonra elde edile "net kar" denir.

Özel ya da kamusal olsun herhangi bir üretken ekonomik işletmenin, cari giderleri cari gelirleri ile karşılanır ve bu süreç aynı zamanda kar sağlarken, sermaye artırımının, mülk sahibinin seçeceği ve bu sürecin dışındaki herhangi bir yöntemle gerçekleştirilmesi gereklidir. KİT sisteminin büyümesinin Hazine tarafından finanse edilmesinin anlamı budur.

¹² İdare Hukuku karşısında Bağımsız İdari Otoritelerin durumu ile ilgili geniş bilgi için Bkz: Gözübüyük, Şeref - Tan, Turgut, **İdare Hukuku - Genel Esaslar**, Cilt:1, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001, s. 336 - 352

¹³ Evrensel Gazetesi, 27.03.2002

80'li yılların ortalarında, KİT sisteminden Hazine desteği çekilmiştir. Bu durumda yüksek faizle borçlanma yapmayan KİT'ler teknolojik olarak çökmüş, borçlanma yapanların net karı ise faize ve kur farkına gitmiştir. En vahim makroekonomik dengesizlik durumlarında bile, KİT'ler pozitif ulusal değer yaratmaktadırlar. Ancak kur farkı ve yüksek faiz nedeniyle, KİT'lerden bazıları pozitif brüt kar, negatif net kar yaratmaktadırlar.

Bu bağlamda TŞFAŞ, bazı yıllarda kar, bazı yıllarda zarar etmekte; ancak daima katma değer yaratmakta ve ulusal ekonomiye katkı yapmaktadır.

Şeker sektöründe olası özelleştirme uygulamalarında, karını maksimize etmeyi amaçlayacak yatırımcılar;

- Hammadde sorunu yaşamamak bakımından; Pancar kalitesi ve verimi yüksek olan Orta Anadolu Bölgesi'nde bulunan,
- Ölçek ekonomilerinden yararlanmak bakımından; 6.000 ton /günün üzerinde işleme kapasitesine sahip,
- Ürettikleri şekeri tüketim merkezlerine en kolaylıkla ve en az masrafla ulaştırabilecekleri

fabrikaları seçeceklerdir. Bu özelliklere yakın fabrikalar ise Afyon, Burdur, Çorum, Ereğli, Eskişehir, Ilgın, Turhal olarak sayılabilir. Bu bağlamda, bu fabrikalar dışında özelleştirme satışlarından fabrika seçen yatırımcının, şeker üretiminin dışında niyetler taşıdığı söylenebilir.

Şeker sektöründe sürdürülen sürecin olası sonuçları şöyle değerlendirilebilir;

14

- Pancar şekeri sektöründe fabrikaların tümü özelleştirilecektir.
- Özelleştirilen fabrikaların yaklaşık 10'u üretime devam ederken, diğerleri farklı gerekçelerle kapatılacaktır.
- Türkiye'nin şeker gereksiniminin altına düşecek üretim açığı, dışsatım geri ödemeleri ile desteklendiği için "daha ucuz"a şekerle sahip olan ülkelerden ve özellikle AB'den yapılan dışalım ile kapatılacaktır.
- Süreç içerisinde, yine daha ucuza şeker ürettiği gerekçesi ile nişasta bazlı şekerlere tanınan ayrıcalıklar sürdürülecek ve sanayii şekeri tümüyle mısırdan elde edilen nişasta bazlı şekerlere dayandırılacaktır.
- Şeker pancarı üretimine getirilen kotalar artırılarak sürdürülecektir.
- Türkiye'nin mısır dışılımı da artarak sürecektir.
- Sonuçta, pancar üreticisine verilmeyen kamu kaynakları, AB pancar üreticilerine, ABD ve Arjantin mısır üreticilerine, çokuluslu şirketlere aktarılmaya başlanacaktır.
- Özellikle ülkenin doğusunda yaşayan insanların, şeker pancarından ve

sektörün katma değerinden kaynaklanan gelir olanakları ortadan kalkacaktır.

- Dibe vurmuş olan hayvancılık, önemli bir yem kaynağını daha yitirerek, "piyasaya" teslimiyetini ilan edecektir.
- Sektörde çalışan 30.000'in üzerindeki işçi, işlerini yitireceklerdir.
- Sektör, dışa bağımlı bir hale getirilecektir.

Devlet Planlama Teşkilatı, hazırladığı "Şeker Fabrikalarında Yeni Yönelimler ve Türkiye'nin Konumu" başlıklı bir rapor ile "teknolojisi eski, istihdamı fazla ve zarar ediyor" gerekçesiyle 13 şeker fabrikasının kapatılmasını önermektedir. ¹⁵ DPT'nin söz konusu raporu, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Özelleştirme İdaresi tarafından üzerinde çalışılmakta olan şeker sanayi özelleştirme stratejisine de yön verme iddiası taşıdığından, sıradan bir rapordan çok daha önemli bir nitelik taşıyor.

Rapora göre; Adapazarı - Alpullu - Elazığ - Kars - Malatya - Susurluk fabrikaları öncelikle kapatılacak fabrikalardan. İkinci aşamada ise sıra Ağrı - Ankara - Çarşamba - Erciş - Erzurum - Muş ve Uşak fabrikalarına gelecek... Böylelikle kapanan fabrika sayısı 13'ü bulacak.

Anılan rapor, sektörün geleceği ile ilgili olarak Nisan 2001 Ayı'nda yaptığımız öngörülerin yaşama geçmeye başladığının bir ilk göstergesi. Ancak 2002 yılı sonu, bu sonuçların netleştiği bir zaman dilimini deyimleyecek.

¹⁵ Zaman Gazetesi, 26.03.2002

Kuşkusuz bu raporun bilimselliği çok tartışılabilir. Bu anlamda olmak üzere; teknoloji eskiliği ve istihdam fazlası özelleştirme için bir gerekçe olabilir mi? Aslında şeker fabrikalarına teknoloji yenileştirici yatırım yapmayan ve fabrikaları siyasi rant kapısı olarak kullanan "ideolojiler", fabrikaları zarar eder konuma sokmak için yıllardır düzenli uğraşla vermektedirler. Şeker sanayi buna rağmen direnmektedir. Çözüm teknoloji transferi ve üretim planlaması ile ulusal şeker sanayisini koruyarak geliştirmek olmalı iken, kamusal merkezi planlamanın kurmay örgütünün bile "kapitalizm - kurtulalım" felsefesine gerilemiş olması, aslında DPT'nin de içine düşürüldüğü durumun açık bir işareti değil midir?

Bir başka önemli konu da, şeker sektörünün sağladığı dışsallıklardır. En başta hayvancılık ve taşımacılık sektörlerine sağladığı katkılar yanında, kendisinden sonra ekim nöbetine giren bitki desininin veriminde sağladığı artışlar; ayrıca gerçekleştirdiği köylü ve işçi istihdamı, şeker sektörünün önemli dışsallıkları olarak saptanabilir. Şeker fabrikalarının kapanması, yalnızca şekerde dışa bağımlılığı değil, sayılan alanlarda da önemli olumsuz etkileri beraberinde getirecektir. Bir merkezi planlama örgütünün, hazırladığı raporda bu alanlara körleşmesinin açıklanabilir yanı yoktur.

Aslında yalnızca DPT'nin değil; özelleştirme sürecini hazırlayan yasa konusundaki görüşlerine "Kurula atanacak üyede yüksek okul koşulu aranması" diye başlayan kooperatiflerin ve sendikaların, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı "Nişasta ve Nişasta Tabanlı Tatlandırıcılar Özel İhtisas Alt Komisyonu" nun başkan ve raportörlüğünü bir ÇUŞ temsilcilerine bırakan kamu çalışanlarının ve demokratik kitle örgütü temsilcilerinin, Cumhuriyet'in kazanımları haraç - meraç satılırken seyirci kalan ve hatta yaşadığı bilinç kayması ile

süreci destekleyen yurttaşların daha fazla geç olmadan kendisini sorgulaması ve bir an önce silkinip çıkarlarını koruyacak şekilde tavır alması gerekiyor.

Türkiye'nin "üretmeden yaşamının olanaksızlığını" anlamak için daha fazla deneye gereksinimi yok !..

KAYNAKÇA

ALP,Ö., "Türkiye'de Tarıma Dayalı Sanayi'nin Geliştirilmesi", 2.Türkiye İktisat Kongresi Sanayi Komisyonu Tebliği, DPT Yayınları, Ankara, 1991, s. 229-245.

BORATAV, K., **Türkiye İktisat Tarihi 1908 - 1985**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988

DPT, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Nişasta ve Nişasta Tabanlı Tatlandırıcılar Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, Ankara, 2000

F.A.O. Licht International Sugar and Sweetener Raporu, 29.11.1999
FAO Production Yearbook, 1999

GÜNAYDIN, G., **Türkiye Şeker Sektörü Analizi**, KİGEM - Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi Vakfı, Ankara, 2001

GÜNAYDIN, G., "Şeker Sektöründe Neler Oluyor ?" **Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi**, Sayı: 6, Ankara, Nisan 2001, s. 13 - 18

Niyet Mektupları(İME)

PANKOBİRLİK, **Türk Şeker Sektörünün Dünya'daki Yeri Özelleştirme ve Geleceği Hakkında Çiftçinin Görüşleri**, Ankara, Ocak 2001

TAYGUN, N., **Türk Şeker'in Öyküsü**, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.Yayınları, Yayın No:217, Ankara, 1993

TAYGUN, N., **Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. 70.Yıl Özel Sayısı**, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.Yayınları, Ankara, 1996

T.C.Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve TŞFAŞ, **Şeker Sektörü ve Şeker Kanunu Tasarısı**, Ocak 2001,Ankara

TŞFAŞ, **1999 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, 2000
TŞFAŞ., "Türk Şeker Sanayii", **Tarım ve Köy**, Mart-Nisan 2000, Ankara

Sanayide Çalışan Çocuklar ve Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'nun Faaliyetleri

Deniz Zübeyde ÇELEBİOĞLU

Araştırma Eğitim ve Dış İlişkiler Uzmanı

TÜRKİYE İŞVEREN SENDİKALARI KONFEDERASYONU

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) "Çalışan Çocuklar" alanında 1993 yılından beri Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO)'nın Çocuk İşçiliğinin Elimine Edilmesi Uluslararası Programı (IPEC) dahilinde çeşitli projeler dizisi yürütmektedir.

Konfederasyonumuzun IPEC Projeleri kapsamındaki çalışmaları; zorunlu eğitim çağındaki çocukların eğitime yönlendirilmesini, zorunlu eğitim çağından sonra çalışmak zorunda kalan çalışan çocukların yasal çerçeve içinde çalıştırılmaları ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi konularında işverenlerin ve ilgili çevrelerin duyarlılıklarını artırarak olumlu gelişmeler sağlanmasını; çocuklara, ailelerine ve işverenlerine sağlık, eğitim ve danışmanlık hizmetleri verilmesini amaçlamıştır.

Konfederasyonumuzca bu kapsamda çeşitli seminerler ve çalışma grupları düzenlenmiş, konuya ilişkin kitaplar ve broşürler hazırlanarak yayınlanmıştır.

Hizmet sunumuna ağırlık tanıyan TİSK faaliyetlerinin belki de en önemli özelliği, ilgili tüm kesim ve kuruluşların etkinliklerini birleştirmek ve gerekli sinerjiyi yaratmaktır.

Esasen, TİSK'in temel hedefi de Türkiye için yaygınlaştırılması gereken bir örnek ortaya koymaktır.

Bugün sadece Türkiye'de değil, Dünya'da örnek kabul edilen "Hizmet Bürosu Modeli"nde başarı sağladığımız için büyük memnuniyet duymaktayız.

1. ÇALIŞAN ÇOCUKLAR KONUSUNDA GERÇEKLEŞTİRİLEN TİSK PROJELERİ

Birinci Proje Dönemi:

TİSK, 1993-1994 döneminde ILO-IPEC Programı çerçevesinde "Çocuk İşçiler Konusunda Yöneticilerin Eğitimi Projesi"ni başlatmıştır.

Konfederasyonumuz birinci proje döneminde, TİSK'e üye işveren sendikalarına bağlı işyerlerinde çalışanların ne kadarının çocuk (18 yaşın altı) olduğunu ve bunların hangi statüde çalıştığını tespit etmek amacıyla bir anket çalışması yapmıştır. Yapılan anket çalışmasına 12 sektörden gelen cevaplar 485 işyerini ve yaklaşık 1 milyon çalışanı kapsamıştır. Bunun içinde toplam çalışanların sadece %2.9'unun çocuk olduğu, bu oranın %94.1'inin ise, işverenlerin 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu uyarınca beceri eğitimi yaptırmakla yükümlü olduğu meslek lisesi öğrencileri olduğu tespit edilmiştir.

İkinci Proje Dönemi:

Birinci proje döneminde düzenlenen seminerler, çalışma grupları ve diğer kuruluşların bulgularına göre asıl sorunun küçük ölçekli işletmelerde olduğu tespit edildiğinden, Nisan 1995-Mart 1996 döneminde "Küçük Ölçekli Metal Sanayi İşverenlerinin Duyarlılıklarını Artırmak" isimli ikinci dönem TİSK-IPEC projesi başlatılmıştır. Bu amaçla TİSK'in IPEC Projesi çerçevesinde çalışma programına aldığı konu; "İstanbul'da küçük ölçekli metal sanayi işverenlerinin özellikle çıraklık sistemi hakkında bilgilendirilmesi ve konuya duyarlılıklarının artırılması" olmuştur.

Bu çerçevede, İstanbul'da metal sanayiinde küçük ve orta ölçekli (1-24 işçi) işletmelerin yoğun olarak birarada bulunduğu ve bu kesimi temsil niteliğine haiz 3 Sanayi Sitesi seçilmiştir. Bunlar; Doğu Sanayi Sitesi, Pendik Sanayi Sitesi ve Atatürk Sanayi Sitesi'dir.

Üçüncü Proje Dönemi:

Ağustos 1996 - Temmuz 1997 dönemini kapsayan üçüncü dönem TİSK/IPEC Projesi kapsamında çocuk işçiliğinin yoğun olduğu metal sektöründe faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işyerlerine gidilmesi uygun görülmüş ve "Metal Sektöründe Faaliyet Gösteren Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde

Çalışan Çocukların Çalışma Şartlarının İyileştirilmesi" konulu 3. dönem proje başlatılmıştır.

Bu proje döneminde İstanbul İMES ve Fatih Sanayi Sitelerinde metal sektöründe faaliyet gösteren işyerlerine gidilmiş ve buralarda işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin bilgiler aktararak, duyarlılık artırılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü Proje Dönemi:

Konfederasyonumuz 1998 yılı Temmuz ayında başlayan ve bir yıl süreli olan dördüncü proje döneminde, daha önceki proje döneminde birlikte çalıştığı İstanbul Pendik Sanayi Sitesindeki işverenlerin de desteğiyle, doğrudan sanayide çalışan çocuklara giderek, onlara sağlık ve eğitim alanlarında hizmet vermek ve 1993 yılından beri sürdürmekte olduğu çalışmalarını kurumlaştırmak amacıyla "TİSK Çalışan Çocuklar Bürosu"nu oluşturmuştur.

Fiziki binası tamamlanan "TİSK Çalışan Çocuklar Bürosu" 22 Nisan 1999 tarihinde resmen açıldıktan sonra proje faaliyetleri buradan yürütülmeye başlanmıştır.

Söz konusu "Çalışan Çocuklar Bürosu" işveren kuruluşları açısından bir örnek oluşturmakta olup, bugün dünyada özellikle gelişmekte olan ülkeler için bir model olarak değerlendirilmektedir.

Çalışan Çocuklar Bürosunda, proje kapsamında işbirliği yapılan Marmara Üniversitesi Sağlık Eğitim Fakültesi öğretim üyeleri ve öğrencileri vasıtasıyla, çalışan çocuklara ilk yardım tedbirleri, hastalıklardan korunma, iş sağlığı ve güvenliği, sağlık hizmetlerinden yararlanma, sigara ve uyuşturucu maddelerin zararları, ağız diş sağlığı, kişisel temizlik, ergenlik, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve sağlıklı beslenme şekilleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu çalışmalarda amaç, bilinçli bir şekilde yetişecek çocukların, geleceğin işverenleri olarak yanında

çalıştıracağı çıraklara da bu bilgisini aktarabilmesidir.

Konfederasyonumuz proje kapsamında, işbirliği yaptığı Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfının yardımıyla önce Pendik Çıraklık Eğitim Merkezinde toplam 330 çalışan çocuğun sağlık taramasını yapmıştır. Okula kayıt sırasında sağlık raporu istenmiş olmasına rağmen ilk kez kapsamlı bir sağlık taramasından geçtiklerini ifade eden çocukların büyük bir kısmında sağlık sorunları görülmüştür.

Bu dönemde Konfederasyonumuzun yürüttüğü proje, bir "sentez" oluşturmaya açısından büyük önem taşımaktadır. Proje; TİSK, Pendik Sanayi Sitesi İşverenleri, Marmara Üniversitesi Sağlık Eğitim Fakültesi, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı ve MEB Pendik Çıraklık Eğitimi Merkezi'nin tecrübe ve olanakları sentezlenmiştir.

Strateji Belirleme Toplantıları

Bu dönem proje çalışmasına öncelikle işverenlere yönelik bilgi aktarımı ve çocuğa yönelik katkılarının belirleneceği grup toplantıları düzenlenerek başlanmış, söz konusu proje kapsamında TİSK'in çalışmalarının doğrudan sanayide çalışan çocuklara yönelik olacağı belirtilmiştir.

Eş zamanlı olarak Pendik Sanayi Sitesinde çalışan 30 çocukla odak grup görüşmesi yapılmış ve onların ihtiyaçları belirlenmeye çalışılmıştır.

Toplantıya ILO ve TİSK yetkililerinin yanı sıra, Marmara Üniversitesi Sağlık Eğitim Fakültesi Öğretim Üyeleri ile Pendik Çıraklık Eğitim Merkezi öğretmenleri de katılmışlardır. Toplantı sonucunda çocukların çalışma yaşamında yetişkin bireyler olarak görülmek istendikleri çünkü çocuk olmadıklarını düşündükleri tespit edilmiştir. Bu da gelişme çağındaki çocukların duygusal ve zihinsel sağlığını olumlu etkileyecek, geleceğe birey

olarak hazırlanmalarında doğru karar verme ve mantıklı düşünme yollarını gösterecek rehberlik hizmetleri ile psikolojik desteğe ihtiyaçlarının olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Pendik Sanayi Sitesi İşverenleri ve Yönetim Kurulunun sanayi içinde sağlık merkezi kurulması yönünde çaba göstermeleri ve katkı vermeleri, önceki yıllarda Konfederasyon tarafından yapılan duyarlılık yaratma ve artırma çalışmalarının başarısını ifade etmektedir.

Sağlık Taramaları

Ekim 1998'de Milli Eğitim Bakanlığı Pendik Çıraklık Eğitimi Merkezi'nde okuyan ve aynı zamanda Pendik Sanayiinde çalışan, ağırlıklı olarak 13-15 yaş grubu 175 çocuğun sağlık kontrolleri yapılmıştır.

Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı tarafından yapılan genel sağlık muayenesi, odyometri ile kulak işitme testlerini, spirometri ile solunum fonksiyon testlerini ve renkli görme muayenelerini kapsamıştır.

Tarama sonucunda, %91.4 çocukta sağlık yönünden iyilik halinden sapmalar görülmüştür. Bu çocuklarda da en sık olarak daha önceden geçirilmiş orta kulak hastalığına bağlı kulak zarında düzensizlik tespit edilirken, 20 çocukta solunum fonksiyon test sonuçlarında azalma, 17 çocukta görme azalması, 12 çocukta gürültüye bağlı işitme azalması, 8 çocukta renk körlüğü, 4 çocukta kulakta enflamasyon, 3 çocukta kalpte üfürüm, 2 çocukta düşük tansiyon tespit edilmiştir.

Sağlık taraması sırasında yapılan anket ile de ayrıca, çocukların demografik yapıları, sosyo-ekonomik durumları ve sosyal eğilimleri de tespit edilmiştir.

Buna göre; çocuklar, ya okulların eğitimlerini yeterli bulmadıklarından, ya da onlar için çok pahalı olmasından dolayı okumayı bırakarak çalışma hayatında olduklarını belirtmişlerdir. Çocukların %50'si imkan bulunması halinde yeniden örgün eğitime dönmek istediklerini söylemişlerdir.

Ayrıca, çocukların, %30'u okumayı sevmeye, %29'u meslek öğrenmek amacıyla, %23'ü ise maddi sorunlar nedeniyle çalışma hayatına atıldıklarını belirtmiştir.

Yapılan uygulama sırasında çocukların büyük çoğunluğu ilk kez muayeneden geçtiklerini ifade etmeleri, topluma götürülen sağlık hizmetlerinin yetersizliğini göstermektedir.

Tekrarlayan sağlık muayenelerinin eğitim anlamı da taşıdığı, sağlık ve iş kültürü kazınabilen çırakların ileride usta ve işveren olduklarında, çalışma ortamlarına daha farklı bakacakları şüphesizdir.

Eğitim ile çalışma yaşamını birlikte devam ettirme azmini gösteren çocukların, bu ağır yük altında, psikolojik ve fiziksel zorluklarla karşı karşıya kalmaları kaçınılmazdır. Bu koşullarda ne çalışma hayatından ne de eğitimden beklenen verimi elde etmek kolay değildir. 1997 yılında başlatılan 8 yıllık zorunlu temel eğitim, 12-14 yaş grubunun yüksek oranlarda eğitimden uzaklaşmasını önlemenin en etkin yolu olmaktadır.

Pendik Sanayi Sitesi'nde çalışan çocuklardan 18 yaş altındakilerin sağlık durumlarının ortaya çıkarılması amacıyla Çalışan Çocuk Bürosu'nda, 1999 yılı Mayıs ayında ikinci kez muayeneleri yapılmıştır.

İşyeri ortamında sağlık koşulları göz önüne alınarak yapılan muayenelerde %35'i 15 yaş altında olan ve genel sağlık muayenesine katılan 155 çocuktan sadece 24'ünde herhangi bir olumsuz bulguya rastlanmamıştır.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bunlar doğrudan çalışma ortamından kaynaklanan sağlık sorunları değildir. Örneğin, 61 kulak zarında bozunma (matlaşma, perforasyon, deformasyon, enflamasyon vb) olgusu, büyük olasılıkla daha küçük yaşlarda geçirilen ve gerekli tedavi görmemiş olan orta kulak iltihabı ile ilgilidir. Buna bağlı olan ya da olmayan, ancak meslekle bağ kurulamayan 37 kulak işitme düzeyinde azalma olgusu da yine bu kapsamda görülmektedir.

İncelenen çalışan çocuklarda en çok rastlanan olumsuz sağlık bulgusu, spirometre ile saptanan solunum işlevlerindeki (akciğer fonksiyon testleri) düşüklüktür. Kendi yaşında, cinsiyetinde ve boyundaki çocuklara kıyaslanarak elde edilen yüzde değerlerine bakılarak yapılan değerlendirmelerde, normale oranla %85'in altına düşenler, olumsuz bulgu verenler kümesine konulmuştur. 65 olguda görülen bu olumsuzluk, incelenen toplumun %43'ünü oluşturmaktadır. Bu durum, doğrudan çalışma koşullarından kaynaklanabileceği gibi, onun yarattığı sosyal riskin sonucu olarak artan, erken yaşta sigara içme alışkanlığından da ortaya çıkabilir.

Çalışan çocuklara "değer" verildiği ve "üzlerinde titizlikle durulan ve yetişkinlerden farklı değerlendirilen birer varlık oldukları" sağlık taraması sırasında da gösterilmiş, genel muayenede kalpte üfürüm tespit edilen iki çocuk ileri tetkik ve tedavi için Koşuyolu Kalp Hastanesine götürülmüş, EKG (kalp elektrografisi), akciğer röntgeni ve kan tetkikleri yaptırılmıştır.

Bu çalışmaları, kendilerine ve işyerlerine sağlık hizmeti getirebilmesi için bir ön koşul gibi gören "küçük işyeri sahipleri"nin, sağlık hizmetlerinin felsefesini ve bu bütün içinde kendilerine düşen yükümlülükleri daha iyi kavramaları sağlanmıştır.

Çalışmalar ile elde edilen sağlık bilgileri, hem ülke çapında kamunun sağlık politikalarındaki yetersizliklerinin tespit edilmesi hem de bu sanayi sitesinde yürütülecek

çalışmalarda ortaya konulacak öncelikler bakımından politika oluşturulması olanağı vermektedir.

Sağlık Eğitimi ve Rehberlik Hizmetleri

Çalışan çocuklarla karşılıklı anlaşma ve çok yönlü iletişim kurmayı sağlayan Androgojik (yetişkin) eğitim çalışmalarına sağlık taraması sonrasında da hızla devam edilmiş, bu kapsamda Pendik ÇEM ile işbirliği sağlanarak, çırak çocuklara ilk yardım tedbirleri, hastalıklardan korunma, iş sağlığı ve güvenliği, sağlık hizmetlerinden yararlanma, sigara ve uyuşturucu maddelerin zararları, ağız diş sağlığı gibi daha önce verilen eğitimlere devam edilmiştir.

Proje sayesinde, ülkemizde örneği görül-meyen "Üniversite-ÇEM-küçük sanayi işve-renleri" işbirliği de sağlanmıştır.

Örgün eğitimden uzaklaşıp küçük yaşta çalışma hayatına atılmış ve yaşitlarının ala-cağı "kendini tanıma, çevrede kendisine açık olan fırsatları öğrenme, gizli güçlerinin geliştirme ve çevresine uyum sağlamayı amaçlayan" Rehberlik Hizmetlerinden yararlanabilmesi için Çalışan Çocuklar Büro-sunda da bu yönde çalışmalar başlatılmış, rehberlik birimi servisleri oluşturulmuştur.

- Çalışan çocuğu tanıma servisi;

Başta Pendik Sanayi Sitesi olmak üzere çev-re sanayi ve ulaşılabilen her çalışan çocuğa anket formu doldurtularak işyeri adı, ev adresi, işe başlama yaşı, çıraklık eğitim merkezine gidip gitmediği, ailesinin duru-mu, kardeş sayısı, çalışma hayatına atılma nedeni, aldığı ücreti ne şekilde değerlen-dirdiği, boş zamanlarını nasıl değerlendir-diği, kız arkadaşı olup olmadığı, işten memnuniyeti, iş değiştirip değiştirmediği,

örgün eğitime yeniden dönmek isteyip istemediği öğrenilmiştir. Anket sonuçlarına göre; çocukların,

%39'u Marmara Bölgesi, % 38'i Karadeniz Bölgesi illerinde doğmuşlardır.

babaların %39'u işçi statüsünde olup, %32'si serbest meslekle uğraşmaktadır.

%44'ü, 4 ve daha fazla kardeşe sahip kala-balık aileden gelmektedir.

%67'si kazandığı paranın bir kısmını ailesine vermektedir.

%46'sı maddi sorunlar, %25'i meslek öğ-renmek için çalışma hayatına atılmıştır.

%27'si çıraklık okuluna gitmektedir.

%48'i boş zamanlarını top oynayarak ge-çirmekte, %51'inin konuşabileceği kız arka-daşı yoktur.

%73'ü işyerinden memnundur.

- Çalışan çocuğa bilgi verme servisi:

Pendik Sanayi Sitesinde çalışan her çocuk, haftada bir gün öğleden sonra gruplar ha-linde büroya çağırılmış, başta cansız man-ken üzerinde uygulamalı ilk yardım usulleri (kalp masajı, suni teneffüs, yaralı taşıması, kanamanın durdurulması, kırıklara müdaha-le v.b) öğretilerek, bedensel, zihinsel, duy-gusal, sosyal ve cinsel gelişmeleri hakkında ergenlik eğitimi yapılmıştır.

- Çalışan çocuğa psikolojik danışma ser-visi:

Çeşitli nedenlerle uyum zorluğu çeken, kendini yalnız, başarısız ve değersiz hisse-den çocukların, var olan problemlerini tes-pit amacıyla Marmara Üniversitesi Sağlık

Eğitim Fakültesi araştırma görevlileri tara-fından ilk kez çalışan çocuklara uygulanmak üzere; "sağlık ve bedensel gelişimi, çalışma yaşamı, ev ve aile yaşamı, başkalarıyla ilişki kurma, kız ve erkek arkadaşlık yaşamı, gele-cekteki iş yaşamı ile kendi iç dünyası ve benlik tasarımı ile ilgili alanları kapsayan Problem Tarama Testi geliştirilmiştir. Test sonuçlarına göre; çocukların,

%18'i gözlerinden, %16'sı kulaklarından, %15'i baş ağrısından yakınarak %38'i orta-lamanın üstünde olmak üzere, çocukların %87'si sağlık problemi tanımlamıştır.

%28'i evlerinin işyerine uzak oluşu, %12'si ailelerinin kendilerinden daha fazla para kazanmalarını istedikleri, %10'u ailelerin-den yeterince cinsel bilgi öğrenemedikle-rinden bahisle %27'si ortalamanın üstünde olmak üzere, %74 çocuk aile ile ilişkilerinde problem tanımlamıştır.

%20'si karşı cinsle arkadaşlık yapmaya çe-kindikleri, %10'u kendini herkese karşı çe-kingen, %9'u ise alıngan bulduğunu söyle-yerek, %36'sı ortalamanın üstünde olmak üzere, %67 çocuk toplumla ilişkilerinde problem tanımlamıştır.

%11'i evhamlı, kaprisli ve sinirli, %9'u ken-dini yalnız hissettiğini söyleyerek %43'ü ortalamanın üstünde olmak üzere, %84 çocuk kişiliklerinde problem tanımlamıştır.

%16'sı kız arkadaşlarının olmadığından ba-hisle %36'sı ortalamanın üstünde olmak üzere, %78 çocuk arkadaş ilişkilerinde prob-lem tanımlamıştır.

%24'ü gelecekte ne yapacağını bilmediği, %23'ü sıkıntılar içinde yaşamak istemediği-ni, %16'sı ailesiyle gelecek için anlaşamadı-ğını söyleyerek, %35'i ortalamanın üstünde olmak üzere, %82 çocuk para, meslek ve geleceklerinde problem tanımlamışlardır.

%43'ü ortalamanın üstünde olmak üzere, çocukların %99'u genelde problem tanımla-mıştır.

- Çalışan çocuğu izleme servisi:

Çalışan çocuğun iş hayatına uyumu ve ne tür gereksinimlere ihtiyacı olduğunun tes-piti için işyeri ortamında izlenmiş, 200 çalı-şan çocuğa ihtiyacına göre gıda, giyim (a-yakkabı-mont) ve sağlık yardımları yapılmış-tır.

Beşinci Proje Dönemi

Mayıs 2001 tarihinde başlayan ve 8 ay süreli olan bu proje döneminde TISK Çalışan Ço-cuklar Bürosu güçlendirilerek, 15 yaş altı çalışan çocukların sistematik ve planlı bir şekilde işten çekilmeleri, 15 yaş üzeri çocuk-ların ise çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve eğitime yönlendirilmeleri hedeflenmiştir.

Beşinci proje dönemi öncesi yapılan çalış-malar ışığında çocukların çalışma hayatına erkenden atılmalarının önlenmesinde eği-timin büyük önem taşıdığı tespit edilmiş, yasal ve toplumsal açıdan korunmaları, geleceğe hazırlanmaları hem toplum kal-kınması hem de insan hakları açısından önemli olduğu ifade edilmiştir.

İşçi sağlığı açısından, çalışanlarda iş güven-liği araçlarını (maske v.s) kullanmaya ilişkin olumlu tutumun çocuk yaşta geliştirilmesi bugüne kadar yürütülen "Büro" eğitim ça-lışmalarının önemli bir amacını oluşturmuş-tur.

Bu eğitimi belirlemede gözönüne alınması gereken bir husus da, çocuğa verilecek rehberlik hizmeti yanında işveren ve diğer işyeri sahiplerine de danışmanlık hizmeti sunulmasının önem taşıdığıdır.

İşyeri Ortak Sağlık Merkezi

işçi sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü'ne göre çıkarılan "İşyeri Hekimlerinin Çalışma Şartları ile Görev ve Yetkileri Hakkındaki Yönetmeliğin" 8. maddesinin "g" bendinde 50'den az işçi çalıştıran işyerlerinin "İşyeri Ortak Sağlık Birimi" kurabilecekleri hükmü yer almaktadır.

KOBİ'ler kapsamında organize sanayi bölgelerinde ve küçük sanayi sitelerinde belirtilen sistemin uygulanmasının ve giderek yaygınlaştırılmasının, ülke kalkınmasına hizmet edeceği düşünülmektedir.

Organize sanayi bölgelerinde ve küçük sanayi sitelerinde işyerlerinin çalışan işçi sayısı kriterine göre katkıda bulunarak müştereken yararlanacakları bu tip Sağlık Birimleri oluşturmaları, hem işçi sağlığı ve iş güvenliği mevzuatının gereklerini tam olarak yerine getirmelerini sağlayarak işçilerin ve işyerinin zarar görmesini önleyecek, hem de münferit çaba ve harcamaları ortadan kaldırarak kaynak israfını engelleyecektir.

Sağlık Taramaları

Ağırlıklı olarak Pendik Sanayi Sitesinde çalışan çocuklar olmak üzere Pendik Çıraklık Eğitim Merkezi birinci sınıf öğrencilerinin genel sağlık muayenesi, odiyometri ile kulak işitme testleri, spirometri ile solunum fonksiyon testleri ve renkli görme muayeneleri yapılmıştır.

Proje kapsamında 24'ü kız ve 234'ü erkek olmak üzere toplam 258 çalışan çocuk daha sağlık taramasından geçirilmiştir. Bunlardan 2'si 13 yaşında, 20'si 14 yaşında, 73'ü 15 yaşında, 83'ü 16 yaşında, 68'i 17 yaşında ve 12'si 18 yaşındadır.

Çalışan çocukların 89'u tozla işlerde çalıştığını, 114'ü az veya çok sigara içtiğini be-

lirtmişlerdir. Yapılan akciğer fonksiyon testlerinde çocukların, 140'ında fonksiyonlar normal çıkmıştır.

Çalışan çocukların 143'ü gürültülü işlerde çalıştığını, 80'i müziği yüksek sesle dinlediklerini söylemişlerdir. Yapılan kulak işitme düzeyi testinde (odiyometri) çocukların 60'ında az veya çok işitme azalması saptanmıştır.

Çalışan çocukların yapılan sağlık muayenelerinde 80'i bel ağrısından yakınmıştır. 63'ünün yakınmaları son bir yıl içerisinde başlamış; 17'sinin yakınmaları ise 1 yıl ya da daha uzun süre önce olmuştur. Yakınması birden fazla tekrar edenlerin sayısı ise 54 kişidir. Çocuklardan bu yakınmayla doktora başvuranların sayısı 4, iş devamsızlığı yapmak zorunda kalanların sayısı ise 2'dir.

Bugüne kadar yapılan çalışmalar sonucunda, çalışılan sanayi sitesinin özelliği dolayısıyla, çok az işçi çalıştıran işyerleri ile karşı karşıya gelinmiş olup ortak sağlık birimi kurma çalışmalarına devam edilmektedir.

Sağlık Merkezine Başvurular

Mayıs 2001 ile Aralık 2001 tarihleri arasında acil yardım hizmetinden yararlanmak amacıyla başvuruların sayısı 103, hastalandığında sağlık yardımı almak amacıyla başvuruların sayısı 215, enjeksiyon, pansuman, tansiyon ölçtürme, danışma vb amaçlı başvuruların sayısı 76, site çalışanlarına ve işverenlerine yardım amaçlı yapılan sünnet kampanyasından yararlananların sayısı 15, site çalışanlarına ve işverenlerine yönelik check-up kampanyasından yararlananların sayısı 26 olmuştur. Hematokrit-Hemoglobin-Kan Sayımı yapılarak anemi yönünden araştırılan çalışan çocuk sayısı ise 200 olup hiçbir çocukta anemi saptanmamıştır.

1999 yılında yapılan ilk sağlık taraması sırasında Pendik Çıraklık Eğitim Merkezinin İlçe Sağlık Grup Başkanlığınca okul sağlığı kap-

samında aşı kampanyasına dahil edilerek çıraklık merkezinde okuyan yaklaşık 2,000 çocuğun tetanoz aşısı olmasına katkı sağlanmıştır.

2. TİSK "ÇALIŞAN ÇOCUKLAR BÜROSU"

Çocuklar erken yaşta çeşitli nedenlerle çalışma hayatına katılmışlar ise, gelişmelerini ve büyümelerini olumsuz etkileyen faktörler dikkatle incelenmelidir.

Çocukların iş kazalarından korunmasının, işyeri ortamındaki iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin alınmasına bağlı olduğu aşıkardır. Ancak olası kazalar sonrası sakatlıkların önlenmesi de ilk yardım konusunda işçilerin ve çalışanların eğitilmiş olmasına bağlıdır.

Gerek iş koluna bağlı olsun, gerekse çevresel faktörlere bağlı olsun, psikolojik ve fiziksel gelişmeleri yetersiz olarak büyüme riskleri bulunan bu çocuklar, sadece kendi ana ve babalarının sorunu olmayıp çevresiyle birlikte o toplumun içinde yaşayan kişiler olarak hepimizin sorumluluğundadır.

Daha da artan sorunlara karşı çözüm yolları duyarlı ve etkin yaklaşımlardır. Çocuklarla kurulabilecek duyarlı ve etkili bir iletişim ile verilecek sağlık, eğitim ve rehberlik hizmetleri onların gelecek olarak bir birey olmalarında önemli rol oynayacaktır.

Bireyin yeterlilikleri ve yetenekleriyle en üst düzeyde gelişerek gereksinimlerini doyurmasında, benliğine uygun rol kavramları geliştirmesinde, çevreye uyum sağlamasında, problem çözme, bilgi ve becerisi kazanmasında, anlamlı ve mutlu bir yaşam sürdürmesinde, profesyonel kimselerce yapılan bilimsel ve sistematik yardım süreci olan rehberliğin, bir hizmet olarak verilmesi çalışan çocuklar için daha fazla önem kazanmaktadır.

Çalışan çocuğun dünyası, ustaları, iş arkadaşları ve sanayi çalışanları ile sınırlıdır. Bu sınırlılık, çocuğun kendi ilgi ve yeteneklerini tanıması, doğru kararlar verebilmesi, bu kararların sorumluluğunu alabilmesi ve topluma uyumunu kolaylaştıracak becerileri kazanmasında onu akranlarından geride bırakır.

Gelişimini tamamlamadan ve yeterli becerileri kazanmadan 10 ile 14 yaşları arasında çalışma hayatına atılan çocuklar, sadece sağlıklı bir gelişim sürecinden yoksun kalmakla değil; sosyal, ekonomik, sağlık (bedensel, zihinsel, ruhsal) gibi bir çok alanda sorunlar da yaşayabilmektedirler. Özellikle gençler ve çocuklar, sorunlarının çözümünde çevrenin ve yakınlarının desteğine daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Okula giden çocuklar bu desteği, gerek anneler-babalarından, gerekse okuldan alabilirlerken, çalışma hayatındaki çocuklar böyle bir destekten çoğu zaman mahrum kalmaktadırlar. Böylece, çeşitli nedenlerle çalışmak zorunda kalan çocukların durumu daha da zorlaşmaktadır

Okullarda verilen rehberlik hizmetlerinin, daha ciddi sorunlarla ve risklerle mücadele eden çalışan çocuklara da verilmesi gereklidir. Rehberlik hizmetleri okullarda, çocukla iletişime uygun mekanlarda ve profesyoneller tarafından verilir. Problem tarama listeleri, gözlem, anket, beyin fırtınası ve diğer yöntemlerle saptanmış sorunlara yönelik, doğrudan çalışan çocuğa verilecek rehberlik hizmetleri için Çalışan Çocuk Büroları son derece uygundur.

Okullarda verilen rehberlik servisine paralel olarak, Çalışan Çocuklar Bürosu kapsamında verilen rehberlik hizmetleri ile yalnızca çalışan çocuklara değil onların işverenlerine ve ailelerine de ulaşılabilir. Çocuğun içinde bulunduğu gelişim süreci (ergenlik), çocuğu tanıma, anlama, çocuğa uygun yaklaşım, çözüm önerileri, iletişim gibi konularda bilgilendirilen aile ve işverenler, hem eğitilecekler hem de çalışmalara destek olacaklardır. Özellikle çalışma ortamının iyileşti-

rilmesi, koruyucu ve güvenlik önlemleri konusunda yeterli bilincin kazandırılması çocuğun olumsuzluklardan asgari düzeyde etkilenmesini sağlayacaktır. İşverenlerin gerek sağlık gerekse mevzuat hakkında yanlış bilgilerinin yaratacağı olumsuzluklar da rehberlik hizmetleriyle asgariye indirilebilecektir.

Ana Baba Eğitimi

Bir önceki dönem Büro çalışmalarında aile ilişkilerinde problem tanımlayan 50 çocuğun ailesi evlerinde ziyaret edilerek ziyaret edilerek tanışılmış, çeşitli temel gıdalardan oluşan yardım paketi ile birlikte Marmara Üniversitesi Sağlık Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi başkanlığında oluşturulan bir ekip ile çocukların ev ortamı gözlenmiş, aile ile çocuğun çalışma hayatına atılma nedenleri irdelenmiş, çocuğun diğer konulardaki yetenekleri ve başarıları öğrenilmeye çalışılmıştır.

Ailelerle kurulan olumlu diyalog sonrası o hafta gidilen ailelerdeki ana, baba, ağabey, abla, teyze, amca gibi yetişkinler bir sonraki hafta Çalışan Çocuklar Bürosuna davet edilmiş, onlara 4 saatlik ergenlik eğitimi programı uygulanmıştır.

Sağlık Bakanlığı Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü, Sağlık İletişim Merkezinde hazırlanmış aile ilişkilerini konu alan "Mavi İlkbahar" adlı 20 dakikalık film katılımcı ailelere izlettirildikten sonra interaktif eğitim yöntemleri ile filmdeki konular, kendi çocuklarının ergenlik dönemi ile karşılaştırılması yaptırılmış, çocuklar için yapılması gerekenler belirlenmeye çalışılmıştır.

Elde edilen veriler ışığında çocuklarda duygusal ve zihinsel sağlığı etkileyen faktörler ile gelişme dönemi doğal olgular, eğitimciler tarafından anlatılmıştır.

Katılımcıların büyük memnuniyet duyarak ayrıldıkları toplantı sonrası gelişen aile-

çocuk -işveren üçgeni büro izleme servisin- ce takibe alınmıştır.

Çalışan Çocuklar Klübü

Çalıştığı ortamda, danışabileceği ve sorunlarını paylaşabileceği bir ortamın bulunması; çalışma yaşamındaki zorlukların üstesinden gelmesine, özgüven gelişimine yardımcı olur. Problem çözme becerisi kazanması konusunda onu cesaretlendirir.

Geleceğe birey olarak hazırlanan bugünün çalışan çocuklarında, boş zaman etkinlikleri yaratmak ve aralarındaki iletişim becerilerini güçlendirmek için Çalışan Çocuklar Klübü oluşturulmuştur.

7 çocuktan oluşan TISK Çalışan Çocuklar Bürosu Yönetim Kurulu'nun aldığı kararlar ışığında 5. dönem proje de esnek yapı geliştirilmiş, çocuklara sağlanan yardım çalışmaları bu bağlamda da ele alınmıştır.

50 çocuğun katıldığı, denizden de yararlanan bir piknik gerçekleştirilmiş. Bu sayede çocuklar arası işbirliği geliştirilmeye çalışılmıştır.

Çocukların kendi aralarında kurdukları ve 7 kişiden meydana gelen 6 takım arasında halı sahada futbol turnuvası düzenlenmiş, birinci ve ikinci gelen takımdaki çalışan çocuklara başarı madalyaları çalıştıkları işyerlerindeki ustalarına verdirilerek, boş zaman yaratma amacının çocuğun gelişimine sağladığı katkılar, işverenlerle birlikte paylaşılmıştır.

Çalışan Çocuklar Bürosu amblemlili hazırlanan ve çocuğun bulunduğu ortama uyumunu sağlayacak kimlik kartları ile özgüven geliştirilmiş, Pendik Güney sineması ile yapılan anlaşma sayesinde kimlik kartlarına sahip çocukların günün vizyondaki filmlerini ücretsiz seyretmelerine olanak sağlanmıştır.

Rehberlik Hizmetleri

TISK, Büro vasıtasıyla, yasal olarak çalışma hayatında bulunan çocukların, bugün için, içinde bulunduğu ve algıladığı hayatı onlar için kolaylaştıracak rehberlik hizmetlerini 5. dönemde de vermeye devam etmiştir.

Çalışan çocuğu tanıma ve psikolojik danışma servisinde gerek çalışma hayatına yeni katılan çocuklara gerekse geçen dönemden büroya kayıtlı çocuklara bulguların güncelleşmesi için anket formu doldurtulmuş, Problem Tarama Testi yeniden uygulanmıştır.

Buna göre; ortalama 15 yaşında olan çocukların ilk işe başlama yaşı 13 olarak bulunmuştur. Babaların, %45'i işçi olup, %26'sı serbest meslekle uğraşmakta, çocukların %37'si okuyamadığı için, %24'ü meslek öğrenmek için, %17'si aileye katkı sağlamak için çalışma hayatına atıldığı öğrenilmiştir. Çocukların %64'ü, kazandığı paranın tamamını ya da çoğunu ailesine vermektedir.

Önceki çalışmaların katkısı ile sanayide çalışan çocukların, çiraklık okuluna gitme oranı ise %27'den %60'a çıkmıştır.

Test sonuçlarına göre söz konusu çocukların;

%39'u boş zamanlarını top oynayarak geçirirken, %58'i arkadaşları ile gezmeyi tercih etmektedirler.

%87'si işyerinden memnun olup %66'sı bir yada daha çok kez değişik nedenlerle işyeri değiştirmiştir.

%45'i örgün eğitime yeniden dönebileceğini ifade etmişlerdir.

Problem tarama testi sonucunda;

Sık sık grip ve nezle olma, kulaklarından, belinden ve gözlerinden rahatsızlık duyma ve yüzündeki sivilcelerden dolayı %35'i ortalamanın üstünde olmak üzere, %89 çocuk sağlık problemi tanımlamıştır.

Evlerinin işyerine uzak oluşu, ailelerinin kendilerinden daha fazla para kazanmalarını istedikleri ve yeterince cinsel bilgi öğrenemediklerinden bahiste %26'sı ortalamanın üstünde olmak üzere, %62 çocuk aile ile ilişkilerinde problem tanımlamıştır.

Karşı cinsle arkadaşlık yapmaya çekindikleri, istemeden tatsız tartışmalara girdikleri ve başkalarına güvenmediklerini söyleyerek, %31'i ortalamanın üstünde olmak üzere, %69 çocuk toplumla ilişkilerinde problem tanımlamıştır.

Çok hayal kurduğu, çok sinirli ve utangaç oluşu, duygularını karşısındakine tam anlamama gibi kendi kişiliklerinde %35'i ortalamanın üstünde olmak üzere, %71 çocuk kişiliklerinde problem tanımlamıştır.

Samimi kız arkadaşlarının olmadığından bahisle %27'si ortalamanın üstünde olmak üzere, %73 çocuk arkadaş ilişkilerinde problem tanımlamıştır.

Sıkıntılar içinde yaşamak istemediğini söyleyerek, %33'ü ortalamanın üstünde olmak üzere, %85 çocuk para, meslek ve geleceklerinde problem tanımlamışlardır.

%37'si ortalamanın üstünde olmak üzere, %98 çocuk genelde problem tanımlamıştır.

Çalışan çocuğu izleme servisi 5. dönem proje çalışması içinde sanayi sitesinde ramazan ayında bir iftar yemeği düzenlemiş. Yemeğe katılan işverenler ve çocukların önerileri doğrultusunda çocuğun ihtiyacına göre 200 çocuğa giysi yardımı yapılmıştır.

Her yıl 23 Nisan çocuk haftası içinde Sanayi Sitesi içinde kuruluş yıldönümünü kutlayan

Çalışan Çocuklar Bürosu, Pendik Kaymakamının direktifleri doğrultusunda 2002 yılından itibaren Çocuk Şenliğine katılarak resmi statü almaya hak kazanmıştır.

3. ÇOCUK İŞÇİLİĞİ KONUSUNDA GÖRÜŞ VE ÖNERİLER

Uluslararası kaynaklar bugün dünyada 250 milyon civarında çocuğun çalıştığını belirtmektedir. Sorun tümüyle az gelişmiş ülkelere özgü bir nitelik taşımasa da yoğun olarak bu ülke grupları içinde yaygın oluşu bu problemin yapısal sorunlardan kaynaklanmasındandır. Sorunlar; nüfus artışı, yoksulluk, işsizlik, düşük eğitim düzeyi ve çarpık kentleşme gibi az gelişmişlik kriterleriyle ilişkilidir.

Sanayileşme sürecini henüz tamamlayamamış, nüfus artış hızı yüksek, dolayısıyla nüfus yapısı genç olan ülkelerde ailelerin eğitime yaklaşımı çoğunlukla fakirliğin zorlayıcı baskısı altındadır. Sorun ayrıca eğitimin kalitesine ve eğitime olan güvensizliğe de dayanmaktadır. Bu ülkelerde, eğitim sisteminin üretim sistemine uyumsuz olması, eğitimin geleceğin işsizlerini yaratmakta olduğunu düşündürmektedir.

Sonuç olarak çocukları da çalışma hayatına iten bu olumsuz ekonomik ve sosyal yapı içinde "çocuk işçiliği"nin tamamen ortadan kalkması herkesin kabul ettiği bir durumdur. Ancak, gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal, ekonomik ve kültürel yapı özellikleri nedeniyle, çaba ve çalışmalar, zorunlu eğitimini tamamlamış ancak "çalışmak durumunda olan çocukların çalışırken nasıl korunacağı" sorunsalında yoğunlaşmaktadır.

Son yıllarda gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere karşı çocuk işçiliği meselesini uluslararası ticarette bir engel olarak kullanmak eğilimindedirler. Sanayi-ötesi ekonomik yapıya sahip zengin ülkelerin sosyal standartlar, "sosyal etiketleme" gibi bilhas-

sa çocuk işçiliği ile uluslararası ticaret arasında bağlantı kurma istek ve girişimlerinin son yıllarda giderek yoğunlaştığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin mevcut sosyo-ekonomik yapılarını yok sayan bu yaklaşım, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine zarar vereceği gibi, çocukların durumlarını daha da güçleştirecektir.

Örneğin, Türkiye'de çocuk işçiliği konusunda istismarı önleyici, koruyucu yasal düzenlemeler yeterli düzeydedir. Organize sektörde yok denecek kadar az olan çocuk işçiliği yasal sınırlar içinde eğitim maksatlı iken, sosyo-ekonomik yapının bir sonucu olarak kırsal alanlarda ve tarım işçiliğinde çocuk istihdamı vardır. Ayrıca, köyden kente göç olgusunun sonucu olarak küçük işyerleri ile kayıtdışı işyerlerinde çocuk çalıştırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla, çocuk işçiliği gerekçesiyle getirilebilecek müeyyidenin tüm ekonomiyi olumsuz etkilemesinin ne denli yanlış olacağı da ortadadır. Bu çerçevede çok önemli bir ayırım noktasının altını çizmek gereklidir:

Çocuk emeğinin kimi ülkelerde rastlandığı gibi acımasızca ve sistemli şekilde istismarı ile uluslararası ticarette haksız rekabet oluşturulmasını önlemek şüphesiz bizim de katıldığımız bir amaçtır.

Ancak, çocukların çalışması her ülkenin kendi sosyo-kültürel ve ekonomik yapısına göre farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkelerin kendi yapılarını esas alarak diğer ülkelere çeşitli yollardan ticari müeyyideler getirme çabaları dünyanın önemli bölümündeki ekonomik büyüme hızını etkileyecek sonuçlar doğurabilir. Üstelik, çocuk işçiliğinin sadece gelişmekte olan ülkelere özgü bir durum olmadığı da bilinmektedir.

Öte yandan, bugün çocuk işçiliği konusunda başta ILO olmak üzere birçok uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından gerekli uluslararası düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bunların birçoğu da Türkiye tarafından onaylanmıştır.

Fakirliğin sonucu ve nedeni olan çocuk işçiliği, ancak makroekonomik ve sosyal sorunların çözülmesiyle ortadan kalkabilecektir. Sorunun kaynaklarına ve bütününe yönelik tedbirler alınmadan sadece çocuk işçiliğine yönelik yasal düzenlemeler yapılması sorunun çözümüne katkıda bulunmayacaktır.

Bu nedenle, daha önce çalışmalarını detaylı olarak verdiğimiz, TİSK'in ortaya koyduğu ve "İşyeri Ortak Sağlık Birimi" yapılanmasını da barındıran "TİSK Çalışan Çocuk Bürosu Modeli" ülke düzeyinde organize sanayi bölgelerine ve küçük sanayi sitelerine yaygınlaştırılmalıdır.

TİSK Modelinin yaygınlaşması ile, çalışan çocuklara sağlık, eğitim ve rehberlik hizmetleri, yetişkin işçilere ve işverenlere de danışmanlık hizmeti verilmesi, yurt sathında imkan dahiline girebilir.

Konfederasyonumuzun yıllardır savunmuş olduğu sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulamasına 1997 yılı itibarıyla geçilmiş olması ile çocukların iş hayatına üç yıl daha geç atılmaları sağlanmıştır. Bunu DİE'nin yapmış olduğu çocuk işgücü anketlerinin sonuçları da doğrulamaktadır. Zorunlu temel eğitime ilişkin fiziki altyapı eksikliklerinin bir an önce tamamlanması, ülkemizin her köşesindeki zorunlu eğitim çağındaki çocukların eğitimlerini görebilmeleri açısından önem taşımaktadır.

Çocuk işçilik sorununun çözümünde eğitim politika ve tedbirlerine ağırlık verilmesi ve ilgililere bekledikleri hizmetleri sağlamaya yönelmesi gerekmektedir. Bu noktada işyerlerine müeyyideci bir bakış açısıyla yaklaşmak yerine, onları işbirliği devresine dahil etmek akla uygun olan yoldur.

Bu itibarla, OECD ülkelerindeki bazı uygulamalar ışığında aşağıdaki politika ve tedbirler uygulanmalıdır:

İşyerlerinin vergi ve sosyal güvenlik yükümlülükleri makul seviyelere indirilmelidir.

Çalışma hayatına ve istihdama ilişkin karmaşık ve bezdirici bürokratik işlemler basitleştirilip, kolaylaştırılmalıdır. SSK hizmetleri sanayinin yoğun olduğu bölgelerde girişimcinin ayağına götürülmeli, hizmet büroları açılmalıdır.

Çalışma mevzuatı esnekleştirilmelidir.

KOBİ'lerde çalışan çocuklara ve işverenlerine gerekli eğitim, sağlık ve danışmanlık hizmetleri götürülmelidir.

Ülkemizde İş Güvencesi Tartışmaları Ve İş Güvencesi Yasa Tasarısı

Mehmet Ali CANDAN
Eğitim Uzmanı
BELEDİYE – İŞ SENDİKASI

İ-ÜLKEMİZDE İŞ GÜVENCESİ TALEBİNİN KISA ÖYKÜSÜ

İş güvencesi, çalışma hayatımızın en temel tartışma konularından birisidir. Ancak, milyonlarca işçiyi ilgilendiren bu talep, her dönemde, değişik gerekçelerle bilinmeyen tarihlere bırakılmıştır.

1980'li ve 1990'lı yıllarda iş güvencesine ilişkin birtakım girişimler olsa da, tartışmaların yoğunlaşması ve ilk somut adım, Ocak 1992'de dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay tarafından İş Güvencesi Yasa Tasarısı hazırlanmasıyla atılmıştır. Ancak hiçbir sonuç alınamamış ve taslak diğer iş güvencesi yasa tasarıları gibi rafa kaldırılmıştır.

İş güvencesine ilişkin tartışmalar 1992'de dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın 6 ILO sözleşmesini onaylamasına rağmen; iş güvencesini içeren "Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı ILO Sözleşmesi" veto etmesiyle bir kez daha yoğunlaşmıştır. Sözleşme ancak 10.08.1994'de sendikaların baskısı sonucu T.B.M.M'den geçmiştir. Sözleşmenin meclisten geçmesi; normal şartlar altında anayasal, demokratik ve hukukun üstünlüğüne inanan bir ülkede; uyum yasalarının çıkması sonucunu gerektirirken (1980 Anayasa'sı mad.90 "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir") beklenen sonuç gerçekleşmemiş, uyum yasalarının çıkması bir başka bahara kalmıştır. Gerçi siyasi partiler her seçim döneminde, seçim beyannamelerinde iş güvencesi yasasını çıkartmayı vaat etseler de; iktidara geldiklerinde vaatlerini gerçekleştirmemişlerdir.

1992'de dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay tarafından hazırlanan ve işveren örgütlerinin tepkisinden korkularak geri çekilen taslaktan sonra hiçbir taslak, meclisin gündemine

getirilmedi. Ve ilk taslağın çıktığı 52. Hükümet döneminden bugüne, 5 hükümet ve 9 Çalışma Bakanı değişmesine rağmen yasa bir türlü çıkarılmadı¹.

Bu süreçte, değişmeyen tek şey, iş güvencesi yasa tasarısı taslakları karşısında küçük ve büyük işveren örgütlerinin tehditkar tavır ve davranışları olmuştur. İşveren tepkilerinin temel noktası ise, 12 Eylül yasalarının ürünü olan ve işverene sınırsız "işten atma özgürlüğü" tanıyan "hakkın" ellerinden alınmak istenmesidir.

İşte, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Yaşar Okuyan, tarafından gündeme getirilen, ve yasalaştırılacağı vaat edilen iş güvencesi yasa tasarısı tartışmalarına böyle gelindi.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Yaşar Okuyan'ın geçmişte yaşanan tüm olumsuzluklara ve güvensizliklere rağmen yasa tasarısını bir kez daha tartışmaya açması ve "her ne koşulda olursa olsun ben bu yasa-yı çıkaracağım" demesi tüm sendikalar ve emek yanlısı kamuoyunda şaşkınlıkla karşılandı.

Her ne kadar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanın hazırladığı taslak kamuoyu gündemine geldiğinde "dağ fare doğurdu" değerlendirmeleri yapılsa da, Bakanın kararlı tavrı! ve sendikalardan destek istemesi sendikalar tarafından, kabul gördü. Bir çok sendika, yasa tasarısından memnun olmasa da "kötünün iyisi" mantığıyla bakanın girişimlerini desteklemek amacıyla; basın açıklamaları ve bakanlığı ziyaretlerle desteklerini gösterdiler. Bakanlığa yapılan destek ziyaretleri ve açıklamalar işveren çevrelerinin rahatsızlığını bir kat daha arttırdı.

İşverenler karşı atağa geçerek, Bakanı, "sendikaları da yanına alarak, -olmayan- çalışma barışını bozmakla" itham ettiler. Bir yandan da boş durmayıp, yasa tasarısı tartışmalarını amiyane tabirle "sulandırmak" ve yeni taleplerle içinden çıkılmaz hale getirmek için, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) öncülüğünde, Rahmi Koç, Sakıp Sabancı, Bülent Eczacıbaşı gibi patronlar ile Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) Yönetim Kurulu Başkanı Erkut Yücaoğlu, TİSK Yönetim Kurulu Başkanı Refik Baydur, TOBB, TESK, TZOB ile Sanayi ve Ticaret Odaları yetkililerinin katılımıyla bir toplantı düzenlediler.

Sendikalar açısından; 6 Ekim 2000'de, İstanbul Şabancı Center'da düzenlenen "Çalışma hayatının ve ekonominin temel gereksinimi: Çağdaş bir İş Kanunu", konulu toplantı ve "alternatif yasa taslağı hazırlığı" bir anlamda bardağı taşıran son damla oldu.

Sendika ve konfederasyonlar bir yandan toplantıyı yoğun bir katılımı protesto ederken diğer yandan da, zaten eksik ve yetersiz buldukları yasaya karşı kendi taslaklarını hazırladılar ve kamuoyuna açıkladılar.

Artık yeni bir tartışma süreci başlamıştı, bir yanda işveren örgütlerinin "esnek" çalışma yasaları adı altında varolan yasal hakların kısıtlanması ve kıdem tazminatının ortadan kaldırılmasına yönelik talepleri, diğer yanda da başta Türk-İş olmak işçi konfederasyonlarının uluslararası normlara uygun önermeleri gündemi kapladı.

¹ Sendikal notlar, Petrol-İş dergisi eki, İstanbul, Ağustos 2000, sayı:4 sayfa:63,

Bu süreçte, 2001 Mart ayında açıklanan ve Avrupa Birliği'ne verilen Ulusal Eylem Programı belgesinin kısa vadeli hedefler bölümünde İş Güvencesi'nin yasalaştırılacağı taahhüt edildi.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanarak Bakanlar Kurulu'na sunulan taslak hakkında tartışmalar yaşanırken, yeni bir girişim başlatıldı. 7 Şubat 2001 tarihinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nda TÜRK-İŞ, DİSK, HAK-İŞ ve TİSK Genel Başkanları'nın katıldığı bir toplantıda akademisyenlerden bir komite kurulması ve bu komitenin 158 sayılı ILO sözleşmesine uygun bir taslak hazırlanması kararı alındı. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı adına 3, TİSK adına 3, ve TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ adına da 1'er akademisyenden oluşan komite, 4 Mayıs 2001'de hazırladığı taslağı ilgililere sundu².

Akademisyenlerin³ hazırladığı taslağı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na sunmasından kısa bir süre sonra, yeni bir tartışma daha başladı. Çünkü, artık tartışılan iki ayrı taslak ve vardı. Birinci taslak; İş Güvencesi Yasa Tasarısı Taslağı, ikinci taslak ise; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Yaşar Okuyan başta olmak üzere, tüm işçi konfederasyonlarının karşı çıktığı ve değiştirilmesine asla izin vermeyeceklerini kamuoyuna açıkladıkları; kıdem tazminatını ortadan kaldırmayı hedefleyen Kıdem Tazminatı Fonu Yasa Tasarısı.

Kıdem Tazminatı Fonu Yasa Tasarısı gelen tepkiler üzerine, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından Bakanlar Kuruluna gönderilmedi ve şimdilik gündemden kaldırıldı.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 25 Mayıs 2001'de hazırladığı tasarıyı, 28 Mayıs 2001 tarihinde Bakanlar Kuruluna gönderdi. Bakanlığın hazırladığı yeni tasarıda en önemli nokta tartışmaların tekrar teke indirilmesidir. Yani, tek başına İş Güvencesi'ne yönelik bir düzenleme olmasıdır. Böylece, kıdem tazminatı gibi toplumda büyük rahatsızlıklara yol açacak düzenleme şimdilik gündemden kaldırılmış oldu.

Ancak uzun bir aradan sonra, iş güvencesi tartışmaları bir kez daha alevlendi. TİSK Genel Başkanı Refik Baydur TİSK Genel Kurulun'da yaptığı konuşmada, "İşverenlerin desteği ile iş güvencesi yasa tasarısını 1.5 yıldır Başbakanlık'ta bekletiyorum" demesi, işverenlerin TBMM'ne bakışını göstermesi açısından oldukça düşündürücüdür. Bu tartışmalar üzerine, Başbakan Ecevit, tasarının 15 Ocak 2002'ye kadar Meclis'e sevk edileceğini belirtti. Ancak işverenlerin, önce 1475 sayılı İş Kanunu, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt kanunlarının "katı" maddelerini "esnek" hale getirelim, (kazanılmış hakları budayalım) iş güvencesini daha sonra yasalaştıralım talebi bu tartışmalara henüz son noktanın konmadığının da ipuçlarını vermektedir.

II-DÜNYADA İŞ GÜVENCESİNİN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR

Ülkemizde elli yılı aşkın süredir talep edilen ancak yasalaş(tırıl)mayan iş güvencesi talebi, bir çok ülkede uzun mücadeleler sonucu; değişik boyutlarda yıllardır uygulanmaktadır.

² K, Yıldırım, "İş Güvencesi Yasa Tasarıları (1992-2001)", Türk-İş Dergisi, Ankara, (2001) Nisan-Mayıs, sayı:344, sf:21

³ Prof.Dr.Metin Kutal Prof.Dr. Nuri ÇELİK, Prof. Dr. Münir EKONOMİ, Prof.Dr. Toker DERELİ, Prof.Dr. Devrim ULUCAN, Prof. Dr. Savaş TAŞKENT, Prof.Dr.Serper SÜZEK, Prof.Dr. Alun ÇİFTER, Prof.Dr. Öner EYRENCİ

İşten çıkartmaların geçerli bir nedene dayanması gereği dünyada ilk kez 1917 tarihli Meksika Anayasa'sında bir hüküm olarak yer aldı.

1922'de Sovyetler Birliği'nde, 1931'de Meksika'da ve 1934-1938 yılları arasında Küba yasalarında hükme bağlandı. 1940'lı ve 50'li yıllarda bazı Avrupa ve Afrika ülkelerinde de benzer yasalar kabul edilirken yine bu ülkelerde toplu iş sözleşmelerinde de iş güvencesine yer verildi.

10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen, 6 Nisan 1949'da ülkemiz tarafından kabul edilen; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, çalışma hakkının en temel insan hakkı olduğu çok açık bir şekilde hükme bağlamıştır. Bildirgenin 23. maddesi;

"1- Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.

2-Herkesin, herhangi bir ayırım gözetmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır.

3-Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal koruma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.

4-Herkesin çıkarını korumak için sendika kurma veya sendikaya üye olma hakkı vardır." Çalışma hakkı konusunda yapılan çalışmalar, alınan kararlar sadece İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile sınırlı kalmadı, yeni düzenlemelerle çeşitlendirildi ve derinleştirildi.

1963 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü Konferansında "İşin Sona Erdirilmesi Üzerine 119 sayılı tavsiye kararı" alınırken giderek birçok ülkede yasal düzenlemelere geçildi. Ülkelerin çoğu toplu sözleşmelerle düzenlemelerin yeterliliğine inandı. Ancak bunun yetmediğinin görülmesi üzerine yasal düzenlemeler gerçekleştirildi.

İşin sona eriş sorunu 1981 ve 1982 yıllarında Uluslararası Çalışma Konferansında yoğun olarak gündeme getirildi. Konferans, 1982 tarihli 158 sayılı "Hizmet ilişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Sözleşmesi"ni kabul ederken 166 sayılı "Geçerli Bir Nedene Dayanmayan İşten Çıkarmalara Karşı Korunma"sını içeren tavsiye kararını da aldı. Böylece iş güvencesine ilişkin tüm ülkelerde geçerli olacak ortak asgari bir standart benimsenmiş oldu.

III-158 SAYILI ILO SÖZLEŞMESİNDE TEMEL NOKTALAR...

158 sayılı ILO sözleşmesi iş güvencesinin asgari kurallarını ve standartlarını oluşturan bir sözleşmedir. Sözleşme bu güne kadar, -aralarında Fransa, İsveç, İspanya, Portekiz ve Avusturalya'nın bulunduğu- 27 ülke tarafından onaylanmıştır.

Sözleşmenin asgari hakları düzenlemesinden kaynaklı, sözleşmeyi onaylamamış bulunan Almanya, İtalya, Avusturya, İsviçre, İngiltere, Çek Cumhuriyeti, Macaristan gibi ülkelerin, mevzuatlarında iş güvencesi (işçinin feshe karşı korunması) sistemine yer vermiştir⁴.

158 sayılı sözleşme ana hatları şu hükümleri düzenlemektedir.

Sözleşmenin 2. maddesi, sözleşmenin "tüm ekonomik faaliyet alanlarına ve hizmet sözleşmesi ile istihdam olunanlara uygulanır" hükmünü getirmektedir.

4. maddesi, "işçinin kapasitesine veya işin yürütümüne veya işyeri gereklerine dayalı geçerli bir son verme nedeni olmadıkça hizmet ilişkisine son verilmez" hükmünü getirmektedir.

5. maddesi işe son vermelerde geçerli bir neden teşkil etmeyen gerekçeleri hükme bağlamaktadır.

a. Sendika üyeliği veya çalışma saatleri dışında veya işverenin rızasıyla çalışma saatlerinde sendikal faaliyetlere katılma.

b. işçi temsilciliği yapmış olmak, yapmak veya işçi temsilciliğine talip olmak,

c. işvereni şikayet etmek veya işveren aleyhine mevzuata aykırılık iddiasıyla başlatılmış sürece katılım veya işveren aleyhine idari makamlar nezdinde müracaatta bulunmak,

d. Irk, renk, cinsiyet, medeni hal, aile sorumlulukları, hamilelik, din, siyasi görüş, etnik veya sosyal köken,

e. Doğum izni esnasında işe gelmeme.

6. maddesi, "hastalık veya kaza nedeniyle geçici devamsızlık, işten çıkarma için geçerli neden değildir" hükmünü getirmektedir.

7. maddesi: "İşveren makul ölçülere göre beklenemeyecek haller hariç, hakkındaki iddialara karşı savunma fırsatı verilmeden bir işçinin hizmet ilişkisi, o işçinin tutumu ve verimi ile ilgili nedenlerle sona erdirilemez." hükmünü getirmektedir.

8. maddesi: "Hizmet ilişkisine haksız olarak son verildiği kanısında olan bir işçinin mahkeme, iş mahkemesi, hakemlik kurulu veya hakem gibi tarafsız bir merci nezdinde itirazda bulunma hakkı" hükme bağlamaktadır.

Ayrıca, işten çıkarma konusunda geçerli bir nedenin bulunduğunu ispat yükü işverene ait olacağını; eğer bu merci fesih işleminin haksız olduğu sonucuna varırsa, feshin geçersizliğinin ve işçinin işe iadesinin uygun görülmediği ya da ulusal hukukun buna öngörmediği durumlarda, işveren işçiye uygun bir tazminat ödemekle yükümlü olacağı sözleşmeyle hükme bağlanmıştır.

⁴ Taşket, Savaş, "İş Güvencesi Yasa Tasarısı Üzerine", (2000), Deri-İş sayı:37, sf:11

IV-DÜNYADA İŞ GÜVENCESİ NASIL SAĞLANIYOR?

İş güvencesi; işçinin geleceğinden güven duymaması, işini kaybetme, dolayısıyla kendisinin ve ailesinin geçim kaynağını oluşturan gelirlerinden (ücretlerinden) yoksun kalma endişesi; çalışma yaşamının en önemli sorunlarından biridir ve bu nedenle onurlu bir yaşam için vazgeçilmez haktır.

İş güvencesi kapsam bakımından dar ve geniş anlamda olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Dar anlamda iş güvencesi, bu güvencenin, feshe karşı korunmasıdır. Bununla amaçlanan işverenin iş sözleşmesini herhangi yeterli (makul, haklı, uygun) bir neden olmaksızın "keyfi" biçimde bozmasının engellenmesi, dolayısıyla iş ilişkilerinde sürekliliğin sağlanmasıdır. Geniş anlamda ise; işverenin fesih hakkında yasa ve sözleşme ile getirilen bütün sınırlamaları ve feshin sonuçlarını hafifleten önlemleri kapsar.

İş güvencesi kavramı, mutlak anlamda her koşulda iş güvencesini kapsamaz. Amaç, işverenin iş sözleşmesini istediği koşullarda, istediği zaman yani "keyfi" olarak sona erdirme girişiminin sınırlandırılmasıdır. Bu nedenle, en temel insan hakkı olan çalışma hakkının korunması için dünyanın değişik ülkelerinde temel kıstaslar getirilmiştir. Bu temel kıstaslardan bir kısmı kaynağını, ILO sözleşmelerinden, ILO tavsiye kararından alırken, bir diğer kısmı da, ülkelerin yasalarından, toplu iş sözleşmelerinden, bireysel hizmet akitlerinde, içtihatlarından ve hatta bazı ülkelerde de geleneklerden almıştır.

V-AVRUPA BİRLİĞİ VE OECD ÜLKELERİNDE İŞ GÜVENCESİ

AB'de iş güvencesinin temel kriterleri ana hatları şöyledir; işveren işçinin işine "keyfi bir biçimde", "haklı bir neden olmaksızın" son veremez. Haklı bir nedenin varlığı ise, işveren tarafından kanıtlanmaktadır. Aksi durumda işe iade ya da yüksek tazminat sözkonusudur. Sendikalaşmadan dolayı işten atılma olanaklı değildir. Üye devletlerin çoğunda kıdem tazminatı, iş güvencesi, işsizlik sigortası ve farklı başlıklar altında diğer tazminatlar mevcuttur. Ayrıca, toplu işten çıkarmalarda işçilerin korunmasına ilişkin 1975 tarih ve 129/75 sayılı yönergeye göre; toplu işten çıkarmalarda işverenin işçi temsilcilerini önceden haberdar etmesi, danışması ve ilgili makama yazılı olarak haberdar etmesi prosedürü getirilmiştir. 24 Temmuz 1992 çıkartılan bir diğer yönergeyle de, işçi sendikalarına daha fazla yetki tanınmıştır. İşten çıkartılan işçiler işinde yeni bir işte çalışmak için gerekli olan mesleki eğitim konusunda mali destek verilmesi öngörülmüştür. 20 Ekim 1980'de kabul edilen 80/987 sayılı yönergeyle ile, "işverenin iflas etmesi", "konkordatoya gitmesi" veya "ödemelerini yapamaz duruma gelmesi" durumunda işçilerin korunmasını öngörmüştür⁵.

A1)Almanya'da İş Güvencesi:

a-) İş 6 aydan fazla sürmüş işçinin iş akdinin feshi "sosyal bakımdan" haklı değilse fesih geçersizdir. Fesih işçinin kişiliğinden ya da davranışlarından ya da iş gereklerinden doğan bir nedene dayanmıyorsa sosyal bakımdan haksızdır.

b-) İşyeri gereklerinden doğan fesihlerde; öncelikle aynı işyerinde başka bir işte çalışma olanağının olup olmadığının araştırılması zorunluluğu vardır.

⁵ Köstekli, İpek, Şeyma, "AB'ne giriş sürecinde AB'nde ve Türkiye'de iş güvencesi", (2000) ,Türk-İş Dergisi, Ankara sayı:336, s.48-50

c-) İşyeri gereklerinden kaynaklanan fesihlerde; işveren; "en çok ihtiyaç duyduğu işçileri değil, işe en çok ihtiyacı olan işçileri işyerinde tutmakla yükümlüdür."

d-) İş sözleşmesi sona erdirilen işçi; feshin geçersizliği için tespit davası açabilir. İşçi boşta geçen sürelerinin ücretini, işe iadesini ya da 12-18 aylık ücreti tutarında tazminat isteyebilir⁶.

2)Fransa'da İş Güvencesi:

İşten çıkarma gerçek ve ciddi bir nedene dayanmıyorsa, yargıç işçinin kazanılmış hakları ile birlikte işe iadesini önerebilir. Taraflardan birisinin bu öneriyi kabul etmemesi durumunda, yargıç işçiye son altı aylık ücretinden aşağı olmamak üzere bir tazminat ödenmesine karar verir⁷.

3)Belçika'da İş Güvencesi:

Belirsiz süreli iş akitleri, işveren tarafından 28 gün, işçi tarafından 14 gün önceden ihbarda bulunmak koşuluyla fesih edilebilir. Derhal fesihlerde "önemli nedenler" koşulu aranır. bu koşulun bulunmadığı durumlarda yargıç belirli bir tazminata hükmedebilir.

4)İtalya'da İş Güvencesi:

Fesih haklı bir nedene dayanmalıdır. Feshin hukuka aykırılığı saptandığında, işveren yargıcın kararı üzerine işçiye işe almak zorundadır işveren işçiye işe almaz ise, karar tarihinden itibaren tekrar işe alınmaya kadar geçecek süreye ilişkin ücretlerini ödemek zorundadır⁸.

5)İsveç'te İş Güvencesi:

İşveren, haklı ve objektif bir neden olmaksızın işçinin iş akdini feshedemez. Feshin haksız olduğunu iddia eden işçi dava açtığında dava sonuçlanana kadar işine devam etme hakkına sahiptir. İşveren işe iade kararına uymaz ise, 16-32 aylık ücret tutarında tazminat öder.

6)İspanya'da İş Güvencesi:

Objektif bir nedene dayanmayan fesih haksız sayılmaktadır. Haksız fesihte işveren ya işçiye tekrar eski işine almak ya da her yıl için 45 günlük, ancak en az 42 aylık ücreti tutarında bir tazminat ödemek zorundadır.

Avrupa Birliği ülkeleri, işverenlerin işten çıkarmalarda keyfi davranmamaları için gerekli önlemleri almalarının yanısıra kıdem, ihbar ve diğer tazminatlarda mevcuttur. Ayrıca, çoğu Avrupa Birliği ülkesinde devlet, sosyal devlet ilkesi gereğince vatandaşlarının asgari geçim sağlayıcı tedbirleri de almaktadır.

⁶ Taşket, Savaş, "İş Güvencesi" Belediye-İş Eğitim dizisi, İstanbul 1991, s.38-48

⁷ Taşket, Savaş,a.g.e., s.38-48

⁸ Taşket, Savaş,a.g.e., s.38-48

B-Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye'de Kıdem Tazminatı, İş Güvencesi, İşsizlik Sigortası, İhbar Önelleri ve İşçiye Ödenen Diğer Tazminatlar Karşılaştırması⁹

Üye Ülke	İhbar Öneli	Kıdem Tazminatı	İşçiye Ödenen İş Diğer Tazm.	İş Güvencesi	İşsizlik Sigortası
Türkiye	Var	Var	Yok	Yok	Yok*
Almanya	Var	Yok	Var	Var	Var
Avusturya	Var	Var	Var	Var	Var
Belçika	Var	Yok	Var	Var	Var
Danimarka	Var	Var	Yok	Var	Var
Finlandiya	Var	Yok	Yok	Var	Var
Fransa	Var	Var	Var	Var	Var
Hollanda	Var	Var	Var	Var	Var
İngiltere	Var	Var	Yok	Var	Var
İrlanda	Var	Var	Yok	Var	Var
İspanya	Var	Var	Var	Var	Var
İsveç	Var	Yok	Yok	Var	Var
İtalya	Var	Var	Var	Var	Var
Portekiz	Var	Var	Var	Var	Var
Yunanistan	Var	Var	Var	Var	Var

*ilk kesinti Haziran 2000'de yapıldı. İlk ödeme 2002 Şubat ayında yapılacaktır.

Kaynak: 97-99 Petrol-İş Yıllığı sf:786 ve,Türk-İş Dergisi, sayı:336, s.48-50'dan yararlanılarak hazırlanmıştır

⁹ Köstekli, İpek, Şeyma, "AB'ne giriş sürecinde AB'nde ve Türkiye'de iş güvencesi", (2000) ,Türk-İş Dergisi, Ankara sayı:336, s.48-50

C- OECD Ülkelerinde İhbar Öneli-Kıdem Tazminatı-İşverenin Ödediği Diğer Tazminatlar-İşsizlik Sigortası-Aile Yardımı- Karşılaştırması¹⁰

Ülkeler	İhbar Öneli	Kıdem	İşçiye ödenen diğer tazminatlar	İş Güvencesi	İşsizlik Sigortası	Aile Yardımı
		Tazminatı				
Avusturalya	Var	Yok	Yok	Var	Var	Var
Kanada	Var	Var	Yok	Kısmen	Var	Var
Çek Cum.	Var	Var	Yok	Var	Var	Var
Macaristan	Var	Var	Yok	Var	Var	Var
İrlanda	Var	Var	Yok	Var	Var	Var
Japonya	Var	Var	Yok	Var	Var	Var
Güney Kore	Var	Var	Yok	Var	Var	Var
Meksika	Yok**	Var	Var	Var	Yok	Yok
Yeni Zelanda	Var	Var	Yok	Var	Var	Var
Norveç	Var	Yok	Yok	Var	Var	Var
Polonya	Var	Yok	Var	Var	Var	Var
İsviçre	Var	Var	Var	Kısmen	Var	Var
ABD	Yok	Var	Yok	Kısmen*	Var	Var

Kaynak: 97-99 Petrol-İş Yıllığı s.786 verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır.

*ABD'de yasa ile olmasa da, toplu iş sözleşmeleri ile veya orta ve büyük ölçekli firmalarda yapılan uygulamalarla kıdem tazminatı, her çalışılan yıl için 15 günlük ücret olarak alınmaktadır. Bu firmaların oranı da ABD Çalışma İstatistiklerinde %85 olarak geçmektedir

**Meksika'da iş güvencesi Anayasa hükmüne dönüşmüştür, bu nedenle ihbar öneline gerek görülmemiştir.

¹⁰ 97-99 Petrol-İş Yıllığı,"Türkiye ve diğer OECD Ülkelerinde İhbar önelleri-Kıdem Tazminatı-İş Güvencesi-Sosyal Güvenlik Hakları," İstanbul (2000),S.787

VI-ÜLKEMİZDE İŞ GÜVENCESİ

Ülkemizde hizmet akti ile çalışanların iş güvenceleri yoktur. 1475 sayılı İş Yasası'nın 13. Maddesi, işverenin hiçbir gerekçe göstermeksizin işten işçi çıkarma hakkını tanımaktadır. İşçinin işveren tarafından işten çıkarılmasında öngörülen tek koşul, işçiye belirli bir süre önceden haber verilmesi ve işçinin hak etmiş olması durumunda kıdem tazminatının ödenmesidir. Ayrıca, İş Kanununun 17. Maddesinin ikinci bendinde yer alan düzenlemeler, işverene çok geniş yetkiler tanımıştır. İşveren, iş güvencesini böylesi-ne ihlal eden yetkilerini kullanarak, işçiye tazminatsız olarak işten çıkarabilmektedir.

Ancak, işveren örgütlerinin sözcüleri; hizmet akdinin feshini geciktiren, fesih sonunda belirli koşullarda işverenin tazminat ödemek zorunda bırakan düzenlemeleri geniş anlamda iş güvencesi olarak değerlendirmektedir¹¹. 1475 sayılı İş Yasası'nın 13. maddesinde düzenlenen ihbar tazminatı, 24. maddede düzenlenen altı ay süreyle işten çıkartılan işçinin yerine yeni işçi alma yasağı ve toplu sözleşme hükümleri içinde düzenlenen bazı maddeleri iş güvencesi olarak örnek göstermektedirler.

İşverenlerin iş güvencesi olarak ileri sürdüğü maddeler incelendiğinde ise; uygulamada çok farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Örneğin; İş Yasası'nın 13. Maddeye göre işveren, çıkardığı veya işyerinde işçiyi bir haftadan fazla süre ile çalışmaktan alıkoyan bir zorlayıcı sebep nedeniyle kendisi işten ayrılan işçinin yerine, 6 ay süre içinde başka işçi alamamaktadır. İşveren, yeni işçi alacaksa, öncelikle işten çıkan veya çıkarılan işçiye noter kanalıyla bildirimde bulunmak zorundadır.

İlk bakışta işçiye güvence getirdiği düşünülen bu hüküm, pratikte çok farklı uygulanmaktadır. İşveren genellikle önce yeni işçi almakta, çıkaracağı işçiye ondan sonra çıkış vermektedir. İşverenin bu madde hükmünü ihlal etmesi durumunda ise işverene verilen cezanın hiçbir caydırıcılığı yoktur. İşveren, "İşten çıkardığı veya işe aldığı her işçi için beşyüzbin lira para cezası"(Madde 98) ödemektedir. Her şeye rağmen bu düzenlemelerin kağıt üzerinde sınırlı bir iş güvencesi getirdiği düşünülse bile, geniş anlamda bir iş güvencesi olarak nitelendirilemez. Çünkü, feshin açık ve kesin bir biçimde belirtilmesi, belirtilen bu fesih sebebinin haklı olması, haksız olduğunun tespit edilmesi halinde de işe iadeyi öngören düzenlemelere gerçek anlamda iş güvencesidir.

Uluslararası normlara uyumlu iş güvencesinin olmaması, anayasa ya da yasalarda yer alan sendika özgürlüğü, toplu iş sözleşmesi özerkliği ve grev hakkını sakatlamakta, işlev görmez ve boş kavramlar olmaktan öteye bir anlam taşımamasına yol açmaktadır. Örneğin, grev hakkının kullanıldığı bir uyuşmazlıkta uzlaşma sağlanır ve toplu iş sözleşmesi imzalanır; ancak bundan sonra işçi çıkarmalar başlarsa, sözü edilen hak ve özgürlüklerin ne anlamı olabilir?

VI- İŞGÜVENCESİ YASA TASARISI ÜZERİNE:

a-Yaşar Okuyan'ın İş Güvencesi Yasa Tasarısı neler getiriyor?

Uzun tartışmalar sonucu hazırlanan İş Güvencesi Yasa Tasarısı'nın ana hatları şöyledir.

¹¹ Tarcan, Nurseli, "İLO ve İŞ GÜVENCESİ", OKNOS, Ankara 2000,Sayı.8, s.4-14

Hizmet akdinin feshinde geçerli sebebe dayandırılması şöyle düzenlenmiştir.

"On veya daha fazla işçi çalıştırılan işyerlerinde en az altı aylık kıdemli olan ve işletmenin bütününü sevk ve idare eden işveren vekili niteliğinde olmayan bir işçinin belirsiz süreli hizmet akdini fesheden işveren, işçinin yeterliliğinden ve davranışlarından ya da işletmenin, işyerinin veya işin gereklerinden kaynaklanan geçerli bir sebebe dayanmak zorundadır."

Tasarı ayrıca, fesih için geçerli olmayan sebepleri de şöyle düzenlemiştir.

"Sendika üyeliği veya çalışma saatleri dışında veya işverenin rızası ile çalışma saatleri içinde sendikal faaliyetlere katılma, b) İşyeri sendika temsilciliği veya işçi temsilciliği yapmış olmak, yapmak veya temsilciliğe aday olmak, c) Mevzuattan veya sözleşmeden doğan haklarını takip için işveren aleyhine idari veya adli makamlara başvurmak veya bu hususta başlatılmış sürece katılmak, d) Irk, renk, cinsiyet, medeni hal, aile yükümlülükleri, hamilelik, din, siyasi görüş, etnik veya sosyal köken, e) 70. maddede öngörülen ve kadın işçilerin çalıştırılmalarının yasak olduğu sürelerde işe gelmeme, f) Hastalık veya kaza nedeniyle İş Kanununun 17'nci maddesinin I'inci bendinin (b) fıkrasında öngörülen bekleme süresinde işe geçici devamsızlık,"

Tasarıda, aktin feshinin nasıl yapılacağı da belirtilmiştir. Buna göre;

"İşveren fesih bildirimi yazılı olarak yapmak ve fesih sebebini açık ve kesin bir şekilde belirtmek zorundadır. İşveren bakımından beklenemeyecek haller hariç olmak üzere, hakkındaki iddialara karşı savunması alınmadan bir işçinin belirsiz süreli hizmet akdi, o işçinin davranışı veya verimi ile ilgili nedenlerle feshedilemez. Ancak, işverenin İş Kanunu madde 17/II şartlarına uygun fesih hakkı saklıdır."

Tasarı feshin bildiriminde itiraza olanak tanımakta ve ispat yükümlülüğünün işverene ait olduğunu hükme bağlamaktadır.

"Hizmet akdi feshedilen işçi, fesih bildiriminde sebep gösterilmediği veya gösterilen sebebin geçerli bir sebep olmadığı iddiası ile, fesih bildiriminin tebliği tarihinden itibaren bir ay içinde iş mahkemesinde dava açabilir. Toplu iş sözleşmesinde hüküm varsa veya taraflar anlaşılırsa uyumsuzluk aynı sürede özel hakeme götürülür.

Feshin geçerli bir sebebe dayandığını ispat yükümlülüğü işverene aittir."

Tasarı, feshin geçersiz bir nedene dayanması durumunda kesin işe iade garantisi vermemektedir. İşveren haksız fesih durumunda bile tasarı ile öngörülen tazminatı vermesi durumuna işçiyi işe almayabilecektir.

"İşverence geçerli sebep gösterilmediği veya gösterilen sebebin geçerli olmadığı mahkemece tesbit edilerek feshin geçersizliğine karar verildiğinde, işveren, işçiyi bir ay içinde işe başlatmak zorundadır. İşçiyi başvurusu üzerine işveren bir ay içinde işe başlatmaz ise, işçiye en az altı aylık ve en çok bir yıllık ücreti tutarında tazminat ödemekle yükümlü olur. Mahkeme feshin geçersizliğine karar verdiğinde, işçinin işe başlatılmaması halinde ödenecek tazminat miktarını da belirler.

İşçinin mahkeme kararının kesinleşmesine kadar çalıştırılmadığı süre içinde en çok dört aya kadar doğmuş bulunan ücret ve diğer hakları kendine ödenir.

Bildirim süresine ait ücret işçiye peşin ödenmişse, bu tutar yukarıdaki fıkralar hükümlerine göre yapılacak ödemeden mahsup edilir. İşçiye bildirim süresi verilmemiş veya bildirim süresine ait ücret peşin olarak ödenmemişse, bu sürele ait ücret tutarı ayrıca ödenir."

Tasarı ayrıca işyeri sendika temsilcisinin bulunmadığı işyerlerinde işçi temsilcisi seçme hakkını getirmektedir.

"İşyeri temsilcileri ile ilgili olarak yeni bir düzenleme getirilinceye kadar, işyerinde sendika temsilcilerinin bulunmadığı hallerde, o işyerinde çalışan işçiler tarafından 2821 sayılı kanunun 34. maddesinde belirtilen sayıda seçilecek işçi temsilcileri görev yaparlar."

b-İş Güvencesi Yasa Tasarısında temel eksiklikler:

İş güvencesine ilişkin uluslararası normlar incelendiğinde, karşımıza bazı kriterler çıkmaktadır. Yasa tasarısını da bu temel kriterlere göre değerlendirmek bir zorunluluktur.

1-İş Güvencesinin kapsamı ve yargı denetimi: 158 sayılı ILO sözleşmesinin 2. maddesi; "Bu Sözleşme tüm ekonomik faaliyet alanlarına ve hizmet sözleşmesi ile istihdam olunanlara uygulanır." hükmünü getirmektedir. 158 sayılı Sözleşme, sadece süresi belirli hizmet akdiyle çalışanları, deneme süresindekileri ve geçici işlerde çalışanların kapsam dışında bırakılmasına izin vermektedir. Ayrıca ILO Sözleşmesi, süresi belirli hizmet akitlerinin, işçiyi korumasız bırakmak amacıyla istismar edilemeyeceğini de belirtmektedir.

Yasa Tasarısı ile, 1475 sayılı İş Kanunu'na tabi "On veya daha fazla işçi çalıştırılan işyerlerinde en az altı aylık kıdemli olan ..." hükmünü getirerek iş güvencesinden yararlanmak için; 1475 sayılı İş Kanunu'na tabi olmanın dışında, iki ayrı baraj koymaktadır. Yani iş güvencesinden faydalanmak isteyen bir işçi öncelikle bu iki şartı yerine getirmek zorunda kalacaktır.

1- 10 veya daha fazla işçi çalıştıran bir işyerinde çalışmış olacak,

2- En az 6 aylık kıdemli olacak,

Oysa yukarıda açıkladığımız gibi 158 Sayılı ILO sözleşmesinde böyle bir kısıtlama yoktur. Ülkemizde 10-10,5 milyona yakın ücretli/yevmiyeli çalışanın, yaklaşık olarak 4,5-5 milyonu kaçak çalışmaktadır.¹² Bu nedenle, iş güvencesi tüm çalışanları kapsamlı ve kayıtdışı çalışanları kayıt içine almayı hedeflemelidir. Aksi taktirde, kayıtdışılığın artması kaçınılmazdır. Kaçak yani kayıtdışı çalışma işçiler açısından, kötü yaşama ve çalışma koşulları, devlet açısından SSK prim kaybı, vergi kaybı v.b.'dir

2-Yargı denetimi, işe iade veya tazminat: Tasarı, feshin geçersiz bir nedene dayanması durumunda kesin işe iade garantisi vermemektedir. İşveren haksız fesih durumunda bile tasarı ile öngörülen tazminatı vermesi durumuna işçiyi işe almayabilecektir. Ayrıca tasarıda feshin geçersiz olduğu iddiası ile işçinin mahkemeye başvuruda bulunması durumunda "İşçinin mahkeme kararının kesinleşmesine kadar çalıştırılmadığı süre içinde en çok dört aya kadar doğmuş bulunan ücret ve diğer hakları kendine ödenir." hükmü getirilmektedir. Varolan hukuk sisteminde davaların 4 ay gibi kısa bir sürede sonuçlanması oldukça zordur. Bugünkü yargı sistemi bu tip uyumsuzlukların kısa bir sürede çözülmesini ve bu sürede işten çıkarılan işçilerin mağduriyetinin önlenmesini neredeyse imkansız kılıyor. Örneğin 8 ay süren bir davada iş akdi haksız olarak feshedildiği mahkeme tarafından hükme bağlanan bir işçi yasa tasarısı yasalarsa ancak 4 aylık doğmuş alacaklarını alabilecek ve ekonomik anlamda mağdur olacaktır. Bu nedenle, uygulamada davanın dört ayda bitirilmesi hükmü yer almalı ancak, "...en çok dört aya kadar doğmuş bulunan ücret ve diğer haklar.." hükmündeki sınırlama kaldırılmalıdır.

3-Sendika temsilcileri hakkında düzenleme:

¹² Türk-İş- SSK Başkanlık Sigorta Müfettişleri Derneği, Sosyal Güvenlikte Yeniden Yapılanma ve İstihdam Paneli, Ankara, 21 Şubat 2001,

Yasa tasarısı ile yapılan düzenleme ile; 2821 sayılı Sendikalar Yasası'nın 30. maddesi ile işyeri sendika temsilcilerine tanınan yargı kararı ile işe iade hakkı da ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle varolan yasal düzenlemenin gerisinde kalmaktadır.

VII-SONUÇ:

Ülkemizde çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen işten çıkartmalarla, yüzbinlerce işçiyi ve ailesini açlık ve sefaletle sürükleyen, yaygın işçi kıyımlarını önlemenin yollarından birisi de, ülkemiz tarafından onaylanmış bulunan 158 sayılı ILO Sözleşmesinin hükümleri doğrultusunda iş güvencesi'nin sağlanmasıyla mümkündür. Bu nedenle, işçi sınıfının temel talebi iş güvencesidir. Ancak, iş güvencesinin genel süreci göz önüne alındığında; işveren çevrelerinin bu talebi kolay kabulleneceklerini düşünmekte kelimenin tam anlamıyla "safılık" olur. Nitekim, 1994'ten beri iş çevrelerinin temel sloganı, "önce esnek çalışma yasaları; sonra iş güvencesi ve kıdem tazminatı"dır.

Bu nedenle 1475 sayılı İş Yasası, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanun'larında işveren çevrelerinin talep ettiği değişiklikleri çok yakından takip etmek ve hak kayıplarını içeren taleplere karşı da, -varolan anlaşmazlıkları bir tarafa bırakarak- tüm Konfederasyonların ortak tavır alması hem zorunluluk hem de tarihsel bir görevdir.

KAYNAKÇA:

- 1-Sendikal notlar, Petrol-İş dergisi eki, İstanbul, Ağustos (2000), sayı:4 sayfa:63,
- 2-K, Yıldırım, "İş Güvencesi Yasa Tasarıları (1992-2001)",Türk-İş Dergisi, Ankara, (2001) Nisan-Mayıs, sayı:344, sf:21
- 3-Prof.Dr.Metin Kutal Prof.Dr. Nuri ÇELİK, Prof. Dr. Münir EKONOMİ, Prof.Dr. Toker DERELİ, Prof.Dr. Devrim ULUCAN, Prof. Dr. Savaş TAŞKENT, Prof.Dr.Serper SÜZEK, Prof.Dr. Alun ÇİFTER, Prof.Dr. Öner EYRENCİ
- 4-Taşket, Savaş, "İş Güvencesi Yasa Tasarısı Üzerine", (2000), Deri-İş sayı:37, sf:11
- 5-Köstekli, İpek, Şeyma, "AB'ne giriş sürecinde AB'nde ve Türkiye'de iş güvencesi", (2000) ,Türk-İş Dergisi, Ankara sayı:336, s.48-50
- 6-Taşket, Savaş, "İş Güvencesi" Belediye-İş Eğitim dizisi, İstanbul 1991, s.38-48
- 7-Taşket, Savaş,a.g.e., s.38-48
- 8-Taşket, Savaş,a.g.e., s.38-48
- 9-Köstekli, İpek, Şeyma, "AB'ne giriş sürecinde AB'nde ve Türkiye'de iş güvencesi", (2000) ,Türk-İş Dergisi, Ankara sayı:336, s.48-50
- 10-97-99 Petrol-İş Yılığ, "Türkiye ve diğer OECD Ülkelerinde İhbar önelleri-Kıdem Tazminatı-İş Güvencesi-Sosyal Güvenlik Hakları," İstanbul (2000),S.787
- 11-Tarcan, Nurseli, "ILO ve İŞ GÜVENCESİ", OKNOS, Ankara (2000),Sayı.8, s.4-14
- 12- Türk-İş- SSK Başkanlık Sigorta Müfettişleri Derneği, Sosyal Güvenlikte Yeniden Yapılanma ve İsti h-dam Paneli, Ankara, 21 Şubat 2001,